Jóachim Fridrik Horsters

Agrip

af

Historium

Heilagrar Ritningar,

Med

Vidbætir,

Sem inniheldur hid helsta til hefur borid, Guds søfnudum vidkomandi frá því Postular Drottins lifdu fram á vora daga.

Selst óinnbundid á Prentp. 72 ß. Silfur=Mynt.

Videyar Klaustri, 1837.

Prentad á Forlag Sekret. O. M. Stephensens, af Bókþryckjara Helga Helgasyni.

Innihaldið.

Fyrsti Parturinn innibindur þau fyrstu tvø þúsund ár eptir heimsins skøpun.

Annar Parturinn, um hiná þriðju þúsund ára øld.

Þriðji Parturinn, inniheldur hina fjórðu þúsund ára øld.

Fjórði Parturinn, um þá fyrstu hundrað ára øld eptir Kristí Fæðíng.

Viðbætir.

Fyrsti Parturinn,

Innibindur hid merkilegasta, er skedi á þeim fyrstu tveim þúsund árum eptir Heimsins skøpun.

1. Kapítuli,

Gétur Forfedranna, er lifdu á þeirri fyrstu þúsund ára øld.

1. Ur hvada bók eru þessar fráságnir teknar?

Ur Bibliúnni edur því heilaga Guds ordi og skíra þær frá því er hendt hefur Forfedur vora, einna helst Gydínga, hverja Gud útvaldi sér til eiginlegs fólks. (5 Mósis bókar 4. Kap.)

2. Er þér nockurt gagn, ad vita af þeim?

Já, þegar eg vil breyta eptir dæmum hinna lastvoru, med því ad óttast Drottinn og fordast hid ílla. Hvar til Gud gefi mér síns heilaga Anda nád, fyrir Jesúm Kristum! (Ordsqv. b. 4. Kap.)

3. Hversu leingi hafdi heimur þessi stadid, ádur enn Kristur fæddist?

Hér um fjøgur þúsund ár; hvert tíma skeid kallast hid Gamla Testament. Í þeirri fyrstu þúsund ára øld á eg ad adgiæta fyrst Skøpunar-verkid og syndafallid; þar nærst hinar gódu og vondu kynqvíslir.

4. Hver hefir skapad alla hluti?

Þeim þríeina Gudi, sem sjálfur hefur verid frá eilífd og án upphafs, þóknadist á sex døgum, alleinasta med sínu ordi, ad skapa af alls eingu himin og jørd med því øllu, sem þar er inni; hvar af hans speki, gædska og almætti

alla vega lætur sig í ljósi. (1 Mós. b. 1.)

5. Skapadi Gud Mannkynid af nockru efni?

Já, hann skapadi hann mann Adam af jardar leiri, og blés lífsins anda í hans nasir; þar næst skapadi hann þá qvinnu Evu af einu mannsins rif-beini. Þessi tvø vóru prýdd Guds eigin mind, og þar fyrir vóru þau vís, heilög, heilbrygd og ódaudleg, og kallast þetta þeirra ásigkomulag sakleysis-stand. (1 Mós. b. 2. Eph. 4. Cap.)

6. Hvad lærum vér af Skøpunar-verkinu?

Ad hinn alvaldi Gud sé næst a mildi-ríkur mannlegu kyni; og þetta skuldbindi oss þess framar ad elska hann, ad hlýda og ad treysta honum. Oss byrjar einnig vera lítilátum og samhuga. (Préd. 12. Cap.)

7. Af hverju máttu Adam og Eva taka sína fædu?

Þegar þau, eptir skipan Drottins, yrktu hann yndislega aldingard Paradís, leifdi hann þeim ad eta af allskyns ávoxtum, nema skilníngs trésins, og vid ad neyta þess ávaxtar lagdi Gud dauðastraff; því madur er vissulega sínum Gudi og velgjørara skyldur ad veita alla hlýdni. (1 Mós. 3. Cap.)

8. Vóru þau þá sínum Skapara hlýdug?

Nei; því midur! þau létu sig ginna af einum høggormi, í hvern djøfullinn hafdi farid, sem sagdi vid Evu, ad þau kynnu ad ósekju eta þar af, og mundu þau þá ad vitsku Gudi fullkomlega lík verda. Þess vegna efudust þau um Guds ord og hótanir, urdu drambsøm og óhlýdin, og átu sídan af þeim forbódna ávexti. (1 Mós. b. 3.)

9. Urdu þau þá skynugri, eptir því sem høggormurinn hafdi ádur sagt þeim?

Þau urdu slæg til hins illa og

gódra hluta vankunnandi, svo jafnvel þeinktu, ad gjætu falid sig fyrir Gudi. Þau mistu þá aldeilis hans dýrdarlega mind og urdu djøflinum lík. (1 Mós. 3.)

10. Lagdi Drottinn á þau straff nockud?

Sannarlega. Eva skyldi fæda børn sín med sótt, og Adam átti í sveita síns andlitis ábla sér næríngar, allt þángad til þau fyrir daudann yrdu ad jørd aptur. Á likann hátt fædumst vér, þeirra nidjar, med inngróinni eptirlángantil ad syndga (sem kallast erfdasynd) og erum undirlagdir ýmislegum hørmúngum, sjúkdómum og dauda. Illt tré getur ei borid gódann ávøxt. (Eph. 2. Matth. 7. Cap.)

11. Hvad ætti synda-fallid minna oss á?

Af því kærum vér, ad þad illa er innkomid í heiminn þess vegna, ad vorir fyrstu foreldrar misbrúkudu sinn frívilja; þetta skyldi

og vekja minni fyrir oss, ad hlýda Gudi í öllum hlutum og ad fordast vors óvinar Satans svíksamar tillockanir. (1 Pét. 5.)

12. Sætti þessi svíkari engu straffi?

Jú, Gud hét ad qvinnunnar sædi skyldi sundurmerja höggormsins höfud; þad er: ad Guds Son skyldi madur verda, fædast af meyu, svipta djöfulinn sinni makt og straffa hann. Þetta var sá fyrsti nádar bodskapur, sem uppfylltur er í Jesú Kristó. (1 Mós. b. 3. Ebr. 2. Cap.)

13. Trúdu forfedurnir þessum gledilega nádar bodskap?

Já, vissulega! og Eva jafnvel ætladi ad sinn frumgetni Son Cain væri sá fyrirheitni heimsins Endurlausnari; margir einninn af forfedrunum framm báru Gudi sín offur í trúnni á þad sama qvinnunnar sædi. (1 Mós. b. 4. Ebr. 11.)

14. Um hvern lesum vér þetta sérílagi?

Um Abel, annann son Adams, hvers offur, vegna hans trúar, Drottni vel þóknadist. Vér ættum leita þeirrar nádar (hjá Gudi), ad vér kynnum feta í fótspor, þessara forfedra, og setja einungis vora von til Guds miskunsemdar í Jesú vorum Herra. (1 Pét. 1. Cap.)

15. Upptel forfedurnar, sem lifdu á þeirri fyrstu þúsúnd ára øld?

Adam, Seth, Enos, Kenan, Mahalaleel, Jared, Enok, Methusalah, og Lameck hinn gódi. Øllum þessum forfedrum gat Adam sagt frá syndafallinu, því hann vard 930 ára gamall. Methúsalah lifdi leingur, en hver hinna, nefnilega: í 969 ár, og deydi á sama ári og synda-flódid kom. (1 Mós. b. 5. Cap.)

16. Frømdu forfedurnir nockra opinbera Guds þjónustu?

Með hana byrjuðu þeir þá Enos var á dögum, til að viðhalda réttri Guðs þekking sín á milli og þess betur að kunna aðgreina þá góðu frá þeim óguðlegu, sem einnig með því móti feingu sína aðvörun. (1 Mós. b. 5.)

17. Lifði nockur um þær mundir, sem vegna guðlegs lifernis, er sérílagi nafnkéndur?

Enok Jareðsson, sem sagði fyrir það straff, er gánga mundi yfir þá óguðlegu, og hann lét eptir sig þann ágjæta orðstýr, að hann hefði géngið á vegum Drottins, og því varð hann lifandi til himins uppnuminn, árum eptir sköpun veraldar 987. Sérhverri trúaðri og guðhræddri sálu til upphörfunar og eptirbreytnis.

18. Vóru þá margir óguðlegir uppi?

Já, því miður! allt frá því Cain var á dögum, sem misunnti sínum bróður Abel Drottins vináttu, og þess vegna myrdti

hann, án þeſs að hafa Guðs að-
vørun í ferſku minni; þar eptir
neitaði hann fyrſt ſynd ſinni, og
ørvænti ſíðan þeſs, hún kynni ſér
fyrirgéfaſt; að hverju gjørðu hann
fór lengra burt uppi landið og gat
afkomendur, ſem vegna þeirra
vondſku kollnðuſt allcina mann-
anná børn. (1 Móſ. b. 4. og
6. Cap.)

19. Var nockur af hans afkomendum ſem ødrum framar er illa rœmdur?

Lamech hinn illi, ſem ei einaſta
tók ſér tvær konur í ſenn, héld-
ur og ſló í hel tvær manneſkjur.
Illmenni uppala, ſkjaldan eður
aldrei, guðhrædd børn, heldur eru
þeſsum miklu framar til áſteit-
ingar. (1 Móſ. 4.)

20. Hvaða viðvørun gétur þú tekið þér af þeſsu?

Eg hverki á né má halda áfram
í ſyndinni, heldur ſtrax ſtanda
móti þeim fyrſtu lockunum til

hennar, ad eg ei fari vesknandi í forherdtu sinni, hverju ad gjarnann fylgir ørvænting. Gud styrki minn gódann áſetníng í þessu efni, því án hans fulltíngis megna eg eckért. (Jóh. 15.)

2. Kapítüli,

Hvar gétid verdur forfedranna, èr lifdu á þeirri annari þúsúnd ára øld.

21. Hverjir vóru forfedurnir, í nidurstígandi samfeldum lidum, er lifdu á þessari annari þúsund ára øld?

Nói, Sem, Arphaxad, Salah, Eber, Peleg, Regu, Serug, Nachor, Thara. Tveir hinir fyrstu lifdu fyrir og eptir synda-flódid. (1 Mós. b. 11.)

22. Hverjir hlutir eru helst adgjætslu verdir á þeirri annari þúsund ára øld?

Fyrst fjølgun þeirra ógudlegu

og synda-flóðið, þar nærst mann-anna aðskilnaður og vondt framferði.

23. Vildu þeir ógudlegu ei betra sitt líferni?

Nei, Guð gaf þeim að sönnu stórt hundrað ára frest til yfirbótar, en þeir misbrúkuðu hans langlundar geð og lifðu í óhófi og lauslæti, undirþrycktu aðra og höfðust að hvað rángt er. (1 Mós. b. 6.)

24. Gögnuðu þá eckért eptirdæmi hinna, sem réttskickaðir vóru?

Yfir því var að klaga, að margir af þeim, sem Guðs börn nefndust, létu sig afvega leiða, og með sínu fráfalli ángruðu þá fáu guðhræddu, sem sífeldlega töluðu fyrir þeim um yðran og yfirbót. (1 Mós. b. 6.)

25. Hvað álýktaði þá Drottinn?

Hann vildi með einu vatnsflóði fullkomlega afmá þá af jörð-

unni. Þetta má sannfæra oss þar um, hversu syndin leidi eptir sér ólucku yfir þá, jafnvel í þessum heimi, sem halda áfram í vantrú og gudleysi. (1 Mós. b. 6. Ebr. 10.)

26. Mun ei hætt vid, ad þeir trúudu, med þessu móti, hafi mátt tortýnast, ásamt þeim ógudlegu?

Drottinn kalladi hina til sín fyrir tímanlegann dauda, ádur enn þessi undur áduttu, ad frá teknum þeim réttláta Nóa, hverjum Gud skipadi ad smída eina stóra ørk, í hverri hann ásamt sonum sínum Sem, Cham og Japhet, einnig konu sinni og sona konum, kynni frelsast. Hér ad auk urdu nockur dýr af sérhverri tegund vardveitt í ørkinni. (1 Mós. b. 7.)

27. Med hverjum hætti kom synda-flódid?

Pad ár 1656 lét sá réttláti Gud sífeldlega rigna í fjørutígir daga

og nætur, svo vatnid var 15 álna djúpt yfir þeim hærstu fjøllum, og allir þverúdar fullir drucknudu: og jørdin vard ei fyllilega þur, fyrr enn ad ári lidnu. (1 Mós. b. 7. og 8. Cap.)

28. Gjørdi þetta flód nockurn skada?

Já, jørdin vard midur ávaxtarsøm enn ádur, og þeir, sem fæddust eptir flódid, lifdu ei ad helmíngi svo leingi, sem hinir fyrri forfedur. (1 Mós. b. 5. og 11.)

29. Þurfum vér ad qvída hér eptir fyrir ødru slíku synda-flódi?

Nei, þegar Nói offradi Gudi og þackadi honum fyrir audsýnda varatekt yfir sér og sínum varnadi, þá gaf vor hinn þolinmódi Fadir oss regn-bógann, til eins merkis, ad eckert þvílíkt flód koma skyldi, sem allstadar í senn yfirgángi. Og er þad hans mysskun ad þacka, en ei mannanna gódverkum. (1 Mós. 9.)

30. Hvad á allt þetta kénna oss?

Ad eins og Drottinn hótar og vissulega straffar hina ydrunarlausu, svo vardveitir hann þá frómu og myskunar þeim, já, sparar leingi þá vondu vegna sinnar myskunar, fyrir Kristum. (2 Pét. 3.)

31. Hendti Nóa nockur óvirdíng?

Já, hann plantadi víngard, og eitt sinn drack hann ofmikid vín, svo hann vard druckinn og lá nakinn. Hans son Cham raufadi hér um vid brædur sína, sem gengu øfugir inn til síns fødur, og þøktu hann klædum; hversvegna Nói, þegar hann vaknadi, formælti Cham og syni hans Canaan, er hér vid var ridinn, en blessadi Sem og Japhet. Þess skyldi bornin minnast ad heidra sína foreldra, og draga ei gis ad þeim, þó þeim verdi eitthvad áfátt. (1 Mós. 9.)

32. Géta ofdryckju menn réttilega affsakad sig med Nóa eptirdæmi?

Vegna hans dæmis hafa þeir enga affsökun; því Nóa hendti slíkt af breiskleika, en ei vegna ávana edur illgyrnis syndar. Yfirsjónir gódra manna eru ritadar til vidvörunar, en ei, ad menn breyti eptir þeim. (Jak. 5. Cap.)

33. Vard hid illa upprætt med synda-flódinu?

Nei, Gud nádi slíkt! eptirkomendurnir urdu vondir á ný, og hvad meira er, ad inn til þessa dags láta flestir vondt hjarta vid sig ráda og óttast ei þann góda Gud eins og vera ber. (1 Mós. 8.)

34. Hver af forfedrunum lifdi lengst á þessari öld?

Nói, sem vard 950 ára gamall, sínum eptirkomurum til fullvissu um synda-flódid, og deydi hann tveim árum fyrr enn Abraham fæddist. Sem, hvern sumir meina verid hafi Melkizedek, deydi þá

Abraham var 150 ára, og Eber, af hverjum gydíngarnir kølludust Ebreskir, deydi fjörum árum eptir andlát Abrahams. (1 Mós. 11.)

35. Hvada starf tóku nockrir sér fyrir hendur, um þad leiti Peleg var á døgum?

Þeir tóku sér fyrir ad smída einn turn, Babel, en Drottinn vilti þeirra túngumál, svo sá eini skildi ei hann annann; þess vegna hlutu þeir adskiljast og útdreifdust um øll lønd. (1 Mós. 11.)

36. Hversu hegdudu þeir sér sídan?

Margir uppbyggdu stadi og undirþvíngudu adra, en flestir, einkum Cham, og Japhets afspreingi, féllu einn tíma eptir annann til afguda dýrkunar. (1 Mós. 10.)

37. Hvad sjáum vér hér af?

Vér sjáum hér af makt Drottins, sem getur gjørt mannanna áform ad engu. Hér af meigum vér einninn draga þá áminning,

ad vér látum ofs betur til hjarta gánga Guds hegníngar. (1 Ser. 25. Cap.)

38. Héldu Sems nidjar sér stødugléga vid Gud?

Nei, þeir féllu einninn frá honúm og þjónudu framandi gudum, einkum á þeim tímum Thara lifdi. Þess vegna er rádlegast gódum mønnum ad fordast og flýa nágaungula umgengni vondra manna, því hjarta mannsins er yfirmáta svikult. (Jós. 24.)

39. Høfdu menn Guds ord ritad sín á millum, á þessari fyrstu tvø þúsund ára øld?

Nei, þeir gømlu fedur kénndu sínu heima fólki Guds vilja munnlega. En midt á þeirri þridju þúsund ára øld lét Drottinn Móísen byrja á því, ad skrifa Biblíuna, á þeim tímum Guds opinber þjónustugjørd var á vissann fót sett í eydimørkinni. (2 Mós. 19.)

40. Hvar af veitstu ad Biblían sé Guds heilaga ord?

Vegna þess hún kénnir mér fullkomlega gódann veg til sáluhjálparinnar, og lærdómurinn er stadfestur med stórum jardteiknum, einnig vissum spádómum, sem uppfylltir eru. En einkanlega vitnar heilagur Andi í þeirra hjörtum, sem hlýda og breyta eptir ordinu, ad þad sé guddómlegt. (Ps. 19. Jóh. 17.)

Annar Parturinn,

Inniheldur þá þridju þúsund ára tíd eptir Sköpunina.

---

41. Hvad er helzt ad athuga, af því til hefur borid á þessum þúsund árum?

Fyrst skulum vér géfa gjætur ad forfedrunum, er lifdu á fyrra

helmíngi þessarar þridju þúsund ára aldar; þar næst ad innleidslu Ísraels-fólks í Canaans land, og sídast að þeirra dómurum og þremur fyrstu einvalds Konúngum.

3. Kapítuli,

Í hverjum gétid verdur forfedranna, er lifdu á fyrra helmíngi þessarar þridju þúsund ára aldar.

42. Hverjir voru þessir forfedur?

Abraham, Ísaak, Jacob, Jóseph. Þessa virdir Drottinn þeirrar æru, ad hann kallar sig Abrahams, Ísaaks og Jacobs Gud. (2 Mós. 3.)

43. Seig mér: hvad skipadi Gud Abraham?

Þegar hans fadir deydi, árid 2083 mátti hann, sakir afguda

dýrkunár, reisa burt frá ættfólki sínu; en Drottinn hét honum þar hjá, ad hans afspreingi skyldi verda svo margt, ad ei yrdi tølu á komid, og fá til eignar hid ávaxtarsama Canaans land, einninn skyldi af hans sædi fædast heimsins Endurlausnari. (1 Mós. 12.)

44. Trúdi Abraham þessu fyrirheiti?

Já, þar uppá reiddi hann sig, jafnvel þó hann um lánga tíma ætti engin børn vid konu sinni Sara. Þó sá hann í trúnni Jesú tilkomu dag fyrirfram, og vard gladur vid. Þessi trú var honum til réttlætis reiknud, og hann nefndist vinur Guds. Þar eptir skipadi Drottinn, ad Abraham og hans afqvæmi skyldi umskérast, til stadfestu þeirra trúar og Guds nádar sáttmála vid þá. (1 Mós. 15. og 17. Jóh. 8. Róm. 4. Cap.)

45. Atti hann ei einn bródur-son?

Jú, Loth, hvern Abraham frelsadi frá hans fjand-mønnum og hlaut þess vegna blessan af þeim Guds kennimanni og Konúngi Melkizedek, hver ed var ein fyrirmindan uppá vorn Frelsara Jesúm. (1 Mós. 14. Ebr. 7. Cap.)

46. Frá hvada óhamíngju frelsadist Loth þar eptir?

Tveir Englar færdu hann med konu og dætrum frá Sódóma, fyrr enn Gud lét rigna eldi og brennisteini yfir þá ógudlegu, sem bjuggu í þessum og fleiri stødum. En kona hans, sem, mót því Drottinn hafdi bannad, leit til baka á veiginum, vard ád einum salt-stólpa. Hvar af vér lærum, ad Gud hefur nóg rád til ad straffa athugalausa syndara, og undir eins nóg medol ad frelsa hina gudhræddu. (1 Mós. 19.)

47. Freistadi Drottinn Abrahams?

Já, hann skipadi Abraham ad slátra og offra sínum syni Isaak, hvad og hann án undandráttar vildi framqvæma, án þess ad efast um uppfyllíng Guds fyrirheita; en Drottinn hindradi hann frá framqvæmd þess verks, og blessadi hann ad nýu. Svo þéna allar freistíngar þeim trúudu til hins besta. (1 Mós. 22. Cap.)

48. Hvernig hegdadi Isaak sér?

Frá barnsbeini óttadist hann Gud, og leid ýmislegann mótgáng, en naut þó undir eins Guds sérdeilislegrar nádar. Þá hann hafdi leingi í hjónabandi búid saman vid Rebeccu gat hann Esau og Jacob, hverja hann, í trú til Drottins fyrirheita, blessadi. (1 Mós. b. 25. til 27. Cap.)

49. Hlaut Jacob einnig lída mótlæti?

Já, því þar hann svipti Esau

hinni beſtu bleſsan, þá varð hann flýa til Labans, síns móður-bróð-ur. Þá hann var á reiſunni heimanað, ſá hann í draumi einn ſtiga, er náði til himins, uppyfir hverjum Guð ſtóð og bleſsaði hann. Af þeſsu ſjáum vér, að Drottinn huggar ſín born í þeirra ángiſt. (1 Móſ. 28. Cap.)

50. Hverſu lengi dvaldi hann hjá Laban?

Hann þjónaði honum í 20 ár, að hverjum liðnum hann fór heim aptur með báðum konum ſínum Rakel og Lea, áſamt børnum ſín-um og fjárhlutum er Drottinn hafði veitt honum. Á heimreis-unni glímdi Guðs Sonur við hann, ſem lét ſig ſigraſt, fyrir hans trúaða bæn, og gaf honum það nafn: Iſrael. (1 Móſ. 32.)

51. Hvað viðhélt einna helzt þeſsum forfeðr-um, meðan þeir voru útlendíngar?

Að nockru leiti Drottins mørgu huggunarfullu opinberanir, en

ad nockru leiti og þó einna helzt, sú ørugga truarinnar fullvíssa um það, að þeir væru í Guðs náðar sáttmála innteknir, og þeirra Endurlausnari mundi koma. Guð géfi mér og sérhverjum ødrum náð sína til þess, að breyta eptir þessum Guðs mønnum, og við þetta hugga oss í vorum útlendíngskap. (Ebr. 11.)

52. Hvað hétu Jacobs Synir?

Rúben, Símeon, Leví, Júda, Jssaskar, Sebúlon, Dan, Naphtali, Gad, Asser, Jóseph, Benjamín; af þessum eru þær 12 Jsraels kyn=qvíslir komnar. (1 Mós. 46.)

53. Hvað er aðgætsluverdt um Leví og Júda?

Af Leví ættqvísl skyldu takast Prestarnir og helgidómsins þénarar, sem køllnðust Levítar. Þess vegna erfdu Jósephs synir Ephraim og Manasse, í Leví og

þeirra fødur stad, hver sinn part af Canaans landi. Af Júda hafa Júdarnir, edur Gydíngar sitt nafn og til hans hafdi Messías eda Kristur sína ætt ad rekja eptir þeirri manndómlegu náttúru. (1 Mós. 49.)

54. Seig mér hvad þú veitst um Jóseph!

Sakir þeirrar elsku, er Fadir hans hafdi á honum, og þeirra drauma, er hann hafdi um sína upphefd, høtudu hann hans eldri brædur, og seldu hann loksins, svo hann vard þræll í Egyptalandi hjá Pótíphar, Kongúngsins dróttseta, hvers kona vildi locka Jóseph til saurlífis, og þar hann vildi ecki falla í synd medur henni, fécc hún med sínum folskum áløgunum komid því til vegar, ad honum var kastad í myrkva-stofu. Þannig leita lags hinir illgjørnu ad koma gódum mønnum í synd og ógjæfu. (1 Mós. 37. 39. Cap.)

55. Hvenær komst hann úr þessu fángelsi?

Tveim árum síðar, þá Gud veitti honum vísdóm til þess ad ráda Kóngs Pharaónis draum, um þau sjø ávaxtarsømu og sjø hardindis ár. Ad hverju gjordu, Kóngurinn setti hann Herra yfir allt Egyptaland; en Jósepħ safnadi yfirfljótanlegu korni á þeim gódu árum, og lét þar eptir Fødur sinn, med øllum hans varnadi, koma ofan til sín, og veitti honum og hyski hans uppheldi í landinu Gósen. Af ádur søgdu eigum vér áfýsast til þess, í medlæti og mótlæti ad óttast Gud og ei styggja hann fyrir nockurn veraldar nunad edur ábata; þá hjálpumst vér, þegar hans tími kémur. (1 Mós. 41.)

56. Var nockur dugandis mann í ødrum stødum ad finna?

Já, þann réttláta Job, sem Satan fékk leifi til, ad firra al-

eigu og börnum, einnig slá hans líkama með kaunum; ofan á hvað bættist, að vinir hans skulldudu hann fyrir guðleysi. Þennann kross bar hann í fyrstu með þolinmæði, en formælti þar eptir sínum fæðíngar degi og áleit sig síknann saka. (Jobs. 2. til 4. og 7. Cap.)

57. Hver urðu endalok þessarar freistni?

Þegar Guð hafði sannfært Job, þá afbað hann sína synd, og fékk síðan meiri gjæði af hendi Drottins, enn hann hafði áður þáð. Þess vegna eigum vér biðja Guð, að hann á tíma freistíngarinnar forði oss við falli, og treisti honum til þess, að hann láti sínum börnum sérhvað snúast til sáluhjálplegrar endalyktar. (Job. 42.)

58. Hversu gékk fyrir Gyðíngum, eptir það Jóseph var látinn?

Þeirra afkomendur fjölgudu svo stórum, að þeim nýa Kon=

úngi stód ótti af Þeim, hvers vegna hann uppálagdi Þeim Þúngt erfidi og skipadi loksins ad dreckja Þeirra svein-börnum. Pannig misgrunar illur madur sinn saklausann náúnga, og leitast vid ad nidurÞryckja honum. (2 Mós. b. 1. Cap.)

59. Hvert barn vard med undarlegum hætti frelsad?

Móses, hvers módir, sakir ótta, lagdi hann í einn kistil í sefid vid fljóts backann, en Gud hagadi Því svo, ad Kóngsins dóttir, sem Þángad kom til ad bada sig, tók hann upp og lét sídan uppala. Pá hann var frumvaxta, skeytti hann eckért um yfirlæti, er fram fór í Kóngsins gardi, heldur fyrir trúna fór burt Þadan til sinna undirÞrycktu brædra, og drap Þar einn grimdarfullann Egyptskann mann, og mátti Þess vegna ríma ríkid. (2 Mós. 2.)

60. *Hvað kunnum vér taka oss af þessu til íhugunar?*

Eg sje af þessu, að þá neyðin þýngst áliggur, hljóta jafnvel fjandmennirnir, vegna Guðs tilhlutunar, þéna hans börnum, hver eð í vegsemd og vansemd halda sér fast við hans fyrirheit. Þess er hér að géta, að dráp þess Egyptska var vandlætíngar og manndóms verk af Móyse framið, sem ei er í rit fært til þess, að vér breytum eptir því, heldur vil eg í hans trú honum eptirfylgja. (Ebr. 11. Cap.)

4. Kapítúli,

Um innleiðslu Israels fólks í Canaans land,

61. *Á hverjum tíma frelsaði Guð sitt fólk frá Egyptalands þrældómi?*

Þegar það af alvöru hrópaði til

hans, lét hann Mósen, fara til baka og óska af Pharaóni ad þad mætti reisa burt úr Egyptalandi. En þessi Kóníngur var svo forherdtur, ad Gud vard senda tíu plágur yfir hann. Ad vísu hét hann því vid hverja plágu fyrir sig, ad gefa Gydíngum fararleifi, en þá neydin var hjálidin, tók hann aptur sín heitord. (2 Mós. 3. 8. 10. Cap.)

62. A hvad skal þetta minna oss?

Ad vér íøllu mótlæti vorú leitum hjálpar hjá Drottni, sem án efa mýskunar sig yfir sín børn, og frelsar þau á hentugri tíd. Vér eigum einnig audmýkja oss undir vølduga Guds hønd, þá hann typtar oss syndanna vegna. (1 Pét. 5.)

63. Hver var hin sídasta plága?

Um midnætti urdu allir frumburdir Egyptskra deyddir af einum Engli. Í sama mund neytti

Israels fólk Páska-Lambsins, hvers blódi, eptir Guds skipan, Gydíngar rjódrudu á sína dyrustafi, svo mord-engillinn þeckti þeirra hús og gengi framm hjá þeim. Þetta Lamb var fyrirmyndan uppá þann Þolinmóda Jesúm, fyrir hvers blódugann dauda vér erum forlíktir vid Gud og frá djøflinum frelsadir. (2 Mós. 12. 1 Corinth. 5. Cap.)

64. Lét Pharaó þá loksins burt fara?

Já, ímesta flýtir, þad ár 2513. Og sókti þó eptir þeim sídar á þeirra reisu, en Drottinn sundurskipti því rauda hafi, svo Israels fólk géck þurrum fótum þar í gégnum, en Kóngurinn druknadi, med øllu lidi sínu. Svo illann enda fær þvermódskan! (2 Mós. 14.)

65. Med hverju móti vísadi Gud þeim veginn á reisunni?

Drottinn géck sjálfur undan

þeim um daga í einum ský=stólpa, að seigja þeim til vegar, en um nætur í einum eld=stólpa, er lýsti fyrir þeim, svo þeir gátu haldið áfram ferðinni dag og nótt. Stólpinn hóf sig upp, þá þeir skyldu ferðast, og gèck niður, þegar þeir áttu kyrru fyrir að halda. Ur þessu skýi talaði Guð til fólksins leiðtoga, sem var Móses, og þaðann skaut hann skèlk í brjóst þeirra fjandmönnum. (2 Mós. 13. 14. Cap.)

66. Hvað bar til við fjallið Sinaí?

Guð birti Gyðíngum þar þau Tíu Boðorð, sem kallast síða lögmál, og ritaði þau sjálfur á tvær stein=töblur. Hann gaf þeim einnig dóma lögmálið og kyrkju siða lögmálið. (2 Mós. 20. til 31. Cap.)

67. Hvernig var helgidómurinn aðgreindur?

Í þrjá parta. Hið innsta af helgidóminum kallaðist hið allra=

helgasta, hvar inni stód sáttmáls örkin, hverrar lok af gulli, med tveim englum yfir, nefndist nádar-stóll. Midparturinn nefndist hid heilaga, hvar reikelsis altarid stód; og hinn fremsti partur hét forgardur, hvar á hverju qvøldi og morgni var offrad einu lambi. (2 Mós. 25. 27. Cap.)

68. Hvad þýddu offur dýrin?

Pau fyrirmyndudu vors Endurlausnara fullkomid offur á krossinum, med hverju allar heimsins syndir urdu forlíkadar. Nádarstóllinn var einnig fyrirmyndan uppá hann, fyrir hvern alleina vér myskun ødlumst hjá Gudi. Þetta ætti upphvetja oss til ad þacka Drottni, sem fyrir Jesú híngadkomu hefur uppfyllt allar fyrirmyndanir, svo vér nú audveldlega kunnum þjóna hónum í anda og sannleika. (Ebr. 9. Jóh. 4.)

69. Leid Israels fólk skort á sinu lífs uppheldi, þann tíd, þad ferdadist í eydimørkunni?

Nei, Drottinn gaf þeim daglega Manna af himnum fyrir braud, sem leit út eins og hvítt fræ og smackadi sem hunángs kaka. Þá neydin adþrýsti, feingu þeir vatn af klettunum. Þeirra klædi og skór eldtust ei né slitnudu allann þann tíma. Þó møgludu þeir jafnann, þegar skort høfdu einhvers, og þar á ofan blótudu gullkálf nockurn hjá fjallinu Sínai. Hér af sest, hversu lítt menn kannast vid Guds velgjørnínga, og hversu hann þar á móti er mikillrar þolinmædi, jafnvel í því ad vidhalda þeim. (2 Mós. b. 16. 17. Cap. 1 Cor. 10. Cap.)

70. Lutu þeir þó ei í 40 ár reisa um í eydimørkunni?

Ad vísu, og orsakadist þar af,

ad þeir møgludu, og vantreystu því, Gud mundi géta géfid þeim sigur á þeim hardsnúnu Canaans innbyggendum, þar hann þó ádur hafdi ad velli lagt marga af þeirra óvinum. Þess vegna þeir øldrudu og vantrúudu Gydíngar sættu því straffi, ad þeir skyldu deya í eydimørkunni. (2 Mós. 17. og 4 Mós. 14.)

71. Seig mér nockud frá því stóra upphlaupi?

Kore og fleyrum medal Levítanna mislíkadi þad, ad Aaron, Móysis bródir, var ordinn hinn ypparsti kénnimadur, og gjørdu þess vegna uppreist; sakir hvers Gud lét jørdina uppsvelgja þá lifandi; og med því nockrir fleyri, eptir hinna afgáng, møgludu enn nú, lét Gud Aaronis staf blómgast á einni nóttu, svo hann bar fullvarin mandel. (4 Mós. 16. 17. Cap.)

72. Komu þeir Móses og Aaron inn í Canaans land?

Nei, því þeir vegna vantrúar höfdu ei helgad Drottinn fyrir Israels börnum, þegar þau þrättudu vid vatnid í Kades; hvad ed vekja skyldi minni fyrir oss, ad vera stadföstum í trúnni og framsýninni, ad vér ei ad sídustu missum hin eilífu gjædi, vér leingi höfum leitad eptir; vér sjáum og hér af, ad hjá Gudi er eckért manngreinar álit. (4 Mós. 26. 27. Cap.)

73. Mögladi ecki Israels fólk þar þad daglega skyldi neyta himna braudsins?

Ad vísu; þessi daglega fæda misþóknadist þeim loksins; þar fyrir sendi Drottinn glóandi höggorma medal þeirra, og í fyrstu dóu þeir, hverja þessir ormar stúngu. Þar eptir lét Gud Mósen reisa upp eyr-orm, svo þeir hann litu, héldu lífinu; þessi eyr-orm-

ur var fyrirmyndan Kristí kross-festíngar. (4 Mós. 21. Jóh. 3.)

74. I hvada stór-synd féllu þeir eptir þetta?

Þeir drýgdu hóranir med dætr-um Móabítanna og tilbádu þeirra afgud, hvers vegna margir mistu lífid. En þegar Presturinn Phíneas af gudlegri vandlætíng rak í gégn tvær lauslátar mann-eskjur, þá stilltist plágan. (4 Mós. b. 25.)

75. Ødludust þá Gydíngar loksins þad fyrirheitna land?

Þeir inntóku þad med skørpum sverds eggjum undir her-stjórn Jósúæ, sem skipti landinu mill-um þeirra. Af þessu sjest, ad Gud vissulega lætur þad fram-koma, sem hann hefur heitid, jafnvel þó sýnist, hann dragi sama leingi undan. (Jós. 12. og 13. Cap.)

76. Skédu jardteikn nockur um sømu mundir?

Já, ýmisleg: Israels børn

geingu í gégnum ána Jórdan þurrum fótum; múrar borgarinnar Jerícho hrundu nidur vid þeirra her-óp, og sólin stód kyr heilann dag, ad þeim yrdi ei dagfátt, ad vega ad sínum óvinum. Þetta sérhvad kénnir oss Guds stóra almætti, ad vér óttumst og heidrum hann. (Jós. 3. 6. 10. Cap.)

77. Hvad íllt hafdist Achan ad?

Hann hafdi stolid, og þess vegna áminnti Jósua hann, ad hann gjæfi Gudi dýrdina og vidurkenndi sína synd. Hann féck þann dóm, ad hann skyldi grýtast í hel. Æ! hversu er lýgi og þjófnadur vidurstyggilegir lestir í augliti Drottins, og manni hinir skadlegustu. (Jós. 7.)

78. Hegdudu Israels børn sér vel í Canaans landi?

Nei, því midur! þá þeir ellstu voru daudir, fellu þau til afguda

dýrkunar, jafnvel þó Drottinn léti optlega vara þau við því, og þess vegna, þeim til maklegrar hegníngar, urðu þau af þeim lýð undirþryckt, hverra skurgoð þau blótuðu. (Dómara b. 2. Cap.)

79. Var það þó ei stundum við, að Gyðingar yrðu frelsaðir?

Þá þeir snéru sér frá sínu vonðu athæfi, uppvakti Guð þeim dómara, sem áunnu þeim frelsi nockrum sinnum, en eptir þessara dauða féllu þeir optast frá Guði og sættu straffi. (Dóm. 2.)

80. Hvað sjáum vér af öllu þessu?

Illsku hjarta vors, sem ei þolir leingi góða daga, heldur jafnvel forsmáir typtan Drottins. Vér sjáum einnig af þessu, hversu að Guð er einn mýskunsamur Faðir, sem ecki með öllu afmáir, heldur sendir mildilega frelsun ydrandi syndurum. (Es. 3. Cap.)

5. Kapituli,

Um Ísraels dómara, og þrjá hina fyrstu Einvalds Konúnga.

81. Hvad hétu Ísraels dómarar?

Othníel, Ehud, Samgar, Debora, Gídeon, Abímelek, Thola, Jair, Jephta, Ebzan, Elon, Abdon, Samson, Elí, Samúel. Tíminn, á hverjum þessir dómarar lifdu, var nockud yfir 300 ár.

82. Seig mér nockud af Othníel?

Drottins andi kom yfir hann, svo hann frelsadi Gydíngana undan oki þeirra Sýrlendíngu. En eptir hans dauda héldu þeir áfram í því ad gjöra hid illa í augliti Drottins, giptu sig heidíngjunum, og dýrkudu afgudinn Baal. (Dóm. 3. Cap.)

83. Af hverjum urdu þeir þá þvíngadir?

Gud styrkti Móabítana þeim í

gégn; en þá þeir hrópudu til Drottins, uppvakti hann þeim einn dómara, er Ehud hét, sem sló í hel Kouúng þeirra fjandmanna, og hofdu þá Ísraels børn frid í 80 ár. Af þessu sje eg, ad fridur og ófridur skédur eptir fyrirhyggju Drottins, og lyktar þeim til hagsmuna, sem eru hans vinir. (Dóm. 3. Cap.)

84. Hver nafnkunnug kona lifdi um þessar mundir?

Rúth, hin Móabitiska, sem tók Gydínganna trú og giptist Bóas, vid hverjum hún átti Obed, sem var Davíds fødur fadir. Slíkar í ondverdu heidnar barnamædur verda á náfn nefndar í ættar-tølu Jesú, því hann átti einnig ad endurleysa heidíngjana. (Rúths b. 1. og 4. Cap.)

85. Hver var Debora?

Ein spákona, sem med Barachs fulltýngi burt rak Canaanít-

ana, hverjir, vegna Gydínganna vondsku, høfdu yfirhønd feingid. Þar eptir saung hún Drottni einn fagrann lofsaung, mér og ødrum til áminníngar, af hjarta ad þacka Gudi, þegar vér frelsumst úr einni edur annari háska-semd. (Dóm. b. 4. og 5.)

86. Høfdu Gydíngar þá fleyri óvini?

Midíanítarnir þvíngudu þá hardlega; og þá þeir bádu Gud á ný, urdu þeir af einum spámanni ávítadir, en Gud uppvakti Gédion, ad hann væri oddviti fólksins, hver ed, eptir þad hann hafdi nídurbrotid Baals altari, feldi óvinina. Þannig frelsar Drottinn enn nú, þegar vér høldum oss frá allri sjálf-smídadri dýrkun. (Dóm. 6. 7.)

87. Hverju fór fyrir Abímelech?

Þessi myrdti brædur sína og vard sjálfur Kóngur, en Gud sendi einn sundurþyckis anda

millum hans og fólksins; og þegar Abímelech vildi brjóta það undir sig, kastaði kona nockur milnusteins-broti, er molaði hans höfuð. Þannig kémur Guðs straff og endurgjald optlega ó-vörum, oss til viðvörunar. (Dóm. 9. Cap.)

88. Seig mér nockuð frá Jephta?

Af óadgjætni hét hann því, að ef hann sigraðist á Ammónítunum, þá skyldi hann offra því fyrsta, er yrði á vegi fyrir honum úr hans húsi, þá hann kjæmi heim; fyrir þessu áheiti varð dóttir hans, sem var einbirni, honum til ei all-lítils sorgarauka. Af þessu ættum vér læra, með framsýni að gá heit-orða vorra, að ei þurfum síðar yðrast þeirra, heldur gleðjast þess, að géta endt þau, eins og það sáluhjálplega heit, er vér gjörðum Guði í skírninni. (Dóm. 11.)

89. Hvad er sérílagi eptirtektar verdt um Samson?

Medan hann vardveitti sitt hár óskérdt, var hann furdu sterkur, og feldi marga af Philisteunum, en þá hann gaf þessa huldu orsök síns frækleika til kinna skjækunni Dalía (sem hafdi þád fé, til høfuds honum, af hans fjandmonnum) lét hún hans hár raka af honum, en þeir útstúngu hans augu og færdu hann í fjøtur; loksins braut hann húsid ofan á sig og þá. Hér af má ráda, hversu lauslæti og adrar syndir steipa sínum elskendum í ólucku. (Dóm. 15, 16.)

90. Seig mér nockud frá Elí?

Hann var bædi dómari og ypparsti kénnimadur, hann átti mjøg ógudlega sonu, hverja hann ei svo hardt straffadi, sem þeir høfdu til unnid, jafnvel þó Gud advaradi hann þar um; hvar fyrir þeir

feingu bana í stríðinu; og þegar Eli fékk þvílíkt að vita, fell hann af skélfíngu úr stól sínum aptur á bak og hálsbrotnaði. (1 Sam. 2. og 4. Cap.)

91. Hver var hinn síðarsti Dómaranna?

Samúel, einn merkilegur spámaður Drottins, er stjórnaði vel alþýðunni. En þar synir hans, er komu eptir hann, vóru vondir menn, þá vildu Israels børn ei vera undir þeirra stjórnan, og óskuðu að Konúngar í framtíðinni mættu ríkja yfir sér. Drottni mislíkaði að vísu þessi þeirra bæn, en leifði þó Samúel, að hann smyrði Saul þeim til Konúngs, til að sannfæra þá um misbrúkan þeirra frívilja. (1 Sam. 7. og 8. Cap.)

92. Hvað sjáum vér af þessara børnum?

Að góðir foreldrar eiga stundum ill børn, hver þeim ber að áminna og typta, svo Drottins

reidi afmái ei børnin, foreldrum-
um til ángurs. Børnin eiga
sømuleidis lída typtan fyrir sín-
ar ávyrdíngar, med þolinmædi,
og engvanveginn leida sér í hug,
ad þau fái umflúid Guds straff,
ef þau ei umbreytast í gedslagi og
vilja. (Ordsqv. b. 23).

93. Upptel mér þá þrjá Einvalds Konúnga?

Þeir vóru: Saul, Davíd og
Salómon, hverjir ed stjórnudu
yfir þeim 12 Israels ættqvíslum
nær hundrad ár.

94. Hegdadi Saul sér vel?

Í fyrstunni var hann gódur,
øruggur í framgaungu og sigur-
sæll, en vard sídan óhlydinn Gudi.
Hlífdist vid Konúng Amalech-
ítanna, hvern honum var skipad
ad aflífa, og tók sér fyrir hendur
ad offra; þess vegna lét Drott-
inn hann vita, ad hans afqvæmi
mundi ei sitja ad ríkinu eptir hann.
(1 Sam. b. 11.)

95. Hverſu gêck honum eptir þetta?

Illur andi æſti Kónginn, og hann ofſókti Davíd, ſem átti taka vid ríkis-rádum eptir hann, og lokſins drap hann ſjálfann ſig í þeirri oruſtu, er hann hádi mót Philiſtæunum. Gud vardveiti oſs frá þverúdar fullu líferni, ſvo fríaſt kynnum frá qvalafullum æfilokum! (1 Sam. 15. 23. 31. Cap.)

96. Hvílíkur madur var Davíd Konúngur?

Hann var mjøg gudhræddur Herra, drap riſann Golíath med ſlaungu-ſteini, ſtjórnadi fólkinu vel og lagdi undir ſig kríngum liggandi ríki. Af Sálmum hans ſjeſt, hverſu hjartanlega hann hélt ſér til Guds í trúnni á Meſsíam, um hvern hann ſpádi; hét Gud og honum, ad af hans nidjum fædaſt ſkyldi heimsins Endurlauſnari. (1 Sam. 17. og 2 Sam. 5. 8. Cap. Pſálm. 22. og 27.)

97. Féll hann í nockurn stóraun glæp?

Hví midur! hann féll í hór med Bathseba, og gildradi svo til, ad bóndi hennar var drepinn. Þessarar stóru syndar ydradist hann sídan, og bad Gud fyrirgéfníngar á henni; þar eptir lifdi hann stadfastur í ótta Drottins. Þetta dæmi áfýsi sérhvern er stendur, ad sjá vel til, ad hann ecki falli í syndina; þad má og vera heim til huggunar, sem af alvøru ydrast drýgdra glæpa, hversu Davíd var aptur til nádar tekinn. (2 Sam. 11. 12. Cap. Psálm. 51.)

98. Hvada sérdeilis mótlæti ratadi Davíd í?

Hans eigin son Absalon vildi svipta hann lífi og ríki, en Gud veitti sigur mønnum Davíds, og á flóttanum festist Absalon á hárinu í einu eiki-tré, og þá hann héck svo, var hann gégnum skotinn þremur spjótum. Hans

hryggileg æfikok séu sem speigill illum börnum, er hrædi þau frá óhlýdni og andvaraleysi. (2 Sam. 15. 18. Cap.)

99. Hver var hinn þridji Einvalds Kóngur?

Salómon, sonur Davíds, hverjum Drottinn veitti mikinn vísdóm, aud og vyrdíngar, hann óttadist einnig Gud og uppbygdi hid prýdilega musteri í Jerúsalem, hvert hann med ágjætri bæn innvígdi, og stjórnadi um lánga tíma vel þar eptir. (1 Kóng. b. 3. 8. Cap.)

100. Hverfu vegnadi honum, þá hann elltist?

Þær mörgu heidnu konur, er hann hafdi tekid sér, snéru hans hjarta, til afguda-dýrkunar, hvers vegna Gud uppvakti í gégn honum marga óvini, og svipti hans son Róbóam mestum hluta ríkisins, svo frá árinu 3029 eptir heimsins sköpun, urdu tvø adgreind Kónga ríki, nefnilega: Js-

raels og Júda. Gud veiti vorum Kóngi og yfirvaldi speki, sem góð ríkisstjórn útkrefur, og varðveiti þá frá því, að falla frá sér, svo løndum og lýðum standi ecki óhamíngja nockur þar af! (1 Kóng. b. 11. og 12. Cap.)

Þriðji Parturinn,

Høndlar um hina fjórðu þúsúnd ára øld eptir skøpun heimsins.

---

101. Hvað er helzt athugandi á þessari þúsund ára øld?

Í fyrstu er að athuga hverjir Ísraels og Júda Konungar hafa verið undir eins, þar næst hverjir Kóngar hafi verið yfir Júda ættqvísl til herleiðíngarinnar; og

lokzins Gydínganna frelsi og keirra stjórnendur til Jesú fæd=ingar.

6. Kapítuli,

Sétur um Israels og Júda Konúnga, er lifdu ásamt á sømu tímum.

102. Upptel mér þá Konúnga, er stjórn=udu Israels ríki.

Jeróbóam hinn fyrri, Nadab, Baesa, Ela, Simri, Omri, Ach=ab, Ahasía, Jóram, Jehú, Jóa=chas, Jóas, Jeróbóam hinn síd=ari, Sacharía, Sallum, Mena=hem, Pekaja, Pekah, Hósea. Þessir stjórnudu í hálft þridja hundrad ár yfir þeim 10 ættqvísl=um, og bjuggu í Samaría, og vóru, því midur! allir vondir.

103. Hvad gjørdi Jeróbóam hinn fyrri?

Þar hann óttadist, ad þegnar

sínir mundu falla frá sér til Júda Kónga á ný, ef þeir árlega ferðuðust upp til Jerúsalem að offra þar, þá tilsetti hann tvo blótkálfa, er dýrkast skyldu. Þess vegna lét Guð einn spámann hóta honum og hans afkomendum eyðileggíngar, sem einninn frammkom á þeim. (1 Kóng. b. 12. og 14. Cap.)

104. Gétur þú sagt mér nockuð um Kóng Achab?

Hann var hinn vesti Kónganna og blótaði Sydonítanna afguð Baal; drottníng hans Jessabel lét grýta Naboth í hel til að ná hans víngarði, og ofsókti spámanninn Elías, sem varaði þau við hinu illa; hvers vegna þau urðu stroffuð með harðæri og umsátri; Achab var skotinn til bana í stríðinu mót þeim Sýrlendsku, Jessabel varpað út um glugga og þar uppetin af hund-

um og gjörvallt hennar afspreíngi afmáð. (1 Kóng. b. 16 til 22. Cap. 2 Kóng. b. 9. og 10. Cap.)

105. Hvað er að lesa um spámanninn Elías?

Þessi vandlætíngarsami þjónustu madur Guds var mjög ofsóktur af Jessabel drotníngu, en Gud veitti honum þann staka velgjörníng, ad hrafnar færdu honum fædslu á hallæris tímanum; fyrir hann vakti Drottinn upp einn daudann pilt í Sarepta, og lét eld falla af himni er uppbrenndi hans offur, til vitnisburdar þar um, ad Drottinn einasta væri sannur Gud, hvar eptir Elías lét slátra Baals prestum; loksins vard þessi trúlyndi Guds þénari lifandi til himins uppnuminn. Gudi séu þess þackir, ad þar er badi hjálp til og eitt betra líf fyrir þá réttlátu. (1 Kóng. b. 17. til 19. Cap.)

106. Var nockur merkilegur spámadur eptir Elíam?

Pad var sá gudhræddi Elíseus, sem einnig hlaut lída hardar ofsóknir. Børn nockur, er drógu gis ad honum, urdu sundurrifin af tveimur bjarndýrum og fyrir hans hønd gjordi Gud ymisleg kraptaverk, einkum uppvakti hann af dauda eitt barn í Sunem. (2 Kóng. b. 2. til 4. Cap.)

107. Hvad hafdist Jehú ad?

Eptir skipan Guds afmádi hann afspreingi Achabs og Baals hof, og fyrir þessa hans vandlæting hét Drottinn honum, ad synir hans í fjórda lid skyldu sitja á Israels stóli. Pó blótadi hann kálfana, líkt sem hinir fyrri Kóngar; en þetta hálfverk líkadi ecki Gudi; hann vill láta þjóna sér af øllu hjarta, ef vér skulum vera honum þóknanlegir. (2 Kóng. b. 10.)

108. Hver af Israels Konúngum ríkti leingst?

Jeróbóam hinn annar, sem stjórnadi 41 ár, undir hvers stjórn ad Israels fólk naut fridar og ársældar, en þess vegna féllu þeir til sælliſis og ofdryckju, svo Drottinn þar fyrir lét segja þeim fyrir þeirra eydilegg'ng. Eptir dauda Kóngsins hófust óspektir miklar í ríkinu. Þannig er gudleysi víst merki til hröpunar. (2 Kóng. b. 14.)

109. Lifdi nockur spámadur um þessar mundir?

Jónas, sem átti fyrirframm ad tilkynna Ninivitunum þad straff þeim var búid, hverju Guds bodi hann vildi ecki hlýda, heldur flýdi sjóleidis, en honum vard þar fyrir, vegna storms, varpad í sjóinn. Strax svelgdi hann stór fiskur nockur, í hvers qvidi hann, eptir Guds rádstøfun, var í 3

daga. Í þessu var Jónas fyrirmyndan Jesú greftrunar og upprisu. (Jón. 1. Cap. Jóh. 3. Cap.)

110. Hvað hét hinn síðasti Kóngur, er ríkti yfir Ísrael?

Hóseas, sem tók af lífi þann Konúng er nærstur ríkti fyrir hann, en varð þar á eptir sigraður af Salmanassar Kóngi, sem, eptir hótan Drottins, færði Ísraels fólk fángað til Assyríen, en í þess stað setti nockra af þegnum sínum í þau héröð, sem Ísraels fólk áður byggt hafði. Þessir heiðíngjar vildu undir eins tigna þann sanna Guð og sína afguði, hvert trúarbragða sambland engan veginn kunni Drottni þóknast. Þetta skédi árum eptir heims sköpun 3283. (2 Kóng. b. 17. Matth. 15.)

111. Hverjir Konúngar stjórnuðu yfir Júda ættkvísl meðan Ísraels ríki varaði?

Róbóam, Abía, Asa, Jósa phat, Jóram, Ahasía, Athalía, Jóas, Amasía, Usía, Jótham, Achas. Þessir með sínum eptirkomendum voru allir að lángfeðga tali af Davíð komnir, eptir fyrirheiti því, Guð hafði veitt honum. (1 Kóng. b. 11.)

112. Sèck vel til meðan Róbóam ríkti?

Nei, heldur byggði Júdæ ættqvísl hæðir, stólpa og lunda sínum afguðum, og géngu eptir öllum heiðíngjanna svívyrðíngum. Þess vegna straffaði Guð Kónginn og þegna hans fyrir hönd Sesaks, Kóngs í Egyptalandi, hver eð lèt burt flytja fjársjóðuna úr Guðs húsi og Kóngsins húsi. (1 Kóng. b. 14. Cap.)

113. Seig mér nockuð af Kónginum Asa?

Hann hafðist það að, sem rètt var fyrir augliti Drottins, rak burtu saurlífis menn og eyddi skurgoða villu. Guð gaf honum

einnig frid lánga æfi og sigur yf= ir Morlendskum. Loksins gjørdi hann sáttmál vid þann Assyriska Kóng móti Israels ríki, og leit= adi ecki Drottins í sínum sjukdómi, heldur reiddi sig uppá læknarana. Hvert eitt Guds barn ætti af þessu dæmi draga sér þá hugvekju, ná= qvæmlega ad vaka yfir hjarta sínu, ad þad ei, þegar lífid er nær á enda kljád, yfirgéfi Gud sinn, hvern þad þángad til hafdi óttast. (2 Chron. b. 15. og 16. Cap.)

114. Hversu hegdadi Jósaphat sér?

Hann eyddi gjørsamlega heidn= um átrúnadi, sendi út Levítana víds vegar ad kénna fólkinu, og setti løg og lands rétt í sínu ríki. Vegna øruggrar Drottins ad= stodar vann hann sigur á síns ríkis óvinum, en breytti þó illa í því, ad hann gjørdi samband vid þann illa Kóng Achab. (2 Chron. b. 17. og 20. Cap.)

115. Hvada lærdóm kunnum vér draga ofs af þessu?

Gud er sá, hvern vér eigum óttast og uppá hvern vér skulum reida ofs, sem badi kann og vill hjálpa sérhverjum, er í einlægni hjartans gánga á hans vegum. Þad er einnig harla naudsýnlegt, ad bidja fyrir sínum yfirbodurum, því þá þeir óttast Drottinn, géngur undirgéfnum vel. (1 Tím. 2. Cap.)

116. Hvad gétur þú sagt mér um Jóas?

Þegar drottníngin Athalía tók ad sér stjórn ríkisins, og lét myrda Ahasías børn, var Jóas falinn af sinni fødur-systur og ólst upp í Musterinu, uns drottníngin, fyrir tilstilli Jójadæ prests, var drepin; hvar eptir hann ríkti gudrækilega og var luckugéfinn. En þar hann loksins af sínu rádaneyti lét sig locka til afgudadýrkunar, og lét deyda Zakaríam

son Jójadæ, sem hafdi advarad hann, þá gaf Gud hann i hendur þeirra Sýrlendsku, og hans eigin þénarar slóu hann í hel. (2 Chron. b. 24. Cap.)

117. Vütu fylgja hans dæmi?

Nei, Gud fordi mér vid því! Hvad gagnar góð uppbyrjun, án þess eg sé stødugur til enda? og því skyldi mér kjærara vinfengi veraldarinnar enn míns Guds? Eg vil ei heldur gódu íllt gjalda. (2 Pét. 2. Cap.)

118. Stjórnadi Asaría, eda Usía vel?

Hann var frægur Herra, vegna síns Guds ótta, sinna sigurvinnínga og sliptana, þó offradi fólkid enn nú reikelsi á hædunum. Þegar hann loksins vegna ofmetnadar vildi veisa reikelsi í Musterinu, vard hann líkþrár til dauda-dags, en á medan gjætti Jótham stjórnarinnar og óttadist Gud. (2 Chron. b. 26. 27. Cap.)

119. Var Achas Jóthamsson gódur madur?

Nei, heldur ógudlegur, og þess vegna urdu Kóngarnir, sem í grend ríktu, honum yfirsterkari. Þó hét Drottinn honum ad frelsa hann, og gaf honum til huggunar þad teikn, ad ein mey skyldi fæda Immanúel. En Achas kalladi Kónginn af Assur sér til lidveitslu, þó til lítils gagns kjæmi; lét þar á eptir uppbyggja stalla framandi godum, og apturlæsa Musterinu. Illt hjarta gétur þannig ordid staklega ógudlegt (nær þad óvyrdir Guds ord og fyrirheit), og mjøg blindad til finnar eigin ólucku. (2 Chron. b. 28. Es. 7. Jerem. 17. Cap.)

120. Hverjir þessara beggja ríkja Konúngar stjórnudu um somu mundir?

Róbóam og Abía ríktu undir eins og Jeróbóam hinn fyrri.

Assa undir eins og Jeróbóam

fyrri, Nadab, Baesa, Ela, Simri, Omri, Achab.

Jósaphat, undir eins og Achab, Ahasía og Jóram, Israels Kóngar.

Jóram og Ahasía, undir eins og Jóram Israels Kóngur.

Athalía stjórnadi undir eins og Jehú.

Jóas undir eins og Jehú, Jóachas og Jóas Israels Kóngar.

Amasía undir eins og Jóas Israels Kóngur og Jeróbóam annar.

Usía undir eins og Jeróbóam annar, Sacharía, Sallum, Menahem, Pekaja, Peka.

Jótham undir eins og Peka.

Achas undir eins og Peka og Hósea.

7. Kapítuli,

Um átta Júda Konúnga, til herleidíngarinnar.

121. Gétur þú gjørt grein á nøfnum þessara Rónga?

Ezechías, Manasse, Amon, Jósías, Jóachas, Jójakim, Jechonías og Zedechías. Þessir, ásamt sínum formønnum í ríkisstjórninni, ríktu, frá þvícinvalds stjórn Gydínga skiptist, í hálfthid fjórda hundrad ár yfir Júda og Benjamíns ættqvíslum og høfdu sitt adsetur í Jerúsalem.

122. Hver var sá spámadur, er spádi frá Usía Róngs til Manassis tíma?

Esaías, sem ávítadi fólkid vegna þess synda, sagdi fyrir þess eydileggíng og þess óvina, og spádi um Jesúm heimsins Endurlausnara, samt þad ágjæti sem Guds

sofnudur hans vegna ødlast mundi. Þess vegna kallast hann hins gamla Testamentis Guð-spjalla madur. Það er mælt, ad Manassis Kóngur hafi látid saga hann í sundur med tré-søg. (Es. 53. 55.)

123. Hvad er það þú veitst um Kónginn Ezechías?

A hans sjøtta ríkisstjórnar ári var Israels ríki eydilagt. Hann gjørdi hvad rétt var í augliti Drottins, burtrýmdi allri skúrgoda þjónkan, nidurbraut blóthædir og stólpa, en hreinsadi Musterid og helt Páska. Hann treysti uppá Drottinn og veik ei af hans vegum. Gud var þess vegna med honum; hann breytti skinsamlega og frelsadist frá þeim Assyriska Konúngi Senacherib, hvers her var ad velli lagdur af einum Engli. (2 Kóng. b. 18. 2 Chron. b. 30.)

124. Fèll hann eí í Þúngann sjúkdóm?

Hann varð dauð-sjúkur, en þegar hann bað um bót á sínum sjúkleik, lagði Drottinn 15 ár til hans aldurs, og til frekari vissu þar uppá, gékk skugginn tíu línur til baka á sigurverkinu. Guð, sem er Herra náttúrunnar og hennar skapari, kann umbreyta hennar venjulega hlaupi, þegar hans alvitsku sýnist það gagnlegt. (2 Kóng. b. 20. Cap.)

125. Hvað gétur þú tekið þér til lærdóms af þessum Kóngi?

Eg vil læra af hans dæmi Guðs ótta, bæn og ákallan, hvar á eptir mun fylgja mýskun, hjálp og frelsi; eg vil einnig taka mér til viðvörunar, í tíma að búa mig til dauðans, að eg, nær hann kémur, meigi í trúnni gleðjast þess, að fá að líta Guð eilíflega í himni gleðinnar og vegsemdarinnar. (Es. 37. 38.)

126. Hverjir spámenn lifdu um þessa tíma?

Hóseas, Jóel, Amos og Micha, hverjir med sínum rædum áttu mótstödu veita ógudlegu framferdi hinna vondu. Þessir, ásamt ødrum átta, kallast þeir smærri spámenn, því þeir hafa eptir sig látid stuttar bækur. (Hós. 14.)

127. Var Manassis, sonur Ezechíæ, gódur madur?

Þad fer fjærri; hann leiddi fólkid afvega til skúrgoda blóts, eptir sid heidinna manna, jós út miklu saklausu blódi og óvyrdti Guds advaranir, er skédu fyrir spámennina. Honum til straffs leifdi Gud, ad hann fánginn fluttist til Babýlon. (2 Chron. b. 33.)

128. Hvernig hegdadi hann sér í þeim stad?

Þar audmýkti hann sig fyrir Gudi, sem lét hann þá fara heim aptur. Eptir þad dýrkadi hann Drottinn af allri alvøru, og burt

tók allar svívyrdíngar, er hann ádur hafdi tilsett. Hann ríkti alls 55 ár, og þar fyrir leingur, enn nockur af þessum Kóngum. (2 Chron. 33.)

129. Hvern nytsamlegann lærdóm gétur þú tekid þér af þessu?

Tilgángur typtana Guds er sá, ad menn snúi sér frá sínum syndum og leiti nádar, til lífernisins endurbótar, hvar af sjálfir þeir ødlast mikid gagn, jafnvel optlega í þessu lífi. (Hós. 6. Cap.)

130. Hvílíkt var safnadar Guds ásigkomulag um þessar mundir?

Stundum var søfnudur hinna triúudu augljós, stundum (ad útvortis háttum) dulinn, eptir því sem Konúngarnir hegdudu sér. Þeir gódu urdu tídum svo undir þrycktir, ad þeir mørgum sinnum þordu ei ad kannast vid trú sína edur Guds ord, (1 Kóng. b. 18. og 19. Cap.)

131. Skir mér eitthvad frá Jósía?

Þegar hann lét hreinsa Mustcrid, fundu menn Mósis løgmáls bók, sem upplesin var opinberlega fyrir Gydingum; þar eptir braut hann øll skurgod, brenndi búka og bein þeirra er þau blótudu, og med miklum sóma tilsetti hátidlegt Páskahald. Um þessa endurbót í Guds þjónustu var ádur fyrri spád í tíd Jeróbóams hins fyrra, og Josías á nafn nefndur þrem hundrud árum ádur enn hann fæddist. (2 Kóng. b. 22. 23. Cap.)

132. Lét hann þá adspyrja Drottinn, um løgmálsins hótanir?

Já, hann lét adspyrja Drottinn fyrir þá spákonu Huldu, og fékk þad svar: ad án efa skyldi ólucka koma yfir landsins innbyggendur, vegna þess, ad þeir høfdu afrækt Drottinn, þó skyldi fridur haldast medan Jósías var

á dögum, því hann hafdi audmýkt sig. Þanninn uppvekur Gud optlega þá, er vidrétti sína fallna kirkju, ad hverra alvörugéfni honum vel gédjast, svo hann hlífir landinu um þeirra daga. (2 Chron. 34.)

133. Hverjir vóru Jósíæ synir?

Jóachas, Jójakím og Zedechías, allir ógudlegir. Hinn fyrsti var fánginn eptir þriggja mánada stjórn og fluttur til Egyptalands af Kónginum Nechó. Hinn annar eptir ellefu ára, og sonur hans Jechonías var eptir þriggja mánada ríkisstjórn rekinn til Babýlon; sömu hrakfarir hitti sá þridji bródir fyrir, eptir þad hann hafdi ríkt í ellefu ár. Hér af má ráda, hversu fjandmenn umkríngja öllum hlutum í einu ríki, þá þeir gódu eru undir lok lidnir, og þeir, sem eptir lifa, óttast ecki Drottinn. (2 Chron. 36.)

134. Lifdi nockur spámadur um þess-
ar mundir?

Já, Jeremías, sem ávítadi
fólksins syndir, lygar, yfirdrep-
skap og afguda dýrkan, dramb-
semi, ydrunarleysi, hóranir og
manndráp, en vard þess vegna
settur í fángelsi. Nær um sömu
mundir spádu þeir Nahum, Ha-
bakuk og Zephanía. (Jer. 5.
til 7. Cap.)

135. Hvad sier þú af þessu?

Guds yfirvættis gódgyrnd og
eptirlaungun til ad umvenda og
frelsa oss, þar hann midt í vorri
fordjörfun sendir sína sannleiks
votta og ydrunar prédikara. Sá
sem engu ad sídur heldur áfram
í sinni vondsku, hefur þad ei, hvar
med hann sig afsaka kunni, þá
honum refsad verdur. (2 Chron.
36.)

136. Var enginn annar spámadur uppi?

Medal Israels fólks, er fyrst

var hernumid, spádi Ezechíel um Júda ríkis víssa eydileggíng og Guds safnadar ásigkomulag; hann varadi þá einnig vid þeirra afbrotum, en honum var ei hlýdt. Honum veittust ýmislegar sjónir og opinberanir, sem skédu af Guds hálfu. (Ezech. 12. 33. 40. Cap.)

137. Hvad lesum vér einkar íllt um Kóngíng Jöjakim?

Hann lét lesa fyrir sér spádóma Jeremíæ, óttadist þó ei gudlegar hótanir, heldur þegar fáein blød vóru útlesin, skar hann þau úr bókinni og uppbrenndi. Drottinn lét segja honum fyrir, ad hann skyldi drepinn verda, og álíkt sem einn asni, ecki ná ad greftrast. Guds ord og áminníngar eiga þess vegna haldast í vyrdíngu og ei fyrirlítast. (Jer. 22. 36. Cap.)

138. Hver urdu afdrif hins sídasta Júda Kóngs?

Zedechías var sigradur af Nebúcadnesar, og ásamt þegnum sínum fluttur til Babel í fángelsi, það ár 3416. Jórsalaborg ásamt Musterinu, uppá hvað Gydíngar reiddu sig, vard uppbrennd, til vitnis þar um, ad útvortis hræsnis þjónusta er Gudi viðurstygð. (2 Kóng. 25.)

139. Hlaut einnig sá fángni Jeremías missa lífid?

Nei, Kóngurinn af Babýlon leyfdi honum ad vera hvar honum vel líkadi. Þar eptir, þegar fólkid, sem eptir vard í landinu, fór til Egyptalands, tók það hann med sér þángad, hvar hann einnig spádi. Hanninn getur Gud hvatt upp heidíngjana til þess, ad straffa þá, sem óvyrda hans mýskun, og þar á mót mýkja þeirra hjörtu þeim til hagsælda, er hann óttast. (Jer. 40. 41.)

140. Hvert efni var til þess, að Júda ríki skyldi eydileggjast?

Að Konúngarnir og Furstarnir, Prestar og innbyggendur héldu fastlega áframm í afguðadýrkan og öðrum syndum, einnig hofðu að háði Drottins sendiboða, er fyrr og síðar komu til þeirra. Látum oss þar fyrir eckí draga gis að Guði! því hverju einn sáir, það mun hann og uppskéra. (2 Chron. b. 36.)

8. Kapítuli,

Um Gyðíngana frelsi, og þeirra stjórnendur til þess Jesús fæddist.

141. Hversu lengi varaði sú Babýloníska herleiðíng?

Hún varaði í 70 ár, frá því Gyðíngarnir vóru fyrst herleiddir, eins og Guð hafði talað fyr-

ir Jeremíam. Á þessum tíma hóffst spámadurinn Daníel til stórra vyrdínga í Babel, hvar hann sagdi fyrir þau fjøgur heimsins Einvalds ríki, og Jesú híngadkomu og pínu. Um sama leiti halda menn Obadías spámadur hafi lifad. (Jer. 29. Dan. 9. og 10. Cap.)

142. Frelsadi ei Gud þrjá Gydínga um þessar mundir?

Jú, þar þeir ei vildu tilbeidslu veita gull-líkneski Nebúcadnesars, og þeim þess vegna var varpad í glóandi ofn, þá bægdi einn Engill loganum frá þeim, svo þeir hlutu þar af engann skada. Þar eptir skipadi Kongúngurinn opinberlega ad sérhver skyldi óttast Gud þessara manna. (Dan. 3.)

143. J hvern hásk'a ratadi sjálfur Daníel hér eptir?

Af hatri til hans komu Lands-

höfdíngjar Darii af Meden til leidar þeirri skipan, ad engum leifdist í heilann mánud annann ad tilbidja enn sjálfann Kónginn. Nú sem Daníel bad til síns Guds á degi hverjum, eins og ádur, var honum kastad í eina gröf, hvar ljón vóru inni fyrir; en Drottinn frelsadi hann þadan ómeiddann. (Dan. 6.)

144. Hvad lærir þú af þessu?

Ad heidíngjarnir höfdu gott tækifæri til þess ad þeckja Gud og ad Drottinn frelsar þá, sem lída einúngis þess vegna, ad þeir óttast hann. Eg ætti sífeldlega bidja Gud þess, hann vilji vardveita minn Konúng og yfirbodara fyrir vondu rádaneyti og tillockunum. (Dan. 4.)

145. Hver gaf Gydíngum leyfi til þess, ad þeir mættu reisa til sinnar ætt-jardar?

Sá Persiski Einvalds Kóngur Cýrus, hvern Gud laungu

ádur hafdi á nafn nefnt fyrir spá-
manninn Esaías. Musteriöins
kér lét hann í hendur selja Zóró-
babel, sem var af Kónga ættum
kominn, hver ásamt þeim ypp-
arsta Presti Jósúa flutti allann
þorra fólksins heim til Gyd-
íngalands.

146. Uppbyggdu þeir þá Musterid á ný?

Þeir byrjudu med þad, en ó-
vinir þeirra, hinir Samversku,
hindrudu þá leingi, uns spámenn-
irnir Haggaí og Sacharías á-
fýstu þá til verksins framqvæmd-
ar. Daríus Kóngur, ad auk-
nefni Nóthus eda Bastardur,
veitti þeim einnig nockurn abla
til þess. (Esr. 4. 6. Cap.)

147. Hvad sýnir þetta oss?

Guds erindi hefur tídast sína
mótstødu menn; en þá vér í
réttri djørfúng, eptir hans ordi
og í hans nafni, med fullkomnu
trausti til hans fulltíngis, látum

þá sønnu Guds þjónustu vera vora helztu vidburdi, svo gétur øll helvítis makt ei hindrad oss. (Esr. 5.)

148. Komst ecki ein kona, sem var Gydínga kyns, til stórra metorda?

Ad vísu: sú fátæka Esther vard drottníng Ahasveri, eda Xerxis, í hvers tíd sá ypparsti hof=þénari Haman (vegna þess ad Gydíngurinn Mardochæus vildi ei lúta honum) útvegadi leyfi til þess, ad allir Gydíngar á tilteknum degi mættu aflífast. En Esther kom því til leidar, ad þessi ætlan snériſt annann veg, svo Haman vard heingdur, en Gydíngarnir fengu leyfi til ad hefna sín á þeirra óvinum, á þeim sama tíma, sem fyrr var áqvedinn. (Esthers b. 2. 3. 7. Cap.)

149. Hittir ei tídum hid illa þann, er því hefur til leidar komid?

An efa; sá fellur opt í sømu

grøf, er hann ødrum gróf. En þá neydin gengur hærst yfir góda menn, þá er hjálpin nærst; enda hefur Gud laungu ádur tilreidt medølin, þeim til frelsunar. (Esth. 4.)

150. Ferdudúst enn fleyri Gydíngar til Jerúsalem?

Á þeim tímum, sem Artaxerxes hinn minnugi ríkti, fór Esdras Prestur þángad, ásamt mørgum ødrum, setti í rétt lag útvortis Guds þjónustu, safnadi saman bókum hins gamla Testamentis, og útskýrdi fyrir þeim, hver Guds vilji væri. Þessu nærst fór upp til Jórsala, Nehemías, sem byggdi upp múra borgarinnar, setti hana í gott stand, og med ágjætri frammsýni hafdi hennar umsjón um lánga tíma. Þannig sendir Gud sínu fólki hvad eptir annad frelsi og fulltíngi. (Esr. 7. Neh. 2. 13. Cap.)

151. Lifdu um þessar mundir nockur spámadur?

Malachías, sem áwítadi Gydínga fyrir þeirra hræsni og fleiri syndir; spádi einnig um Jesú híngadkomu. Þar eptir hefdu þeir ergann spámann í 400 ár, svo þeirra laungun yrdi því sterkari, med gyrnd og gledi móttöku ad veita þeim stóra spámanni og alls heimsins lærifödur Jesú Kristó. (5 Mós. b. 18. Malchíæ 1. og 3. Cap.)

152. Hverjir stjórnudu Gydíngum um þessar mundir?

Þeir yppurstu kennimenn veittu lýdnum forstödu yfir hálft annad hundrad ár. Um þetta skeid snéru Gydíngarnir í Egyptalandi bókum hins gamla Testamentis á gríska túngu, sem þá gécck alla vega; hvad ed var ágjætt hjálpar medal heidíngjunum, ad undir-

búa þá til! Jesú híngadkomu. (Sýrachs. 50. Cap.)

153. Hverfu géck loksins þessum kénnimønnum?

Brædur Onías hins þridja, med því nafni, képptust hver vid annann ad fá sér til handa keypt hid ypparsta kénnimanns embætti af Antíóchó hinum gøfga, Sýrlands Kóngi, hver, þá hann kom í Gydíngaland, þvíngadi marga ad falla frá Guds logmáli til skúrgoda blóts, og saurgadi þar ad auki helgidóminn. (1 Maccab. 1. og 4. Cap.)

154. Setti enginn sig í gégn honum?

Jú, einna helzt Mathathías Maccabæus, hvers son Júdas, fyrir adstod Drottins, féck sigur og hreinsadi Musterid ad nýu. Hans brædur og eptirkomendur stjórnudu þar eptir bædi sem yppurstu kénnimenn og Kóngar nær því í hundrad ár, en

loksins setti sá eini þann annann af embættinu.

155. Hverjir vóru þeir, er tóku ríkis vøndinn, (eður þau æðstu stjórnar-ráð) frá Júda?

Þeir Rómversku, við hverja Gydíngar hofðu sáttmál bundið, komu og skildu þá að, náðu til sín ríkisstjórninni og settu til Kóngs Heródem, þann Idumæara. Um þessar mundir hófst til ríkis sá Rómverski Keisari Octavíanus Augústus. Mátth. 2. Cap.)

156. Hvað lærir þú af øllu þessu?

Að Gud sendir sinn hirtíngarvønd, þegar rétt trúarbrøgð vanvyrðast eða ránglega um hønd hafast, en hann brýtur þann sama vønd, eptir það hann hefur typtað. Eg sje einnig hér af, hversu samheldisleysi er orsøk til eydileggíngar landa og lýða. (Es. 87. 4. Cap.)

157. Uppkomu ei nockrir villu lærdóms flockar á þessum tíma?

Jú, einkum Saddúcæi, sem ei trúdu ad til væru Englar, upprísa edur efsti dómur; Pharísæi, sem meintu ad sönn Guds þjónusta væri innifalin í útvortis verkum og manna setníngum. Þessir vóru optlega til baka reknir af vorum Endurlausnara. (Marc. 12. Cap.)

158. Hverśu hegdadi sér þessi nýi Gydínganna Konúngur?

Þessi Heródes, sem kallast hinn mikli, byggdi upp Musterid nær því ad nýu, svo hann kynni þóknast Gydíngunum. Samt var hann grimmur í skapi, og drap marga þá honum skildir vóru og vendsladir, hann lét myrda smá börnin í Bethlehem, þar hann hugdi, hann mundi missa ríki sitt vegna Jesú Fædíngar. Af hans sonum var He=

ródes Antipas, sem stjórnadi í Galílæa; Philippus í Ituræa, og Archelaus í Júdæa, en þessi var sídar rekinn frá ríki, og einn Rómverskur Jarl (edur landsstjórnari) settur í hans stad. (Matth. 2. Lúc. 3. Cap.)

159. Hvad uppfylltist med þessu?

Spádómur forfødursins Jacobs, ad vor fridar-høfdíngi skyldi í heiminn koma, þegar Gydíngarnir høfdu ei lengur Konúnga yfir sér af sinni egin þjód. Svo uppfylltust og allar annara Guds spámanna fyrirsagnir, sem í allann máta eiga heima hjá Jesú af Nazareth en engum ødrum, svo vér med føgnudi og fullvissu vitum, ad hann er þad fyrirheitna qvinnunnar sædi og heimsins Endurlausnari. (1 Mós. 49.)

160. Hver var Jesú fyrir-rennari?

Jóhannes Skírari, sem kénndi og skírdi, en var sídann hálshøgg-

inn eptir skipan Heródis Antípæ, því hann hafdi fundid ad hans gifting, er hann batt lag sitt vid Philippi, síns bródurs, konu. (Lúc. 3. Marc. 6. Cap.)

Fjórdi Parturinn,

Høndlar um þá fyrstu hundrad ára øld eptir Kristí Fæding.

---

161. Hvad sýnist þér helzt til hugleidíngar takandi, af því sem til hefur borid á þessari hundrad ára øld?

Þad er fyrst míns Herra Jesú líferni, pína og himnaførz; þar nærst athafnir þeirra heiløgu Postula.

9. Kapítuli,

Um Jesú Kristí framferdi og himnaför.

162. Med hverju móti var Jesus gétinn?

Án allrar syndar, hví sá heilagi Andi kom yfir Jómfrú Maríu og kraptur hins hærsta yfirskyggdi hana; þar eptir var Jesús fæddur í Bethlehem, hvar hann var reifum vafinn og lagdur í eina jötu, hvad menn halda skéd vera á því 4000, jafnvel þó adrir haldi á því 4002, en nockrir á 3967 ári eptir sköpun heimsins. Þessu til endurminníngar höldum vér Jóla-daginn helgann. (Lúcæ. 1. 2. Cap. Mich. 5.)

163. Vissi nockur af því, hvílíkur hann var?

Já, Englarnir bodudu þad nockrum fjár-hirdurum, þá sömu Jóla nótt, sem hann fæddist. Því næst prísadi og þackadi Gudi í

Musterinu sá gamli Símeon fyrir hans híngaðkomu í holdið. Vitríngunum úr Austur-veigi byrtist einnig stjarna, sem áfýsti þá til að leita hans og veita honum lotníng, oss øllum til eptirdæmis. (Lúc. 2. Cap.)

164. Hvar ólst hann upp í sinni æsku?

Í Nazareth hjá fóstrá sínum Jósepch, er var tré-smiður, og þá hann var 12 vetra kénndi hann í Musterinu meðal þeirra skriftlærðu. Þegar hann var þrítugur lét hann Jóhannem skíra sig, og kom þá sá heilagi Andi yfir hann í dúfu líkíng, og Faðirinn kallaði hann sinn Son; þessu næst var hann freistaður af djøflinum; þar eptir útvaldi hann sér tólf Lærisveina, og kénndi opinberlega í þrjú ár. Matth. 3, 4.)

165. Seig. mér inntak hans kénnínga?

Snúið yður og trúið Evangelió. Hann kénndi fólkinu, að

hann væri Guðs eingétinn Sonur, kominn að líða pínu vor vegna, að hver á hann trydi, skuli ecki fyrirfarast heldur eignast það eilífa líf, einnig að Drottinn liti eptir hjartans hreinleika og einlægni, til trúarinnar og þess traustS, menn eiga á honum hafa. (Matth. 6—8. Cap. Marc. 1. Cap. Jóh. 6. til 8. Cap.)

166. Hver røk færdi hann til þess, ad það væri sannleikur, er hann kénndi?

Til styrktar sínum lærdómi gjørdi hann stór jardteikn í margra nærveru; hann læknadi hallta, blinda og líkþráa, mettadi mørg þúsund manns med fáum braudum, stillti stormvedur, uppvakti dauda og útrak djøfla, alleinasta med einu ordi. A líkann hátt sagdi hann frá því, sem adrir þenktu, sagdi fyrir sinn dauda og Gydínganna eydileggíng. (Marc. 4. 6. Cap. Matth. 23. Cap.)

167. Hverja vegsemd ødladist hann?

Hann forkláradist á nockru fjalli, svo hans andlit skein sem sól. Var eptir, þegar hann reid inn í Jerúsalem, fylgdi fólkid honum med pálma = vidum og gladværdar hrópi, en Jesús grét þá yfir þeirri óluckn, sem þeim var búin, þar þeir ei vildu umvenda sér. (Matth. 17. Lúc. 19.)

168. Seig mér, hvad hann gjørdi hina sídustu nótt, ádur hann inngéck sína pínu?

Hann innsetti Sacramentum Altarisins til sinnar endurminníngar. Var eptir géck hann út í grasgardinn Gethsemane, hvar hann leid helvítska sálar ángist, sem vér lída áttum vegna vorra synda; hann strídbi vid daudann, svo hann sveittist blódinu. (Lúc. 22.)

169. Hverjir tóku Jesúm til fánga í þessum grasgardi?

Pharíseanna þénarar, eptir

tilvísan hans eiginn Lærisveins, Júdasar Ischaríot, en hinir hans Lærisveinar flýdu þá frá honum. Þar eptir dæmdu Prestarnir og rádið hann til dauda, vegna þess hann vidurkénndi þad hann Guds Sonur væri. Þessa sömu nótt slógu og dárudu þénararnir hann mjög skammarlega. Símon Pétur stadfesti med eydi, ad hann ei þeckti Jesúm, og Júdas heingdi sjálfann sig af örvænting. (Marc. 14. Jóh. 18. Cap.)

170. Til hvers færdu þeir hann um morguninn eptir?

Til þess Rómversku landstjórnara, sem var Pontíus Pílatus, fyrir hverjum þeir gátu þó ei sannad uppá hann nockra dauda-sök. Dómarinn vitnadi sjálfur, ad Jesús væri síkn saka; samt, svo eckert upphlaup skyldi verda, vildi hann þægja þeim í því, ad vor Frelsari væri af lífi tekinn,

en sú søk skyldi á þeim bitna. (Lúc. 23.)

171. Hversu var hann þá medfarinn?

Strídsmennirnir húdstrýktu hann hørmulega, þreingdu þyrnikórónu ofan á hans høfud, hræktu í hans ásjónu og spottudu hann, því nærst var hann útfærdur til fjallsins Golgatha, og á høndum og fótum negldur fastur vid einn kross millum tveggja ræníngja. (Jóh. 19.)

172. Gjørdist Jesús ei þá óþolinmódur?

Aungvanveiginn! hverki afsakadi hann sig né møgladi, heldur bad hann fyrir þeim, hann líflétu, og huggadi sína módur, med hverju hann audsýndi sig ad vera hid ædsta þolinmædinnar eptirdæmi fyrir oss, í þeim hørdustu þjáníngum. Eg veit einnig ad hann elskar þá, sem giøra sanna ydran, því hann hét Para-

dísar fagnadi þeim ydrandi ræníngja. (1 Pét. 2.)

173. Hvad gjørdu þeir vid hann á Krossinum?

Þeir lugu uppá hann og spottudu, þeir gáfu honum edik ad drecka, og einn strídsmannanna rak spjóti í hans sídu. Pílatus setti þessa yfirskrift á krossinn: Jesus af Nazareth Gydínganna Konúngur: sem þannig hljódar í Latínu-máli: *JESUS NAZARENUS REX IUDÆORUM.* Hvad menn eru vanir þannig ad skammstafa, med því ad rita einúngis ordanna upphafs-stafi: *J. N. R. I.* (Lúc. 23.)

174. Skédi nockur bísn um þetta leiti?

Já, sólin misti sitt skyn um þrjár stundir, og í sama mund fann hann ei til huggunar, eda léttirs í sinni bitru pínu. Þegar hann andadist, skédi stór jardskjálfti, svo bjørgin í sundur klofn-

udu, og vid þessi undur snéruft nockrir. (Matth. 27.)

175. Hvers vegna leid Jesús svo ósegjanlegar píslir?

Vegna minna og alls heimsins nda, hvert straff hann leid góðviljuglega, því hann elskadi oss. Med þessum hætti kom hann mér í sátt vid Gud, er eg hafdi egnt til reidi, og afrekadi mér eilífa sáluhjálp; því vegna hátignar hans guddómlegu persónu hafdi hans blódugi daudi óendanlegann krapt og dýrmæti. (2 Cor. 5.)

176. Um hvad ertu honum á mót skyldugur?

Ad trúa og reida mig uppá hans forþénustu, elska hann af öllu hjartá, vera honum hlýdinn í sérhverju, strída gégn syndinni, og viljuglega umbera allt mótlæti eptir hans vilja. Þar til vyrdist hann ad veita mér sína nád og Anda! (Ebr. 4, 10)

177. Hvernig var hann greftradur?

Rétt heidarlega í grøf þess rád-herra Jósephs, sem var úthøggin í steini, og var þar eptir velt stórum steini ad grafarmunnanum, hvern stein Prestarnir innsigludu, og settu vøku-menn yfir, er hans skyldu gæta. Úr þessari grøf reis hann lifandi á þridja degi nærst eptir; og í minníng hans upprisu holdum vér Páskahátídina. (Matth. 27. Cap.)

178. Fengu Lærisveinarnir ad sjá hann aptur?

Í fjørutýgi daga opinberadist hann tídum fyrir þeim, og med því móti gjørdi þá vissa um sína upprisu. Hann gaf þeim makt til, ad fyrirgéfa syndirnar þeim ydrandi, baud þeim ad prédika og skíra allar þjódir í nafni þess þríeina Guds. (Jóh. 20. Matth. 28.)

179. Fór Jesús sídan frá þeim?

Hann blessaði þá og fór til himins, hvar hann biður fyrir oss, stjórnar og hjálpar sínum söfnuði. En að lokum þessa heims kémur hann sýnilega aptur til að dæma alla menn, eptir því sem hverr einn hefur hagað sér í þessum heimi. (Post. G. b. 1. og 10.)

180. Til hvers skal allt þetta áhrýsa þig?

Til þess að tigna og tilbiðja Jesúm ásamt Föðurnum og þeim heilaga Anda; í trúnni að færa mér í nyt hans orð og Sakrament; hugga mig í mínum breiskleika við hans dauða og fyrirbón; einskis vyrða heimsins eptirlæti, heldur láta mig lánga eptir hans aptur-komu, mér til æfarandi frelsunar. Sjálfur hann veiti mér þar til sína náð! (1 Jóh. 2. Cap.)

10. Kapituli,

Um athafnir þeirra heilögu Postula.

---

181. Seig mér nøfn Postulanna?

Símon Pétur, Andreas, Jacob Zebedæison, Jóhannes, Philippus, Barthólómæus, Thómas, Matthæus, Jacob Alphæison, Júdas Thaddæus, Símon af Cana, Júdas Ischaríoth, en í þessa sídasta stad var Matthías sídarmeir útvalinn fyrir hlutkésti. (Post. G. b. 1.)

182. Hvad bar vid á Hvítasunnu-hátídinni?

Sá heilagi Andi kom yfir Postulana, í líking eldlegra túngna, hvers vegna þeir strax gátu prédikad fyrir hverri þjód í ýmisum túngumálum. Þar eptir snérist til kristilegrar trúar fyrir Péturs rædu þrjú þúsund manneskjur. (Post. G. b. 2.)

183. Hver vóru helztu verk og áthafnir Postulanna?

Þeir ritudu einn tíma eptir annann bækur hins nýa Testamentis og prédikudu í øllum áttum; Drottinn sjálfur erfidadi med þeim, og stadfesti ordid med jardteiknum, sem þeir gjørdu í hans Nafni. Gydíngarnir ofsóktu þá ad vísu, settu þá í fángelsi og húd-strýktu þá, en þeir héldu framm kenníngunni ørugg-ir, því Gud frelsadi þá, og gaf þeim djørfúng ad tala ordid án ótta. (Post. G. b. 3. og 4. Cap.)

184. Skír mér frá því, hvad Pétur adhafdist?

Hann læknadi einn mann, sem haltur var fæddur; ávítadi hann lygara Ananías, sem í sama vetfángi féll daudur nidur; hann vakti af dauda Tabitham, og framm fylgdi lærdómi réttrar trú-ar skøruglega. Sagt er, ad hann

loksins hafi krossfestur verid í Róm, eptir vors Endurlausnara spádómi. Rádvandir menn fá tídum ei annad til launa af heiminum, enn hatur og ofsókn, hvar til Satan upphvetur sína þjóna. (Joh. 21. Post. G. b. 5. og 9. Cap.)

185. Hver urdu æfilok Jacobs Zebedæisonar?

Heródes Agrippa lét hálshöggva hann. Slíkar hörmúngar sagdi Jesús sínum Lærisveinum fyrir, og þeir umbáru þær viljugir, til vitnis þar um, hversu fullvíssir þeir vóru þess, ad þad þeir kénndu ödrum, væri óbrygdanlegur sannleiki og frá Gudi kominn. Því hofum vér enga rétta orsök ad efa þeirra kénníngar. (Post. G. b. 12. Cap. Matth. 10. Cap.)

186. Hvad veitstu ad seigja mér um Jóhannes?

Domítíanus Keisari rak hann til þeirrar eyar, er Pathmus hét, hvar Jesús opinberadi sig fyrir honum, og sýndi hversu til mundi gánga í kristilegri kyrkju, edur Guds söfnudi, til dómadags. Þessi Lærisveinn var mest eptir Jesú sinni, og hans Sendibréf eru eintómis upphvatníngar til trúar og kjærleika. (Opinb. b. 1. Cap. 1 Jóh. 4. Cap.)

187. Hvad fyrir einn var Jacob Alphæíson?

Hann veitti forstödu söfnudinum í Jerúsalem og ritadi eitt Sendi-bréf til Gydínga, er snúist höfdu til kristilegrar trúar, og híngad og þángad vóru útdreifdir. Undir hans tilsjón var haldid eitt allsherjar mót af Postulunum, hvar kyrkju lögmál Gydínga var af tekid, sem hverki gátu þeir né þeirra fedur haldid. Fyrir hvert kristilegt frelsi oss

byrjar af alhuga ad þacka vorum Endurlausnara, og gæta þess, ad ei misbrúkum þad syndinni til yfirhylmíngar. (Post. G. b. 15. Gal. 3. Cap.)

188. Seig mér nockud af Mattheó?

Ádur enn hann snériſt, var hann Tollheimtumadur, þar eptir ſkrifadi hann sitt Evangelíum um Jesú æfi og pínu; á líkann hátt ſkrifadi Marcús, sem var fylgjari Péturs, einnig Lúcas, sem var samferda Páli, og Jóhannes. (Matth. 9.)

189. Á hvern hátt var sorgad fyrir þeim fátæku?

Þeir ríku seldu eignir sínar og gáfu þeim til uppheldis. Þeim fátæku til forstødu, vóru valdir sjø rádvandir og vitrir menn, af hverjum einkanlega eru greinandi þeir Stephanus og Philippus. (Post. G. b. 6.)

190. Hver urdu æfi-lok Stephani?

Hann var fullur trúar og styrkleika; þess vegna þráttúdu Gydínganna kénnendur gégn honum, og báru hann rángri sök. Nú var hann í sinni rædu lastadi þeirra þvermódsku, hnepptu þeir hann út af Borginni og grýttu, hvad hann bad Gud ad fyrirgéfa þeim. Þannig á vandlætíng gégn syndinni, og kjærleiki, einnig til óvina, ríkja í hjörtum kristinna manna. (Post. G. b. 7.)

191. Hvad framqvæmdi Philippus?

Hann snéri til réttrar trúar mörgum Samverskum og hofþénara nockrum frá Morlandi, prédikadi einnig á ýmsum stödum. Hans fjórar dætur spádu. Gud veri þess lofadur, ad hann hefur sinn nádar bodskap látid útberast medal heidíngjanna, því þess háttar vóru mínir forfedur. (P. G. b. 8.)

192. Hafdi söfnudur Guds nockuru náfn-kénndann offóknara?

Morgum af þeim rétt-trúudu kastadi Saul í fángelsi, en þá Jesús varadi hann vid slíku af himni, snériſt hann og predikadi Evangelíum med gódum frammgángi, gjørdi kraptaverk og leid mikid íllt. Eptir þàd hann umsnériſt kallaſt hann Paulus. Þannig kann einn stór syndari myskun ødlaſt, þá hann án yfirdrepskapar snýr sér til Guds. (Poſt. G. b. 9. og 1 Piſt. til Tímóth. 1 Cap.)

193. Upptel mér nockur kraptaverk Páls?

Hann læknadi einn mann, sem halltur var frá módur lífi; útrak af einni stúlku Fytons- edur Sannsagnar-anda, sem hrópadi, ad Postularnir væru þénarar hins ædsta Guds; vakti upp Evtychum, sem sofandi féll nidur úr einu vindauga; Gud snéri einn-

ig, fyrir hans þjónustu, mörgum heidíngum, einkum í Corinthó og Ephesó, hvar hann dvaldi nockur ár. Þau fyrstu Sendi-bréf, er hann ritadi, vóru til þeirra í Thessalonika. (Post. G. b. 14. og 20.)

194. Veittu Gydíngar honum hardar ofsóknir?

Þeir komu því til leidar, ad hann var útrekinn úr mörgum stödum, og eggjudu innbyggendurnir í Lystra til þess, ad grýta hann; þó fyrir Drottins fulltíngi upp stód hann ómeiddur. Honum var í Jerúsalem varpad í fangelsi og lá vid sjálft, hann yrdi þar af dögum rádinn, en hann skaut sínu málefni undir úrskurd Keisarans, og hlaut þess vegna ferdast til Rómaborgar. Þángad komst hann loksins, eptir þad hann hafdi lidid skipbrot, kénndi hverjum éinum, sem sóktu á hans

fund, og ritadi þar flest öll sín Sendi-bréf. (Post. G. b. 21. til 28. Cap.)

195. Hvada dóm lagdi Keisarinn á mál hans?

Hann dæmdi Pál síknann saka; en Páll reisti þar eptir umkríng og styrkti fosnudina, medal hverra hann ádur fyrri hafdi prédikad Evangelíum Guds ríkis. Nú þegar hann ad nýu ferdadist til Róm, er mál manna, hann hafi hálshöggvinn verid, og ritadi hann skömmu ádur sitt sídara Sendi-bréf til Biskupsins Tímótheus. Hann er eptirdæmi uppá einn rétt-trúadann Jesú Krists stríds-mann. (2 Tím. 4. Cap.)

196. Hversu lyktadi ad sídustu fyrir Jerúsalem?

Eptir spádómi vors Endurlausnara var hún eydilögd af Rómverjum, en Gydíngar ann-

adhvert sættu líftjóni fyrir sverðseggjum, af húngri og drepsótt, eða máttu rekast um öll lönd, til vitnisburðar um Guðs sannleika og Drottins vandlætíng gégn þeim, er óvyrða hans mýskun. (Lúc. 21. Róm. 11. Cap.)

197. Hvað nefnast þær bækur heilagrar Ritníngar, sem skrifaðar vóru áður enn Jesús fæddist?

Það gamla Testament, og eru þær þessar: fimm Mósis bækur, Jósúæ bók, Dómara bók, Rúths bók, tvær bækur Samúelis, tvær Kónga bækur, tvær Chroniku bækur, Esræ bók, Nehemíæ bók, Jobs bók, Davíðs Psálmar, Salómons Orðsqviðir, Prédikari og Lofqvæði. Hér til heyra og Spámennirnir.

198. Hverjir vóru þessir Spámenn?

Fjórir þeir stóru: Esaías, Jeremías, Ezechíel, og Daníel; tólf þeir minni: Hóseas, Jóel,

Amos, Obadía, Jónas, Micheas, Nahúm, Habakuk, Zephanía, Haggaí, Sacharías, Malachías. Allar þessar bækur eru guddómlegar og kallast Canoniskar, eda Reglu = réttar.

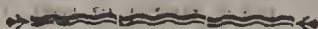
199. Hvad heita hinar adrar gamla Testamentisins bækur, sem leggjast til þessara?

Tobíæ bók, Júdits bók, stycki sem tilheyrir Esthers bók, Speckinnar bók, Sýraks bók, af Barúk, stycki sem tilheyra Daníel, tvær Maccabæanna bækur og Manassis bæn. Þessar kallast yfir hofud Apócryphiskar, eduř huldar, því þær vóru ei opinberlega fyrir alþýdunni lesnar í Samkundu = húsunum.

200. Hvad heita þær bækur Bíblíunnar, sem ritadar eru eptir Kristí himnaför?

Gudspjalla bækur Matthei, Marcí, Lúcæ og Jóhannis, Postulanna Gjörnínga bók. Páls Sendi = bréf til Rómverja, tvø

til þeirra í Corinthuborg, til þeirra í Galatía, Ephesó, Philippis, Cólosśis og til þeirra í Thessalonika tvø. Til Thímótheum tvø, eitt til Títum, til Philimónum og Ebreskra. Jacobs Pistill, tvø bréf Péturs, þrjú Jóhannis og eitt Júdœ. Jóhannis Opinberínga bók. Allar þessar erú einnig guddómlegar og Canoniskar, sem þéna oss sem ein regla, eptir hverri laga eigum trú vora og framferdi.

Nockur minnis vers,

Orkt af

Sira Porláki sál. Pórarinssyni.

Fjalla nøfn úr heilagri Ritníngu.

Hér skal fjalla heiti þjóð
 herma, þau er Ritníng tér.
Ararath bar eptir flóð
 Orkina med sínum her.
Þaut af Sína þrumu hljóð,
 þadan géfid Løgmál er.
Knást af Ebal kífou hnjóð
 Kénnimanna bølvanir.
Baudst af Grizim blessán góð
 bádum, Amen sagdi hver.
Uppá Hór hann Aaron tróð,
 afklæddann þar lesum vér.
Bjó á Seir med børn og fljód,
 bródir Jacobs hølli = þver,
sis á Pœor Zipors jód,
 Sjón øltúru bygdi ver.
Tjøld á Sapher reisti rjód,

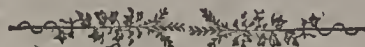
reistu sylkin erfða = grér,
Baala nær með benja skóð,
bjuggu Júda kyn = þætter.
Ephrahim ei bar viðbjóð,
besta kyn þá fold yrkir,
Salmon, Hebron, enn í óð,
Ephron, Heres, skriftin lér,
miðt af Pisga, mót Azdoð,
Móses hvíldar = landið sjer.
Hann á Nebó heljar slóð,
hitti senn og géck yfir.
Heit af Sion hrinda móð,
hæð þá Davíðs slot gyllir.
Flaut af Hermon hins á lóð,
hlý nátt = døgg og frjóssemdir.
Mesta borg á Moría stóð,
Musterið og heiløg kér.
Hár Líbanus, fregn er fróð,
frægan Cedrus við geymir,
Hraut á Carmel himin glóð,
hremmdi tvenna fimmtýger.
Fjøll Gilbóa víg um vóð,
versti dauði Saul þar skér,
Fleytti Thabor føgrum sjóð,

Forklárunar prísinn ber,
Á Golgatha útrann blóð,
allann heim er friðþægir,
Olíveti heiðri hlóð,
Herrans pín og uppfarir.
Þegnum fjalla þulin ljóð,
þanninn falla skulu hér.

Tíu plágur Egyptalands.

Egyptanna uppteiknast,
átta reiði-slög og tvenn,
Blá votn öll í blóð smíast,
beiskt-yldist hver lækurinn,
Illar pöddur ábreingjast
allann lýð og Kongúnginn,
Moldar-lúsum mor-qveikjast,
Menn og dýr við aftökin,
Svartir ormar sambyrpast,
svelgja og víða matvælin,
Drepsótt æðir dálegast,
deyðir hjarða frumburðinn,
Eldingar með hagli hast,

helslá bædi fé og menn.
Bruna kaunin holdid hvast,
 hrísa, nær sem glódausin,
Eingisprettur fánga fast,
 flesta landsins ávöxtinn,
Himna ljósin heidmyrkvast,
 hvergi sást um dægur brenn,
Frumgetníngar foreydast,
 fannst ei nockur ódrepinn,
Loksins rauda rán ad brast,
 rauk þar allt í hel = kofin.

Viðætir,

Innihaldandi hid styttsta ágrip þeirra merkilegustu hluta, sem til hafa borid í Guds kyrkju frá Postulanna døgum framm til nálægra tíma, hvar af Guds safnada ásigkomulag kann nockurnvegin sjást.

1. Kapítuli,

Um tilstand kristilegrar kyrkju frá Postulanna døgum, til þess árs 319 eptir Kristi Fæding.

1. Hvílíkt var lærdómsins ásigkomulag í kristilegri kyrkju á þessum tíma?

Eptir þad vor Drottinn Jesús Kristur og hans Postular hefdu ei einasta í Gydíngalandi heldur og vída annarsstadar lagt grund-

voll til réttrar trúar og siða-lærdóms, héldu Postulanna Lærisveinar og vel flest-ir þeirra tilheyrendur, við þann sanna lær-dóm, hver, einkum á hinni fyrstu öld, var einfaldlega og án fordildar kenndur af fram-ar guðhræddum enn, eptir þessa heims á-liti, lærdum mönnum; en á þeirri annari og helzt þriðju hundrað ára öld, viku marg-ir af kennendunum frá þeirri sönnu trúar-innar einfeldni, og þókti fagurt og framm-sýni gégna, þá þeir í útskíríngu trúarinnar höfuð-greina, brúkuðu orð og tals-hætti til láns tekna úr ritum heiðinna spekínga eður og Gydínga; líklega þess vegna, að þess-um því heldur skilfast kynnu kristin trúar-brögð, og að þau væru ei með öllu frá-leit lærdómum þeim, algeingir vóru í Austur-álfunni; hvar af þó spruttu á síðari tímum flóknar spurníngar, rángar útleggíngar og misklíðir í lærdóminum; loksins brúkuðu þessa aðferð, nokkrir til þess, að hylma yfir ráng-ann lærdóm.

2. Hvílíkt var útvortis ásigkomulag Krists kyrk-ju, og hverjir síðir í henni helzt tíðkanlegir?

Það rættist snemma, að Kristí ríki er ei af þessum heimi, því hans lærdómur varð Gyðíngum tíðum að ásteitíng og vitr-

íngum þessarar veraldar ad heimsku; svo Kristi brúdur var svort og sorgleg ad ytri ásýnd, og mátti sæta þúngum ofsóknum. Þeir rétt-kristnu vøndudu mjøg sitt framferdi, og leyfdu ei þverbrotnum glæpa mønnum ad vera í sínu samqvæmi, fyrr enn þeir gjørdu alvarlega yfirbót. Þeir komu saman á vissum tímum, einkanlega Sunnudøgum og á þvott-døgum*) til æfíngar síns kristindóms, svo sem, ad lesa Guds ord, sýngja og bidja, skrifta þá breisku og safna ølmusum. Auk Sunnudagsins héldu þeir helgann þann fyrsta Páska- og Hvítasunnudag**), og þeim sem skírdust var slíkt em-

*) Ad laugar- eda þvott-dagurinn hafi leingi framm eptir brúkadur verid til gudlegrar þjónustu, sjest medal annars af þvi sem ályktad var á þvi oldúnga-móti er haldid var í Laodicea, hér um 370, hvar skipad er, menn skyldu lesa Evangelium og adrar bækur Heilagrar Ritníngar á laugardøgum en ei halda hann jafn helgann edur framar enn Sunnudaginn.

**) Adrar hátídir vóru sidar innsettar; þó eru þeir til, sem meina ad Uppstigningar hátíd vors Frelsara hafi sidla á þeirri þridju øld haldin verid, þá hafi og innleidst sá sidur ad krossa sig.

bætti veitt einna helzt á þessum hátíðum. Þá Sakramentum Altarisins var handtérað, vóru haldnar kjærleiks máltíðir. Þeir veiku vóru stundum smurðir viðsmjöri, og fyrir þeim beðið eptir Postulans Jacobs skipan í hans Pist. Cap. 5. v. 14. Engvar vissar föstur vóru af Postulunum tilsettar, heldur var það undir hvers eins kjörum komið, nær hann fasta vildi (1 Cor. 7. v. 5.) en síðar meir leiddist það í venju, að vissir dagar vóru til þess teknir. Vissar stéttir vóru einnig meðal þeirra, er forstöðu veittu Guðs söfnuði á þeirri fyrstu öld, svo sumir kölluðust Feður, Spámenn og Evangelistar, aðrir Biskupar, Öldúngar, Djáknar; og var þessi mismunur í tilliti til þess starfs, þeir á höndum höfðu, til safnaðanna stærðar, er þeir vóru yfir skipaðir, og nockurskonar forgángs réttar, en ei yfirdrottnunar þeirra á millum. Nú sem safnaðirnir fjölguðu á annari og þriðju öld, óx myndugleiki og álit þeirra, sem settir vóru yfir söfnuðinn í þeim fólkríku stöðum; hvað grundvöllur sýnist verið hafa til þeirra fjögra ellstu og yppurstu Biskupa-stóla, er vóru í Róm, Antíochía, Alexandría og Jerúsalem, hverra formenn síðan kölluðust

Patríarchar *). Um þetta tíma-skeid útbreiddist kristileg trú um þau helztu ríki í þremur álfum heimsins.

3. Hverjir vóru þeir nafnkunnugustu Lærifedur, sem eptir Postulanna daga framfylgdu kristniboðinu?

Af þeim mørgum, hverra rit flestøll eru undir lok lidin, eda ofs ei sérdeilis nytsamleg, gét eg einasta þessara: á hinni fyrstu øld var 1) Clemens Biskup í Róm hvers fyrra bréf til Chorintíos lærdir menn halda honum eignandi, en hid sídara ecki. 2) Ignatíus, Biskup í Anotkochía, Postulanna Lærisveinn, hverjum, eptir Keisarans Trajaní skipun, var árid 107, eda þarum bil, varpad fyrir villudýr, og hann af þeim í helrifinn. 3) Pólýcarpus, foríngi safnadarins í Smyrna, hérum í 70 ár, og var

*) Vegna þeirra þúngu ofsókna tóku menn fyrir sig einsetur og ad flacka um í eydimørkum, og var slíkra foríngi einna fyrst Páll frá Thebe. Antonius hét sá, er fyrstur setti múnklífi, og var Róm sú fyrsta borg, hvar Klaustur var sett. Melania, ein gøfug kona í Róm og mjøg rík, var sú er setti fyrst Nunnu-Klaustur í Jórsølum; og skédi þetta endverdlega á þeirri fjórdu øld.

af lífi tekinn vegna viðurkénníngar kristilegs lærdóms árið 167. Á annari öld, auk áður nefndra, lifðu þeir Irenæus, Biskup í Lugdunum, Clemens frá Alexandría og Tertullíanus, sem er hinn elsti, er ritað hefur á Latínska túngu heilög fræði. Á hinni þriðju öld: 1) Orígenes, sem samanskrifaði útleggíng yfir heilaga Ritníng, er allvíða hefur vikið frá orðanna eiginlegri meiníngu. 2) Cyprianus, Biskup í Chartagó, einn hinn merkilegasti Biskup á þeßari öld, sem hálshögginn var þann 14. Sept. 258 og 3) Gregoríus, Biskup í Nýu-Cæsarea, hver eð vegna kráptaverka, er honum til-leggjast, almennilega nefnist Thaumaturgus.

4. Hvað var það, sem einnamest hindraði útbreiðslu kristilegrar trúar?

Fyrst kunna menn að nockru leiti nefna hér til þær þúngu ofsóknir, kristnir urðu fyrir, þá mikill fjøldi af þeim mistu lífið, frið og frelsi; en allmargir þar á mót mættu eigið gagn og jarðneska fullsælu framar enn þann lærdóm, sem manni holdlega sinnuðum rís hugur við. Þó sýnist enn meiri hindrun hafi kristniboðinu gjort þær álygar, hatur og ófrægðar umtal, kristnir urðu fyrir, af

sínum ódýrum, sem sáu, ad ef kristin trú fengi yfirhönd, mundi undir lok líða átrúnadur, sem spilltu náttúrufari var margra hluta vegna gédfeldur, og þessa lífs hégómahætti og hagsældum þéna sýndist *). En mestu hindran Guds kirkju eblíngar kynnu álítast orsakad hafa þær skadlegu og mörgu villur, er þeir útbreiddu, sem höfundu opinberum blótum, en ad ordi qvedunu til betri trúar snéruſt, og héldu við ein og önnur hindurvitni og rángar meiníngar, þeir í öndverdu mundi höfdu annadhvert af Gydíngum, þeim offóknurum krossins Kristí, eda heidíngum. Þessar villur voru, sem strax var sagt, skadlegar, því þær stefndu til þess ad kollkasta grundvelli vorrar trúar og sáluhjálpar; þær vóru og margar, því þared meiníngar þeirra, er vér hér köllum villumenn, en sig kölludu

*) Þetta sýnist ei hin minnsta orsök til þess, hvar fyrir Rómverjar stódu svo mót kristni bodinu, þar þeir þó lidu annarleg trúarbrögd Griskra, Egyptskra og annara þjóda; kristnir vissu ei ad seigja nema af einum veigi, og þó þraungum, til sáluhjálpar; en heidingjar þar á mót blótudu margar vættir, og þær gotur, er leida skyldu til farsældar, vóru svo margar og margbreyttar í þeirra augum, sem hvarflandi hugbod, vidtekinn háttur, og sérþótti þeim ávísad hafdi.

Gnosticos *) vóru sín í milli ólíkar, einkum hvad snertir þá ædstu veru, þær ýmislegar verur, sem af henni skyldu hafa framflotid, um Englanna náttúru, yfirrád og verkanir í heiminum, um sálu mannanna, um líkamlegra hluta eiginlegleika, uppruna hins illa og fleira þess kyns; þá er audrádid, ad eptir því sem inngrónar meiníngar og ótamíd hugbod var margslegs og óskodugt, svo muni þeim trúarbrøgdum álíka hafa farid, og þeim fánýta og ólíka grundvelli, þau vóru yfirbygd.

5. Hverjir vóru þeir, sem helztar villur útbreiddu á þessum tíma?

Ecki einasta þeir, hverra getid verdur af Postulum Drottins og mótstédu þeirra kénníngum **) heldur þessir, a k margra annara

*) Ad Gnostici hafi verid viss flockur villumanna, sem sumir segja uppkomid hafi á þeirri annari øld, er ei vist; sá hálærdi Mosheim er heldur á þeirri meiníngu, ad þessu visinda nafni hafi sig kallad allir þeir, sem á þeim fyrstu øldum hafa viljad laga og útskýra kristinn lærdóm eptir þeirra heidnu heimspekinga meiníngum.

**) Slíkir vóru Nicolaitæ. (Opinb. b. 2.) Símon, hinn Samverski, galdramadur. (P. G. b.) Hermógenes og Phygellus. (2 Tim. 1.) Hymenæus og Philetus. (2 Tim. 2.) Alexander. (1 Tim. 1.) og Diotrephes. (3 Jóh. v. 9. 10.)

sem helzt eru nafnkéndir. Á hinni fyrstu øld lifdi Menander, Lærisveinn og landsmadur Símonar galdramanns; Cerinthus, sem neitadi Kristí guddómi, og móti hverjum menn hálda Jóhannes hafi skrifad sitt Gudspjall, og Ebion, sem áliktadi, ad kyrkju sidir þess gamla Testamentis ætti vid haldast. Á hinni annari øld, Satúrnínus, Basilídes og Carpócrates, er sínar villur útbreiddu hvad helzt um Egyptaland og Sýrland; hverja ad hugviti og skarpleika sýniſt yfir hafa geingid Valentínus, er smídadi sér eitt nýtt lærdóms form, veljandi vissar meiníngar úr frædum Platónis, Pythagoræ og annará heidínga og villumanna, svo hann því, sem honum henta þókti, gjæti med einhverju móti samankomid vid lærdóm kristinna manna; af hverju hans samfulli spunnust margar villur og flokadrættir. Á þeirri þridju øld, voru Sabellíaní og Samósateníaní, svoleidis nefndir eptir símum foríngjum, er neitudu Kristí guddómi; Manichæí, er søgdu tvö upphøf allra hluta, gott og íllt, med ødrum þar af fljótandi villum. Medal þeirra skadlegustu kristnianar óvina má reiknast sá heidni spekíngur Ammoníus Saccas, sem, haldinn

er foríngi eda jafnvel höfundur þeirrar nýári Platónisku heimsspeki; hann skarpur af náttúru og mjøg kindugur hagadi svo sínum lærdómum, ad mørgum, sem grunnhygnir vóru, sýndust þeir ei lángt víkja frá því kristnir kénndu, enda gaf hann bædi þessum og ødrum flockum nockud eptir, svo hann kynni þann medal veg hitta í lærdóminum, er fæstum væri mjøg mótfallinn. Kristnir þess vegna, og þeir vóru ei fáir, gjørdu stórann skada Guds kyrkju, sem fylgdu lærdóms hætti Ammonii; margar trúarinnar greinir, í sjálfum sér ljósar og skiljanlegar, urdu, eptir þad þær vóru íklæddar lørfum ordsnildar mannlegrar vitsku, sjálfum sér næsta ólíkar, hvar af spruttu rángar meiníngar, hégómleg vidhøfn í Guds þjónustu og all margra fráfall frá þeim einfaldleika sem er í Kristó, til þvílíks trúarbragda samblands, sem er af þessa heims anda, en ecki Guds. (1 Pist. Cor. 2. 12).

6. Hverjum blódugum ofsóknum mætti einkanlega Kristi sófnudur um þessar mundir?

Auk þeirra hann mætti af Gydíngum (hvar um talad verdur í Postulanna Gjørnínga bók) sætti hann þýngstu ofsóknum af heidnum mønnum, einkum Rómverjum, sem þá vóru

og vidlendaftir; teljast almennilega tíu*) høfud offóknir, er nockrir af þeim Rómverfku Keisurum létu yfir þá kristnu gánga, nálega optast um allt sitt veldi, auk margra annara, þeir lída máttu í vissum héródum og stórstødum. Sú fyrsta offókn skédi undir Neroni, á 63 ári eptir Kristí fæding, en hin sídasta og þýngsta undir Keisurunum Diocletiano og Maximiano, sem byrjadi um vorid 303, og varadi hér um 9 ár.

*). Eg held ad sønnu vid þá vidteknu tølu høfud offóknanna, en ad þær allar séu Keisurunum eignandi efast eg um; þvi Tertullianus (sem lifdi á 2. og 3. øld) tekur á þann hátt til orda i sinu Forsvars=skrifi kap. 5. „Nefnid mér einhvern (segir hann) af Keisurunum frá þvi Domitianus var drepinn (sem skédi árid 96) til þess nú; sem offókt hafi kristna menn?" og nockru sídar segir hann: „Enginn Hadrianus, enginn Vespatianus, enginn Pius, enginn Verus hefur offókt kristna menn." Þó er ei hérmed neitad, ad kristnir hafi lidid margfaldar offóknir af lands=høfdingjum Rómverja, þó án skipunar Keisaranna sem lifdu á annari øld; og var med þessu móti (auk margra annara) Simon Cleóphasson, ættingi Kristi, sem i heil 40 ár hafdi Biskup verid i Jerúsalem, eptir Jacob Postula, liflátinn, þá hann var 60 ára gamall, fyrir tilstilli Attici, landstjórnara á Sýrlandi.

Sú adferd almennilega brúkud var, til ad kúga hina kristnu, ad nídast á trú sinni, var hvert-tveggja hin kyndugasta og grimmasta. Í fyrstu var á kristna leitad med blídmælum og føgrum lofunum margskonar ágjætis og fullsælu, ef þeir vildu kasta trú sinni; þá slíkt hrøck ei, var þeim kastad í fjotur og fángelsi; en dugdi þvílíkt enn ecki, máttu þeir kristnu sæta mestu píslum; þeir vóru hálshøggnir, brennimerktir, sundurtogadir og stegldir, steiktir yfir eldi, sundursagadir og límadir, heingdir, beinbrotnir, krossfestir, grýttir og til dauda húdstrýktir; þeim var kastad í vatn, í eld, í sjódandi olíu, fyrir villudýr og fiska, er þá qvika skyldu sundurrífa; og eckert var nálega þeim þad píslarfæri og qvala-kyn sparad, er grimdarfullt hyggju-vit, og af helvíti upptendrad ædi gat uppáfundid og í frammi hast. Út af slíkum qvalanna ofni útgéck engu ad sídur lof-søgn og gledinnar saungur; og Gud, eptir sínu fyrirheiti, fjølgadi sína dýrkendur, en mínkadi ecki, hann gjørdi þá heidarlegri enn ei minni, hann frelsadi þeirra sálir út af svikrædinu og ofríkinu, og þeirra blód var dýrmætt halrid fyrir honum, Jer. 30. Psálm. 72. O, hversu undarlegir eru veg-

ir Drottins! og hans handleidsla, sem frelsar, addáanleg!

7. Nú þar offóknir og villumenn stódu svo fast móti kristnibodinu, og útbreidslu Kristí safnadar; hver var þá helzta orsök til þess, ad Guds ríki útbreiddist nálega um mestann part heimsins á ecki leingri tíma?

1) Guds almætti og addáanlega rádstöfun, er hann sýndi þar í, ad hann, fyrir embætti audvyrdilegra manna, nidurbraut, fyrir ordsins krapt, allar þær hindranir, Djöfullinn og hans útsendarar, villumenn og fleir annar, settu gégn Guds ríkis útbreidslu. 2) Þeirra kristnu, einkum á þeim fyrstu tímum, stök gudrækni og rádvendni, afneitan siálfs síns og veraldlegs munadar, einnig þeirra velflestra yfirnáttúrleg stadfesti í trúarinnar vidurkénníngu midt í grimmustu ofsóknum og sjálfum daudanum, er þeir Guds vegna gladir lidu; hvad ei kunni annars, enn sýna þann yfirvættis Guds krapt, sem í breiskum er máttugur, og undir eins uppvekja forundran hjá hinum, er vissu til slíks. 3) Kraptaverk þau, er gjördust fyrir hendur Postulanna, og yfirnáttúrlegar gáfur (svo sem ad tala framandi túngumál án mannlegrar undirvísunar, vekja upp frá daudum,

lækna med ordum, o. s. fr.), sem þeim af heilögum Anda vóru veittar, hverjar og þeir, fyrir handanna uppáleggíng, kunnu aptur ødrum meddeila.

8. Hvad kunnum vér af ádur töldu draga oss til hugleidíngar?

1) Ad Guds myskun er óútseigjanlega stór, sem heidíngjana, er án Guds vóru í heiminum, kallad hefur til sinnar nádar og eilífrar sáluhjálpar,

2) Ad Guds kyrkju, í tilliti til hennar vidgángs og auknúngar, má samlíkja vid því líkt í fyrstu lítid sædi, er ødrum aldinum verdur stærra. (Matth. 13.)

3) Ad evangelíum er kraptur Guds, sem hjálplega gjørir alla þá, sem þar á trúa, af því ad þar opinberast inni þad réttlæti, sem fyrir Gudi dugir, hvert ed kémur út af trúnni, til trúarinnar eblíngar og auglýsíngar. Róm. 1. 16. 17.

4) Ad Guds almættis- og vísdóms-fulla stjórn lét sig hvad helzt í ljósi í þeim blódugu ofsóknum, sinni kyrkju til vardveitslu, til fulltýngis og auknúngar.

5) Hvad af Gudi er fædt, yfirvinnur heiminn, og þad er hin sanna trú, sem

heiminn sigrar, (1 Jóh. 5.) hvad, medal annars, af píslarvottanna lífs framngángi og endalykt nóglega hefur ásannast.

2. Kapítuli,

Um tilstand kristilegrar kyrkju, frá hér um byrjun þeirrar fjórdu aldar til hinnar sjøundu.

9. Skédi nockur merkileg umbreytíng á útvortis ásigkomulagi Guds safnada ondverdlega á þeirri fjórdu øld?

Já, þegar Keisarinn Constantín hinn Mikli, var setstúr ad ríkjum (eptir þad hann í herfør sinni mót Mági sínum Maxentíó hafdi síed á himnum krossmark, med yfirskrift þeirrar meiníngar, ad fyrir þess fulltíngi, er þad þýddi, mundi hann fá sigur) snérist hann algjørlega til kristilegrar trúar; sídan hindradi hann ei einasta offsóknirnar og kalladi til baka í sitt ríki þá kristnu útlága, heldur gaf út margar réttarbætur, kristinndóminum til eblíngar, nidurbraut hof og hørga, en byggdi

upp kyrkjur og skóla og lagdi mikid fé til, svo fyrir hans framqvæmd útrýmdist heidinn átrúnadur allvída í hans ríkjum, en Kristi söfnudur naut almennilegs fridar og forsvars, eldist einnig og útbreiddist undir hans rík-isstjórn og hans eptirkomara, sem vid hreinann lærdóm héldu. Sat hann fyrst í Rómaborg, en þar hennar innbyggendur vóru mjøg fastir fyrir, ad hafna blótum og heidínglegri villu, þá flutti hann sig frá Róm til Bizantíum, hvern stad hann eldi sídan og kalladi eptir sínu nafni Constantinópólis, er vér køllum Miklagard, og var sú borg innvígd árid 330 til Keisaralegs adseturs stadar. Hann skipti ríkjum sínum í viss Herradæmi, Fylki og Sýslur, og eptir því ad nockru leiti var logud sú andlega stjórn, svo sídan, eptir ýmsri stærd safnadanna, hétu þeirra forstjórar annadhvert Patríarchar, Erki-biskupar, Lýd-biskupar og Oldúngar, undir hverra yfirrádum og tilsjón vóru hinar lægri stéttir, svo sem Erki-Djáknar, Djáknar, Sub-Djáknar, Barnafrædarar, dyra-verdir Acoluti, etc.

10. **Hvílíkt var tilstand lærdómsins og sidanna í kristilegri kyrkju á þessum 300 árum?**

Ætíd fundust þeir, sem vidurkénndu þann

sanna Evangelíí lærdóm, jafnvel þó honum mótstadid eda brjálad væri af ýmsum villumønnum; en eptir þad kristnir høfdu fengid almennann frid, og vóru komnir til metorda og velstands, fór hjá allmørgum hnignandi hin gamla einfeldni í lærdómsins framburdi, sannur Guds ótti og gódir sidir; metorda gyrnd þar á móti medal safnadanna forstjóra, ysirlæti og margskonar nýúngar innsmeigdu sér hvad eptir annad í opinbera Guds þjónustugjørd, og þetta illgresi spillti þess framar Guds akri og útbreiddi sig, því leingra sem leid frá þeim tíma, óvinurinn hafdi sád því. Í þeirri útvortis vidhøfn, sem brúkud var í opinberri Guds þjónustugjørd var samt nockur mismunur medal safnadanna, eptir því sem þeirra forstødu menn vóru lyndir til, einnig eptir því, sem tímanna og stadanna ásigkomulag útheimti. Á þeirri fjórdu øld vóru vissir føstu-tímar tilsettir, en á fimmtu øld var fluttur til baka Jóladagurinn frá 6ta Jan. til 25ta Decembris, þá vóru afteknar þær gømlu kjærleiks máltídir, og þá veitti Leó Páfi, sem kallast hinn Mikli, stór-syndurum leyfi heimuglega ad skriftast fyrir sínum Presti, hvad ádur skédi opinberlega fyrir søfnudinnm. Þeim sem skírdir

vóru, var látid salt í munninn, og vóru þeir sídan 7 daga í hvíta-vodum. Ei einasta Jóla-nóttin, bodunar- og hreinsunar-hátídir Maríu og Jónsmessa, heldur á 5. og 6. øld, ár-tídir helgra manna vóru haldnar heilagar. Nú var Múnk-lífum fjølgad, og lærdómurinn, sem stód í blóma, medan Constantín Mikli og synir hans lifdu, snérist eptir þeirra daga í hjátrú og optsinnis hneixl-anlegar þráttanir, hvar til sá mikli fjøldi ó-lærdra klaustra manna ei lítid hjálpadi *). Þad er og engin sómi þessum tímum, ad

*) Hardlífi, og ad yfirgéfa alla veraldlega umsýslan, meintu menn á þessum tímum vissasta veg til Paradísar, og hér af hafa sinn uppruna þær mørgu og, á sídari tímum, margføldudu múka-stéttir. Slíka stétt setti fyrstur Antonius, árid 305, sem útbreisdist fyrst um Egyptaland, sídan Sýrland, Gydingaland og vídar annarsstadar; en færdist í þá vestlægu kyrkju fyrir tilstilli Marteins Biskups Turonensis. Þar eptir á hinni 5. øld fyrirsettu vissar lífs reglur múkunum Augústínus, Basilius og fleiri, eptir hverjum formønnum þessar stéttir nefndu sig. Á þeirri 6. øld jóku þennann Klaustra fólks grúa Congallus Enski, Columbas Írski og hinn helgi Benedict, hvørs reglum fylgdi nær ótølulégur skari reglu-bundinna manna í þeirri Rómversku kyrkju.

þeim tileinkast svo kalladar *piæ fraudes* *), edur svik, er styrkja skyldu trúarbrøgdin, og vóru tídkanleg leingi framm eptir øldunum; enn sídur er sæmandi sá ákafi, med sverdi, eldi, fángelsi eda útlegd ad ofsækja þá, er rángar meiníngar sýndust hafa um Gud og gudlega hluti; þar hid fyrra var naudsynjalaust og gétur ei saman átt vid gudhrædslunnar sannleika; og hid sídara ei vid Evangelii hógværdar anda.

11. Hverjir vóru helztu yfirbodarar þeirrar sýnilegu kyrkju um þessar mundir?

Sú ypparsta makt var hjá Keisurunum,

---

*) Hingad lúta ýmisleg rit og bækur, sem á fyrri og sídari tímum uppdiktadar, ránglega eignast nú vissum spákonum í fornum sid, sem nefnast Sybillæ, nú Lærisveinum Drottins, edur þeirra tilheyrendum, svo sem eru Postulanna Canones og Statútur, sem Clemens Rómaborgar Biskup skyldi hafa samantekid, etc. Hingad heyrir og slægd og veidi-brellur þeirra, hverjum til ábata og frama horfdi ad qveikja og næra ýmsa hjátrú medal alþýdunnar, sem færdu med sér (frá þeim stødum, er eitthvad heilagleikans ágjæti ødrum framar meintust hafa), svo kallada helga dóma, sem þóktust med særingum hamlad géta ásóknum illra anda, sem smídudu ýmsar frásagnir um margskonar bísn og undur, er styrkja skyldi þar hégyljur, þess háttar mønnum var um gefid ad útbreida.

ad þvï leiti sem þeir vóru kyrkjunnar fóstur-fedur, en á sídari tímum vildu þá andlegu stjórn undir sig draga Patríarcharnir í Róm, í Miklagardi, í Antióchía á Sýrlandi, í Alexandría á Egyptalandi og svá í Jerúsalem; svo Guds söfnudur, í tilliti til þessara höfud fedra, kalladist af sumum Quinivertex, edur fimm-höfdadur. Þó deildu helzt um þau ædstu metord Rómaborgar og Miklagards Biskupar, og hefur ei ad fullu, eda til leingdar, um heilt gróid þeirra á milli.

12. Upptel mér nockra af þeim helztu Lærifedrum!

A þeirri fjórdu öld lifdu, 1) Athanasíus Biskup í Alexandría, er vasklega stríddi fyrir þann hreina lærdóm, og mátti þess vegna þola útlegd og þúngar ofsóknir, af þeim, er héldu med Arii lærdómi. 2) Evsebius, Biskup í Cæsarea, nafnkénndur Sagnaskrifari. 3) Héronymus, hálærdur madur, útlagdi á latínu bækur heilagrar Ritníngar. 4) Aurelíus Augústínus, Biskup í Hypponeso í Afríca, er deydi 305. 5) Jóhannes, vegna sinnar ordgnóttar og málsnilli kalladur Chrysostomus (gullmunnur) var Biskup í Miklagardi; Hann mætti stórum ofsóknum og deydi 407. 6) Basi-

lius Magnus, Biskup í Cæsarea og hans bródir Gregorius, Biskup í Nyssía, Item: Ambrosius Biskup í Maylandi. Á þeirri fimmtu øld: 1) Cyrillus, Biskup í Alexandría. 2) Arnobius hinn yngri. 3) Severus Sulpitius. Á hinni sjøttu øld: Gregorius hinn fyrsti þess nafns, Biskup í Róm, kalladur hinn Mikli; þá var og uppi sá frægi Rím- meistari Dionysius, hinn Litli, Abóti í Róm, ættadur úr Svíþjód hinni koldu, er leiddi árstal kristinna manna frá Kristí fædíng og deydi 540.

13. Skédi enn framar nockur merkileg umbreytíng í því Rómverska Einvaldsdæmi, sem álítast kann nockurskonar undirrót til þeirra biltínga og ofsókna, sídar uppkomu í kristilegri kyrkju?

Ad vísu: þeir brædur Gratianus og Valentinianus Keisarar tóku sér til medhjálpar í ríkisstjórninni Theodosium, sem vegna síns manndóms og ágjætrar framqvæmdar kallast hinn Mikli; ad þeim brædrum daudum vard hann allsherjar Keisari þess Rómverska veldis, og eptir 16 ára ríkisstjórn deydi hann árid 365. Hann átti sér tvo sonu, hét hinn eldri Arcadius, en

hinn yngri Honorius, milli hverra skipt var Keisaradæminu. Fékk Honorius þau ríki er láu til vesturs frá Miklagardi, nefnilega: Italíam, Hispaníam, Gallíam, einnig Brettland, Þýdskaland, Ungaren, og þau ríki Sudurálfunnar, sem liggja næst Midjardar sjónum; en Arcadius fékk þad austlæga Keisaradæmi, hverju ad tilheyrdi: 1) í Austurálfunni, sú litla Asía, sem nú um stundir kallast Natolia, Turcomannia, sem fyrrum hét Armenia Major, Diarbeker, Arabía, Sýrland og Gydíngaland. 2) Í Sudurálfunni, Egyptaland og Lybía, sem nú kallast Barcan. 3) Í Nordurálfunni þau land-plátz, sem liggja vid fljótid Dóná allt til Belgrad, og heila Grickland. Þad austlæga Keisaradæmi varadi til **1453** þá Mahómet annar inntók Miklagard. En þad vestlæga Keisaradæmi varadi miklu skémur, nefnilega: til årsins **486**, þegar Romulus Momyllus, sem vegna þess hann var lítill vexti kallast Augustulus, var gjør landflótta af Odoacer, Kóngi þeirra Herulorum, er hafdi sitt adsetur í Ravenna. Þessir Heruli meinast þýdskt fólk er í ønd-verdu bjuggu í grend vid Eystra Salt. Brutu undir sig um þessar mundir ýms ríki

þess vestlæga Keisaradæmis herkóngar þeir, sem komu úr þeim nordlægu löndum, af hverjum flestir, ef ei allir, fylgdu Arii villu. Gautar, edur Gothi, inntóku Spaníaland og part af Gallía, en hinn partinn brutu undir sig Frænkis menn úr Þýdskalandi komnir, hvaraf landid kallast sídan Frackland edur Fránkaríki. Genserik Vinda Kóngur upprétti nýtt ríki í Africa árid 455, og ríktu þar hans eptirkomendur til ársins 533 þegar Belisarius, Keisarans Justiniani Hers-höfdíngi, vann þad og lagdi undir Keisaradæmid. Vestur-Gautar inntóku part af Gallía og Hispanía árid 411. Austur-Gautar ráku Herulos burtu úr Italía árid 493, og var þeirra fyrsti Kóngur Þidrek (Theodoricus) er hafdi sitt adsetur í Verona. Þeirra sídasti Kóngur Tejus misti lífid í þeirri orustu, er hann átti vid Narses, einn Persískann gélding, sem var Hers-höfdíngi þess Gríska Keisara Justiniani ens 1ta árid 553. En þared Narses þóktist ei fá makleg málagjöld fyrir svo frægann sigur, er hann hafdi unnid Keisaranum, gjördi hann uppreist mót honum og kalladi inn í Italíam úr þeim nordlægu ríkjum þá svo kallada Lángbarda (Lon-

gobardos *) sem inntóku nyrdra hlut Vallands, sem nú kallast Lombardíe, og ríktu þar leingi síðan. Yfir Róm og Sudur-partinn af Italía settu þeir Grísku Keisarar Jarla, er skyldu halda ríkinu undir þá, hvad ed viðhéldst 184 ár, uns Aistolfur Lángbarda Kóngur árið 752, inntók stadinn Ravenna, og rak í burt þann síðasta Jarl edur Landstjórnara Exarchum. Þeirra síðasti Kóngur hét Desiderius, sem var yfirunninn af Karli Mikla (sem annars kallast Karla-Magnús) Frackakóngi, og færdur til Fracklands, eptir það, að það Longobardiska ríki hafði stadið í 206 ár. Eignadist þá Páfinn **) í Róm það ríki er þeir Grísku Jarlar vóru yfir settir, að

*) Þessir Lángbardar vóru um flackandi fólk komid frá Jótlandi, Holsetulandi og víða annarsstadar, fóru fyrst til Gautlands, síðan til Re, hvar þeir skyldu skip sín eptir; þar eptir fóru þeir landveg og lendtu loksins í Italía, hvar þeir, einnig út á Pul, festu fót. *V. Annal. Visby. min. ad ann.* 686.

**) Páfa- edur Fødur-nafnid var í øndverdu almennilega tillagt safnadanna forstødu-mønnum, en þeim Rómverska Biskupi Gregorio þeim sjøunda var það, sem sérlegt virdingar nafn, í fyrstu gefið, hvað og fylgt hefur síðan hans eptirkomendum.

gjöf Pipins Kóngs og sonar hans Carls; hvar í mót Páfinn gaf Keisara nafn=bót Carli Kóngi.

14. Hverjar villur hindrudu hvad helzt um þetta tíma=skeid útbreidslu kristilegrar trúar?

Á fjórdu öld villu=lærdómur 1) Arii, er neitadi því Sonurinn væri samrar veru og Fadirinn. Þessi villa útbreiddist mjøg vída bædi í þeirri Grísku og Rómversku kyrkju, og kom af stad stærstu ofsóknum, er gengu yfir þá rétta trú høfdu, einkum yfir hennar helztu forsvarsmenn, sem var Athanasius og Osius Biskup í Corduba. 2) Photini, er neitadi Kristí guddómi, og ad hann væri guddómleg persóna. Á fimmtu øld: 1) Pelagii (sem var Enskur ad ætt og hét Morgan réttu nafni, sem þýdir: sjómann), er neitadi uppruna=syndinni, og sagdi menn kynnu uppfylla løgmálid af eiginn kroptum. 2) Nestorii, sem var Biskup í Miklagardi, en sídan afsettur; hann álytkadi ad tvær persónur væru í Kristó, í stadinn fyrir tvær náttúrur, og ad hans módir María mætti ei Guds módir kallast*). 3) Lucidi, er meinti Gud

*) Margir meina, ad Nestorius mundi ei hafa talinn ordid med villumønnum, ef hann hefdi betur ad=

fortakslaust útveldi suma til eilífs lífs, og á sama hátt adra til eilífra qvala. Á sjøttu øld villa Evtychis, er Biskup var í stadnum Sirmio í Illyría landi, hann vildi til baka reka Nestoríum, en féll í adra villu, neitandi adgreiníng náttúranna í Kristó.

15. Hvad var hid tídkanlegasta medal í kristninni, ad koma í veg fyrir þessar villur?

Um þessa tíma settu Keisararnir allsherjar Biskupa þíng og viss Oldúnga mót, á hverjum skéra skyldi úr þeim þrætum, sem uppkomu lærdómi, kyrkju-sidum og hennar stjórn vidvíkjandi. Hid fyrsta þess háttar, eptir Postulanna daga, var þad, Constantín hinn Mikli setti árid 325 í borginni Nicea

gjætt hvad náttúra og persóna séu, og med meiri lempni hefdi prófad verid hans málefni; en hvad um þad, þá veik hann frá ordanna vidtekinni þýding, og med samlíkingum, dregnum af mannsins náttúrufari, vildi útskíra þann leyndardóm, sem ógripanlegur er mannlegri skynsemi. Einginn af hans Lærisveinum hefur framar útbreidt hans kénningar enn Barsumas frá Nisbi, er útvegadi hjá Pherosi Persa Kóngi, øruggt hæli þeim er Nestorii lærdóm fylgdu, svo þeir jafnvel til þessa dags eru í Seleucia og Ctesiphonte, og hafa þar sinn Patriarcha.

Bithynicæ sem liggur í litlu Asía, hvar Arii villa var fordæmd. Þar af kom það, að Osius Biskup, sem var formaður þessarar samkomu, og Athanasius, saman tóku trúarjátnínguna, sem síðar var staðfest á því Öldúnga móti, sem undir Theodosió Mikla haldið var í Miklagarði 381, sem reiknast almennilega hið annað allsherjar þíng. Á líkann hátt setti hið þriðja Biskupa-þíng Theodosius yngri, Miklagarðs Keisari, það ár 431 í borginni Ephesó, til að fordæma villu Nestorii; hið fjórða slíkt setti Marcianus Keisari, árið 451, í Calcedone móti villu Evtychis. Það sem ályktað hefur verið á þessum fjórum áður téðum Biskupa þíngum, lærdómi trúarinnar viðvíkjandi, er, sem viss regla og heilagri Ritníngu samhljóða, viðtekið almennilega í kristninni, einnin af þeim, sem brotist hafa undan Páfans oki*). Á eptirkomandi öldum varð það síðan all tíðt að halda slíkar samkomur, sem skjaldan gjörðu minni skaða enn bót í kristninni.

---

*) Um þetta skeið töldust þeir almennilega í flocki þeirra rétt-trúuðu, sem meðtóku (svo kallaða) Postulanna og Athanasii Trúar-játníng.

16. Hverjir vóru um þetta skeid helztu ofsóknarar Guds safnada?

Á þeirri fjórdu øld Julianus er átti Elínu, dóttur Constantíns Keisara hins Mikla. Hann var ad sømu uppfræddur í þeirri kristilegu trú, en þar hann lagdi sig mjøg eptir veraldlegum vísdómi, þá er meiníng manna, ad þeir heidnu spekíngar, er kénndu og numu bóklegar mentir í Athenuborg, med hverjum hann umgéckst, hafi lockad hann frá réttri trú; því þá hann vard Keisari, kastadi hann ei einasta trú sinni, heldur má álítast hinn þýngsti og skadlegasti óvinur hennar. Eldri dæmi sýndu honum, hversu þúngt þad veitti þeim hinum fyrri heidnu Keisurum med píslum og mann-drápum, ad uppræta kristinndóminn, og því brúkadi hann adra medferd; hann kalladi til baka þá í útlegd reknu Biskupa, til ad qveikja innbyrdis óeiníng medal þeirra kristnu; hann svipti þá vyrdíngum, embættum og eignum, svo þeir yrdu auvyrdilegir í augum heidíngjanna, er hann setti til ædstu valda og hafdi sér handgengna; sjálfur blótadi hann skúrgod og offradi, en þá kristnir qvørtudu yfir því ofriki og fémissu, þeir lida máttu, svaradi hann þeim med þessum Kristí ord-

um: Sælir eru fátækir. Hann var Gyðíngunum mjøg hlídhollur, og til að hneckja Ritníngarinnar sannleika, leyfði hann þeim ei einasta, heldur og veitti þeim mikinn abla til að uppbyggja Jerúsalems Musteri, í sama stað það áður hafði staðið; en fyrir Guðs tilstilli, sem ei lætur að sér hæða, hindraðist þetta áform, með því þar kom upp úr grundvellinum eldur, er forterði byggíngunni sjálfri, og mørgum þeim, er að því verki stóðu; hvað meðkénna hljóta vinir Júlíaní, og kristninnar óvinir, sá heiðni Sagnaskrifari Ammíanus Marcellinus og Gyðíngurinn Rabbí Gedalía. Til lucku fyrir Guðs kristni gécк þessi ský-flóki vonum bráðara yfir, því Júlíanus deyði á 31 aldurs ári, þá hann hafði ríkt 1 ár og 8 mánuði, en árinu eptir Kristí fæðíng 363.

Á þeirri fimmtu øld og sjøttu øld offókti réttrúaða Attila Húna Kóngur, Genserícus og nockrir aðrir Her-kóngar, er komu úr þeim landsplátzum er liggja við Austursjóinn*) og hverra áður er lítið gétið, þar

*) Þó er vel merkjandi, að framar eru offóknir þessar eignandi Miklagarðs Keisurum og Vandala Kóngum, enn hinum Her-kóngum, er kénndu sig

þeir velflestir fylgdu Arii lærdómi; og það var hörmulegt til þess að vita, hversu sá eini flockur kristinna manna ofsókti hinn annann, þó hann væri í vissum meiníngum eda talsháttum hinum ólíkur. Auk þessa sættu kristnir ofsóknum af Persa Kóngum, einkum Sapore, Isdigerde og Cosroe.

17. Hverjar þjódir snérust til kristilegrar trúar á þessum tíma?

Constantínus hinn Mikli (hvers ádur er getid), lagdi alla stund á, ad snúa sem flestum frá heidínglegri villu til kristilegrar trúar, sem vóru í hans veldi, og það án kúgunar og ofsókna. Auk þessa snéruſt á hinni fjórdu øld adrar þjódir, er ei lán undir Keisara dæmid. Georgíus, sem kallast Illuminator, snéri Armeniskum og þeirra Kóngi Tiridati. Iberi, ein þjód er liggur í grend vid fjallid Caucásum, snérist til kristilegrar trúar fyrir fortølur einnar konu, sem af þeim var hernumin. En hin merkilegasta trúarbragdanna umbreyting skédi í

---

vid Austur- og Vestur-Santa; og ei hefi eg fundid, ad Þidrik Kóngur hafi ofsókt þá, er vidurkénndu kristilega trú; en ad kristnir hafi mátt sæta þúngum búsifjum af yfirferd og ágángi þessara víkinga, þá þeir inntóku ríkin, er audrádid.

Morlandi (Æthiopia) fyrir framqvæmd Frumentii, hvar kristinndómurinn hefur vidhaldist til þessa. Þar Morlendskir hafa litid samblendi vid adrar þjódir, svo meina lærdir menn ad kyrkju-sidir þeirrar gømlu kyrkju, þvílíkir sem þeir vóru á 3 og 4 øld, séu hjá þeim óbrjáladir; því þeir halda sér frá því sem kjæst er, og frá blódi, halda bædi Þvott-daga og Sunnu-daga helga, og lída ei bílæti í sínum kyrkjum og tilláta Prestunum ad giptast. Þar Frumentius þeirra fyrsti Postuli var sendur til þeirra frá Biskupinum í Alexandría, þá hafa þeir jafnan sídan legid undir sama Biskups-stól, og þad sídan Tyrkjar brutu undir sig Egyptaland. Constantíus Keisari sendi til Indíanna einn Indverdskann mann, er hét Theophilus, er fylgdi lærdómi Arii, og snéri svo kølludum Homeritum, sem meinast þeir gømlu Sabæi, og fékk af þeirra yfirmanni ad byggja kyrkjur þar í landi. Á fimmtu øld, snérust margir af Frænkis-mønnum til kristilegrar trúar, þegar Clodovæus Kóngur þeirra kristnadist og skírdist árid 496, fyrir áeggjan Drottníngar sinnar Klothildar. Patrik og Palladius kristnudu á þessari øld mikinn fjølda af Irskum.

Á sjöttu öld sendi sá Rómverski Páfi Gregoríus hinn Mikli árid 597 Augústínum Múnk til Englands, sem þá var mestu heidid, og adgreint í 7 smá Kónga-ríki, af hverju þad stærsta var Kent. Þar ríkti þá Ethelbert, er átti sér kristna Drottníngu. Þessi kóngur lét sig kristna og margir af hans þegnum. Augústínus vard sídan Erkibiskup í Cantara borg og deydi 607. Colúmbanus írskur múnkur snéri Skottum; þá snérust og margar þjódir vid þad svarta haf (*Pontum Euxinum*) liggjandi, og Remigíus kostadi kapps um ad útbreida þá réttu trú enn framar medal Frænkis manna. Símeon, sem kallast Stylites*) snéri og ei allfáum

*) Þessi Símeon var einsetu madur, til hvers menn flyktust úr ýmsum stødum til ad heyra hans rædur; ad hann væri ei í samblendi med ødrum, stód hann í sífellu á einni eikar styttu (hvar af hann féck vidurnefnid) svo dægrum skipti, ýmist med útbreiddum ørmum, ýmist beigdi hann sig hvad eptir annad ad tám nidur, og ritar Holberg (K. H. 1. P. 245. S.) ad hann tólf hundrud sjórum og sjøritigi sinnum, hafi gjørt slíkt hvad eptir annad, svo hans gudrækni hafi helst verid innifalin í þessu bugti. Í fyrstu var hann álitinn sem vitfyrringur, svo adrir einsetumenn vildu eingin møk vid hann hafa, en loksins var hann álitinn af alþýdu sem heilagur madur, og þad ei lítils háttar. Hann deydi á

í Arabía, líka vóru og Gydíngar kúgadir í sumum stødum til vidurkénníngar kristilegrar trúar.

18. *Hvad gétum vér dregid oss til lærdóms og íhugunar af þessara tíma ásigkomulagi.*

1) Af ofsóknunum sjáum vér Guds trúfesti og myskunsemi, sem ad vísu tiptar sín børn, en setur þó freistíngum þeirra og ofsóknum víst takmark, ad þau undirþryckist ei med øllu.

2) Ad náttúrleg spillíng á bágt med ad þola góda daga; svo þá Kristi søfnudur hefur notid útvortis fridar og fullsælu, hefur honum hættast verid ad falla í andvaraleysi, og þvílíkar syndir, sem Guds hefnd hafa upp egnt, þeim til straffs, en ødrum til vidvørunar.

3) Þegar menn hafa ei Guds heilaga ord fyrir þá einustu réttar snúru sinnar trúar og framferdis, þá aka þeir seglunum eptir þess forblindada skilníngs innblæstri, eptir vidtekn-

sinni siðtu árid 461. Vegna slíkra og þvílíkra dyndis-láta og hjátrúarfulls hardlífis hafa margir á øllum øldum sídan verid annadhvert settir í tølu helgra manna, eda mikid álit haft hjá þeim, sem ei gjøra réttann adgreining á þeirri Guds þjónkan, sem ské á í anda og sannleika, frá þeirri, sem bygd er á bodordum manna og útvortis látædi.

um meiníngum og jarðneskum hagnaði; hvað sérhvert fyrir sig er nóg tilefni til kristindómsins niðurdreps, og steita sig á sliku margir, sem ei eru innan vebanda kristilegrar kyrkju.

3. Kapítuli,

Um tilstand kristilegrar kyrkju frá byrjun hinnar sjøundu aldar til þess þúsund ár vóru liðin frá Kristi fæðing.

19. Hvílíkt var yfir høfuð ásigkomulag lærdómsins á þessum 4 hundruð árum?

Sannri Guðs þecking fór hnignandi æ meir og meir. Sífeldar miskliðir héldust við meðal kristinna. Eitt biskupa þíng eptir annað var haldið, en optast til þess að forboða þann lærdóm er samþycktur var á oðru. Þau æðstu safnaðanna høfuð ofsóktu hvert annað og stundum bannfærðu; loksins vissi alþýða ei eður varla, hverju og hverjum trúa skyldi. Þeir her-kóngar, sem komu norðan og austan úr Þýskalandi og jafnvel frá Jótlandi, þegar þeir høfðu undir sig brotið þau bestu og stærstu ríki, er lágu sunnarlega í norðurálfunni, gjørðu sér lítil afskipti af bóklegum

mentum, og þar margir, eptir það þeir høfðu fest sinn fót í þeim suðlægu ríkjum, tóku við Arii lærdómi, sem áður er sagt, þá sættu þeir, er fylgdu þeim réttu trúarbrøgðum, þúngum búsifjum, einkum þeir sem lifðu undir Vinda kóngum. Serkir (Saraceni) inntóku Spanía-land, og fleiri hérøð, og fluttu þángað með sér Mahómeds villu, sem í þeim løndum, er þeir høfðu undir sig brotið, magnaðist æva og útbreiddist. Þrjú Patríarcha sæti í þeirri austlægu kyrkju løgðu Serkir undir sig. Á þeirri sjøundu øld var grundvøllur lagður til þess Rómverska biskups æðstu yfirráða í kristninni, hver í vissann máta fengu þó hnekkir af framgángi þeim, Serkja-kóngar høfðu. Að fylgja í blindni Páfanna setníngum í útvortis Guðs þjónustugjørð og trúa øllum þeim hindur-vitnum hjátrúar fullir Múnkar prédikuðu, var nú álitin af velflestum hin rétta Guðs dýrkan*). Að styrkja Páfans makt, útbreiða lærdóm þeirrar rómversku kyrkju, og officekja þá er í móti mæltu, var,

*) Í hverju áliti Múnkastéttir hafi verið á þessum tímum, má ráða þar af, að Karl Keysari, hinn skollótti kallaður, stack augun út á syni sínum Karló-manni, þar hann vildi ekki verða Djákni. Sjá *Rechenb. Hist. Eccl. in Sec. IX.*

í þeirri vestlægu kyrkju, haldin þjóð-gata til himins. Ei allfáar nýúngar innleiddust einninn um þessar mundir í kristilega kyrkju, til dæmis: á hinni sjøundu øld var messan í latínu (*Officium Gregorii Magni*) súngin í kyrkjunum, og það jafnvel í þeim stöðum, hvar menn skyldu ei það túngumál, og var þetta kyrkju-skick innleidt í Fránka-ríki á hinni níundu øld.

Persa Kóngur Syróes gaf Heraclió, Miklagarðs Keysara, Kross tré, sem vor Frelsari skyldi hafa á pínst, hvert Keysarinn færdi aptur til Jerúsalem, hvaðan það hafdi rænt verið af Persum fyrir **14** árum; og var þess vegna árið **622** innsett krossmessa, sem bar uppá **14** Septembris. Á hinni áttundu øld kom á gáng tilbeiðsla krossins og líkneskja helgra manna, einkum Maríu Guðs móður. Á hinni níundu øld, héfst sá siður að setja framliðna í tølu helgra manna til þess þeir opinberlega dýrkast mættu, og segir Bellarmínus, að Leó **3** Páfi hafi fyrstur stutt slíkt embætti. Á þessum tímum vóru andlegrar stéttar menn hvað ákafastir að leiða í ljós, svo kallaða, helga dóma framliðinna manna, og tilsetja vissa daga, er skyldu helg-

ir haldast þeim til dýrkunar og áheita*). Þá var tilsett Michaelis-messa, járnburdur, og fleiri þess slags skýrslur, sem þó sídar enn framar vidgengust. Á þessari øld meina menn sá sídur hafi uppkomid ad taka vissa messu texta úr gudspjøllum og pistlum**) Á þeirri tíundu øld var haldin allra sálna messa til fulltýngis þeim, er meintust vera í hreinsunar eldinum; tvær hátídir innsettar í minníng Maríu uppnumníngar, (sem fólk á þessum øldum trúdi) og hennar fædíngar. Hjónabandid bannad andlegrar stéttar mønnum, ad hverju mjøg fylgdi Dúnstanus Erkibiskup í

*) Á þeirri níundu øld þóktust menn finna helgann dóm Jacobs Postula, sem fluttur var frá Jórsølum til Compóstella í Spanien, árid 816, og sækir þángad fjøldi Pilagríma. Um þessar mundir er mælt, nockrir Italienskir kaupmenn hafi nád úr kyrkjunni í Alexandria líkama Gudspjallamannsins Marci, og flutt til Venedig, hvers stadar forsvar hann enn er sídan álitinn.

**) Páll djákni Warnefrid, hvers sídar verdur getid, meinast høfundur til þessa, sem og skrifadi ágrip af Kyrkjufedranna Prédikunum textunum svarandi, og til adgreiníngar milli textans og útleggínganna ritadi þessi ord: *Post illa*, þad er: hér næst lesist útleggíngin. Og hér af halda menn komid Postillu nafnid.

Cantara borg á Englandi*). Jóhann hinn 13di þess nafns Páfi í Róm, gécк undan ødrum í því ad skíra kluckur, og fylgdu honum adrir í því sama. Í stuttu máli: ad upptelja sérhverjar nýúngar, sem á þessum tímum uppkomu, er oflángt, og svarar ei mínum tilgángi í þessu ágripi.

20. Seig mér nockud af Mahómet og hans lærdóms framgángi?

Mahómet var fæddur, árum eptir Guds burd 568 í þeim stad Mecca, er liggur í þeim parti Serklands, er kallast hin luckulega Arabía. Hann misti snemma foreldra sína, og ólst fyrst upp hjá fødur-fødur sínum, þar eptir hjá fødurbródur sínum, og var brúkadur til kaupferda, uns hann á 25ta aldurs ári vistadist hjá ríkri kaupmanns eckju, sem hét Kadiga, hverri hann sídar giptist. Hann var af gøfugum ættum, en vegna sinnar fátæktar komst hann ei til þeirra forráda, hans láng-fedgar høfdu haft í Mecca, hvar hann átti heima. Af náttúrufari var hann metordagjarn og slægvitur. Sumir af hans

*) Þessu var þó ei allstadar strax framfylgt í kristlindóminum og vissulega laungu sídar hér í landi, sem sídar mun sagt verda.

landsmønnum vóru kristnir ad kalla, adrir vóru heidnir og nockrir vóru Gydíngar, en allir ráfudu í stærsta þeckíngarleysi á þeim hlutum, er tilheyra réttskickadri Guds dýrkan. Eptir þad Mahómet, vegna sinnar gyptíngar, vard fjádur, gjørdist hann ríkisgjarn og vildi komast ei til minni meknadar, enn fedur hans høfdu haft í Mecca. Til ad undirbúa þetta, veik hann í nockra eydimørk, dvaldi þar nockra hríd, og þóktist hafa samrædur vid Engilinn Gabríel. Þá hann var fertugur ad aldri lét hann á sér heyra, hann væri Postuli Drottins, og á þeim fyrstu fjórum árum útbreiddi hann, þó í hylmíngu, sinn lærdóm, en ad þeim litnum, qvad hann þad upp fyrir alþýdu, er hann géck þúngbúinn med; samanskrifadi Koran edr Alkoran (sem inniheldur Tyrkjanna lærdóm) og hét sá Otmann er bókina yfirlas og lagfærdi; þó skrifa lærdir menn, ad Gydíngur nockur Abdías ad nafni, og Nestóríaniskur Múkur er hét Sergius, hafi geingid Mahómet til handa, í því ad samantaka Alkoraninn. Sjálfur vildi hann ei hafa skuld fyrir, ad hann stiptadi ný trúarbrøgd, heldur ad hann væri af Gudi sendur ad hreinsa þau; en svo var stórt þeckíngarleysi hans landsmanna,

ad færstir rannsókudu hans lærdóm; stód þó sumum geigur af hans fyrirtektum, og risu í mót honum, hvers vegna hann vard ad flýa þadan, og settist ad í þeim stad Yatrib, er sídan kallast Medina Talnabi (þad er, Spámannsins adsetur). Flótti Mahómeds skédi árid 622 og frá þeim tíma reikna Serkir sitt ártal. Þar ed í Alkoraninum finnast sumstadar slíkir hlutir, sem eru hégyljur einar, og sín í milli gagnstædir, átti hennar høfundur bágt med ad forsvara þad allt, og lá vid sjálft, ad hann mundi skjótt missa þad álit, er hann þóktist eiga skilid af sínum tilheyrendum; og þar honum sýndist ei rádlegt ad gefa sig í ordakast til forsvars sínum lærdómi, þá skipadi hann þeim, er tekid høfdu vid hans villum, ad útbreida þær med hersskildi. Hann safnadi ad sér í fyrstu sveit hermanna, inntók stadinn Mecca og þar eptir Arabiam (Rabita land) og á tíunda ári eptir sinn flótta deydi hann 631. Hans eptirkomari var tengdafadir hans Abúbeker, sem eins og Mahómet, var bædi kóngur á Serklandi, og undir eins ypparsti Biskup eda tilsjónar madur þeirra tyrknesku trúarbragda; og fylgdust þessi embætti ad hjá Serkja kóngum, er sig kølludu Calipha, lengi

fram eptir, inn til þess þeirra Jarlar, eda Lands-stjórnarar, brutu sig til kónglegrar tignar í þeim löndum, er þeir rédu fyrir, svo Calipharnir máttu ad lyktum nægjast med þad ypparsta Prests embætti og höfdu sitt adsetur í Bagdad, uns Tartarar lögdu undir sig þau ríki, sem vóru í austur-álfunni. Sídan hafa þeir tyrknesku Keisarar og Persa kóngar fengid í höndur þad ypparsta Prests embætti einhverjum þegna sinna, og kallast slíkur Biskup medal Tyrkja Mufti, en hinn hjá Persum, Seder. Mahómets fylgjarar kölludust í fyrstu Saraceni, edur Serkir; en hér um 100 árum eptir Mahómets dauda, tók sig upp eitt Schytiskt fólk, sem hétu Tyrkjar, og settu sína bústadi í Asía, í þeim löndum sem nú kallast Georgien; Turcomannia og Diarbeker, og áttu ornstur vid Serki; en árid hérum 763 vard þad ad sætt þeirra á millum, ad þessir Tyrkjar skyldu taka vid Mahómets átrúnadi og sem einn madur færa stríd á hendur þeim kristnu; og þegar stundir lidu, urdu þessir flockar ei einasta ad einni þjód, heldur kallast nú almennilega þeir allir Tyrkjar, sem halda vid Mahómets villu lærdóm. Bædi Mahómed og hans Eptirkomarar vóru mjög sigursælir;

Caliph Omar lagdi undir sig Sýrland og Gydínga land, og eptir tveggja ára umsátur inntók Jerúsalem árid 636. Þrem árum sídar inntóku Tyrkjar Mesópótamíam og mikinn part af Persía, og árid 640 Egyptaland.

Ondverdlega á þeirri áttundu øld fóru Serkir híngad í nordurálfu heimsins, og brutu undir sig Spanía-ríki og yfirunnu þann sídasta Gauta kongíng Roderik árid 713 og þannig óx hvad eptir annad þad tyrkneska ríki í austur-sudur- og nordur-álfumi, svo þar af er uppkomid eitt hid vídlendasta einvaldsdæmi í heiminum, sem í fullum blóma stód þrjú hundrud ár, en skiptist sídan í fleiri ríki, af hverjum hin helstu eru þad Tyrkneska, þad Persiska og ríki þess stóra Mógols.

21. Hvílík eru Tyrkjanna trúarbregd?

Í fáum ordum, þá eru þau nockurskonar samsull af lærdómum Gydínga og kristinna manna, uppfyllt heimskulegum skrøksøgum, vidvíkjandi þeim opinberunum Mahómet þóktist hafa fengid, er styrktu hans lærdóm og afsøkudu hans framferdi og ílsku*) en

*) Svo sem hann var mjøg lauslátur og hann kunni ei fordast ámæli qvenna sinna, þá bar hann fyrir

ebldu hans ríkis og trúar útbreidslu. Tyrkjar trúa á einn Gud, og neita guddómi Sonarins og heilags Anda. Mahómed á ad vera sá huggari, sem Kristur talar um í Evangelió (Jóh. 14.) og sá hinn ypparsti Spámadur, er hreinsa skyldi trúarbrøgdin, og ásamt Gudi dæma heiminn og endurgjalda hverjum eptir sínum verkum; þeir medkénna, ad Abraham, Móses, Davíd og Jesús hafi verid Guds sendibodar, til ad færa í lag trú og sidferdi manna, Jesús hafi gjørt mørg kraptaverk, og þá Gydíngar vildu krossfesta hann, hafi Gud numid hann burt til sín úr Gydínga høndum, sem krossfest hafi annann í hans stad óvitandi*). Alkóraninn segja þeir sé samanskrifadur í øndverdu af Gudi, en Gabríel Engill, eptir Guds skipan, hafi géfid Mahómet smámsaman útskrift af honum, í hverri bók Tyrkjum er skipad med sverdi ad útbreida þá lær-

sig Guddómlega skipan eda tilhlutan, hvar fyrir hann yrdi æfa slíkar og þvílíkar ódygdir.

*) Þad mætti sýnast ex tirtekta verdt, sem Mahómed talar um sína reisu í gégnum þá sjø himna; ad þá hafi Abraham, Móses og adrir helgir menn tilkosid sér hans árnadar ord hjá Gudi, en Jesús hafi látid þad ógjørt; og er af þessu ad ráda, sem sjálfum Mahómed sýnst hafi, ad Jesús hafi ei hans vid þurst í greindu efni.

dóma, þar inni eru ritaðir. Himnaríki útmálast, sem einn staður, hvar menn kunni lifa í allra handa býlífi, og njóta þesskonar sælgjætis, Serkir eru mest gefnir fyrir. Umskurninni behalda þeir, og eru þeirra børn almennilega umskorin á sjøunda eður áttunda aldurs ári. Fimta dag viku halda sumir heilagann, aðrir Føstudaginn; því það er merkjandi, að meðal Tyrkja eru margar misklíðir, trúarbrøgðum og kyrkju-sìcki viðvíkjandi. Fimm sinnum á degi skulu menn byðjast fyrir, og ætíð þvo sig áður. Þeir fasta árlega einn mánuð, svo þeir njóta einskis matar um daginn en snæða þess meira á nóttunni, að frá teknu svína-kjøti og því sem kjæst er, hvað þeim er bannað; þeir meiga og ecki drecka vín, en í þess stað hafa þeir aðra áfenga drycki. Þeir gefa ølmysur, ei mønnum einasta, heldur og, svo køllnðum skynlausum dýrum. Þeir upprétta allvíða spitala fyrir reissandi fólk. Meðal þeirra eru einsetu menn, og enn nockrir, sem vegna harðlífis skilja sig frá alþýðu, og vilja sýnast øðrum helgari. Að hverjum manni sé fyrir sett víst lífdaga takmark, hverju þá hann nær, hljóti hann að deya, enda nái Tyrkjar því ætíð, trúa þeir, og hefur slíkt mikið hjálpað

til þeirra sigurvinninga og hardfengis. Leyst er hverjum manni ad gipta sig svo mørgum konum í senn, sem hann gétur forsorgad, og þar ad auki halda hjá=konur. Hvad bók=legum mentum vidvíkur, þá løgdu Serkir sig kostgjæfilega eptir þeim í fyrstu, en þad varadi ei lengi, skédi og ei allstadar, því þeirra Prestar sjá gjørla ad trúarbrøgd Tyrkja mundu af sjálfum þeim lítils metin, ef þeim væri ei í blindleika fylgt, hvar fyrir allur fjøldi Tyrkja ráfar í mesta þeckíngarleysi. Vid þá kristnu fánga, sem þeir ná, høndla velflestir af þeim án minstu línkindar, einkum þá þeir ei géta lockad né kúgad þá frá trúnni.

22. Í hverju ásigkomulagi vóru þeir kristnu søfnudir, í þeim stedum, hvar Tyrkjar fengu um þessar mundir yfirráð?

Í fyrstunni leyfdu Serkir þeim kristnu, einkum þeim, er álytust villufarandi frá þeim rétta lærdómi, ad halda vid sín fyrri trúarbrøgd, svo lengi þeir ei opinberlega løstudu Mahómed og hans kénníngar; því þeir sáu gjarnan, ad þeir kristnu, vegna innbyrdis sundurþyckis í lærdóminum, yrdu meir og meir ablvana, ad standa á móti þeirri yfirgáng=andi Mahómeds villu, sem, hversu óryhmileg hún annars er í flestum greinum, inniheldur

þó nockra lærdóma, sem kristinni trú ecki eru gagnstædir. Pessi Tyrkjanna adferd kom því til vegar, ad kristnum þókti ei lakara ad búa undir þessara yfirrádum, enn hinna, er vidurkéndu Arii lærdóm, eda álitu þad sanna Guds þjónustu, med eldi, járni og margslags ofsóknum ad þraungva þeirra kostum, er ei vóru í ollum greinum þeim sam-dóma í trúarinnar lærdómum. Eingu ad- sídur leid kristileg kyrkja mikinn skada vegna Tyrkjanna yfirgángs, þar margir féllu frá trúnni, en þeir vid hana héldu, lidu skada á audæfum sínum, og ydkun bóklegra menta fór ódum þverrandi; og þá Serkir ebldust ad ríkjum og fullsælu, urdu þeir kristnum æ þýngri í skauti, einkum þar þeir álitu þad sína skyldu, med hernadi ad útbreida sínar villur. Melchitæ, þad eru þeir, er fylgdu lærdómi Miklagards Keisara, vóru ætíd midur liduir af Tyrkjum, enn þeir, sem héldu vid Nestórii, Arii og annara, svo kalladra, villumanna kénníngar; og þad vegna þess, ad Melkitar dróu framar taum stól kóngsins, og þóktu þar fyrir geigvænlegri. Sídar meir hefur stór munur verid á því, hversu Tyrkjar hafa nú fremur í einum stad enn ødrum áþjád kristna, eptir tímanna og persónanna ólíkum kríngumstædum.

23. Hver var uppgángur þess Rómverska biskups um þessar mundir?

Miklagarðs Keisari Phócas*) eptir það hann hafði drepið Mauritz Keisara og hans 5 börn, varð missáttur við Miklagarðs biskup, og til þess að hefna sín á honum, tilbauð hann Bonifacio í Róm, að hann skyldi kallast allsherjar biskup (*Episcopus Oecumenicus*) hverju tilboði þessi Páfi tók glaðlega móti, jafnvel þó Gregorius hinn Mikli lastaði fyrrum slíka nafnbót. Hér af kom það, að þeir Rómversku biskupar vilja álítast sem ypparsta höfuð alls kristinndómsins, og undir því skyni hafa þeir viljað draga undir sig þann rétt, Keisurum og Konúngum tilheyrir. En þetta var ei einasta, sem styrkti Páfans yfirráð. Þegar Aistulfur, Lángbarða konúngur, hafði undir sig lagt suður partinn af Italía, sem tilheyrði þeim grisku keisurum, ritaði Stefan, hinn þriðji þess

*) Í hverju áliti Phócas Keisari var, má ráða af þeirri frásögu, Holberg, í sinni kyrkju historiu um getur, að finnist hjá þeim sagnaskrifara Cedrenó, sem er í stuttu máli þessi: að þá einu heilagur maður spurði nockrum sinnum Guð að, hvar fyrir hann hefði látið Phócam verða Keisara? skyldi ein raust af himni hafa svarað: því eg fann eingann verri.

nafns, Rómaborgar biskup, undir nafni Postulans Péturs, Pipin Fracka kóngi bréf til, og bad hann vildi frelsa Rómaborg og synnra part landsins, frá ysirgángi Aistulfs; Pipin brá strax vid, sigradist á Lángbarda Kóngi, og gaf þau hérød, er hann undir sig lagdi í þessari ferd, og þar med stadinn Ravenna, Postulanum Petri, edur réttara ad segja, þeim Rómversta biskupi. Pípin deydi nockru sídar, árid 768, en son hans og erfingi Karl, eptir bón Hadríani Páfa, mátti reisa til Italíam ad frida landid. Hann gjørdi enda á ríki Lángbardanna, er þeir høfdu haft í Italía hér um 200 ár. Hann stadfesti gjøf fødur síns til þess Páfalega stóls og gjørdist hans forsvars herra. Sídar, nefnilega árid 800 kom Karl til Róm, gék þá Páfi Leó þridji mót honum fjórar mílur vegar, og á sjálfann Jóladaginn setti Páfinn uppá hann þá Keisaralegu kórónu, og vard hann þá hinn fyrsti Rómverskur Keisari af þýsku kyni. Hann ríkti yfir Italíen, Fracklandi og Þýskalandi, og vegna sinna afreks verka og nytsamlegrar framqvæmdar í landsstjórn og bóklegra menta eblíug, kalladist hann, hinn Mikli, og deydi árid 811 þá hann hafdi tvo Vetur hins áttunda tugar. Pad jók ei heldur allítid Páf=

ans ríki og yfirgáng, að þeir Engelsku Kóngar gjörðu sitt ríki skattgyldt þeim Rómversku stól, svo af hverju húsi skyldi gésast einn peníngur, sem kallast Denarius Petri. Þó hafði enn ní ei sá Rómverski Páfi fengið svo mikil yfirráð, eins og skéði á þeirri ellestu öld; Keisararnir höfðu enn þá hin æðstu ráð yfir þeim hlutum, sem tilheyrðu almennilegri landsstjórn, settu enn biskupa þíng, og höfðu tilhlutan til alls þess, sem heyrði til velferðar undirliggjandi landa og lýða.

24. Þar bóklegum mentum fór svo mjög aptur á þessum tímum, eru þá nockrir, sem vegna lærdóms einkanlega eru nafnkénndir?

Já, þó fáir, og enn færri er jafnast kunna við þá, sem á fyrri öldum lifðu; þó vil eg tilnefna þessa:

Á sjöundu öld lifði 1) Georgíus Pisides, Djákn í Miklagarði, hverjum almennilega tileinkast sú Alexandrinska Chronika, sem kallast Fasti Siculi. 2) Beda Prestur, Enskur að kyni.

Á áttundu öld styrkti Karl Keisari bóklegar mentir, setti allvíða skóla, og lagði fé til, framaði lærða menn, og var sjálfur lærður. Af þeim lærðu mönnum, sem á þessari öld uppi vóru, eru einna merkileg-

aſtir 1) Flaccus Aldinus eda Alcuinus, Lærisveinn Beda Prests. 2) Páll Warnefred, Cancelleri og Ritari Desiderii, þess sídasta Lángbarda Kóngs. 3) Jóhannes Damascenus, Prestur í Jórsölum.

Á níundu øld: 1) Nicephorus Miklagards Biskup, 2) Photius Biskup einnig í Miklagardi, hvers Nomocanon og Bibliothecarius eru í afhaldi. 4) Jóhannes Erigena, Skotskur ad kyni, skarpvitur spekíngur, hvern Múnkar pikkudu til bana, þar hann fann ad þeirra lærdómsleysi og ódugnadi. 5) Paschasius Ratbertus og Walafrid Strabo.

Á tíundu øld: Sylvester annar Páſi, Oecumenius og Saidus, Grískir, einnig Witikindus Múnkur í Corbey, fæddur á Saxlandi, og Aymonius, sem ritad hefur þá Frønsku historíu.

25. Hverjar vóru þær helztu villur og misklídir medal kristinna manna, á þessum tímum, sem mestum óróa af stad komu?

Yfir høfud kom mestum óróa á stad metnadur þeirra, er vildu sýnast andleg høfud kristninnar. Sá Rómverski Páfi vildi brjóta undir sig Biskupinn í Miklagardi, og þá søfnudi hann var yfirskipadur, undir því skyni,

hann væri kristninnar allsherjar Biskup, hvad og sampyckt hafdi Phocas Keisari; en Miklagards Biskupar vildu ei rænast þannig sínum rétti. Theodorus Biskup í Pharan í Arabía, Sergius Biskup í Miklagardi og fleiri adrir, sem viðurkénndu adgreining náttúrauna í Kristó, útbreiddu þann lærdóm, hérum árid 630 ad þar væri þó ei nema einn vilji hjá honum, og kallast þeir því Monothelitæ, og á þessa meining fellst einnig Páfinn Honorius, sem fordæmd var á því Biskupa þíngi, er Constantín hinn síd-skéggadi (Pogonatus) hélt í Miklagardi árid 680. Svo kalladir Maronitar, er búa vid fjallid Líbanum, meinast í øndverdu fylgt hafa villu Monothelitanna, hversu sem þeirra afkomendur, einna helzt nú á sídari tímum, vilja yfir þad breida. Sérílagi er merkileg þræta sú, er reis af tilbeidslu krossins og líkneskjanna, sem med miklum skada og hneixli safnadanna, varadi hérum í hálft annad hundrad ár. Á þremur undanfarandi øldum var sá sidur, ad krossmarkid og líkneski heilagra manna og píslar votta vóru uppsett í kyrkjunum til endurminníngar hinna framlidnu; enn nú, þegar hjátrúin óx, byr-

judu menn ad tilbidja þau. Til ad hnekkja þessum átrúnadi lét Leo Isaurus, Philippus Bardanes og nockrir þeirra, er þeim fylgdu í ríkisstjórn þess austlæga Keisaradæmis, en med oflítilli lempni*), rífa burt úr kyrkjunum þessi líknefski, en Miklagards Drottníng Irene, hjátrúar-full og grimm kona, innleiddi á ný, hérum árid 787 dýrkun bílætanna, og fékk í fylgi med sér Páfann og marga Biskupa, í þeirri Rómversku kyrkju. Til ad hitta þann rétta medalveg í þessum deilum, setti Karl Keisari hinn Mikli eitt Biskupa-mót í Frankfurt árid 794, hvar álýktad var, ad slík bílæti kynnu ad sönnu lídast, en ættu þó ei tilbidjast. Þetta þíng, hvar saman vóru komnir 300 Biskupar, gjørdi þó ei enda á þessari þrætu, heldur urdu þau mála-lok, þegar Drottníng Theodora, medan Son hennar Michael Keisari var barn ad aldri, hafdi

*) Constantin Copronymus Miklagards Keisari var svo hardrádur vid þegna sína, einkum klaustra fólk, ad þad mátti annadhvert afleggja tilbeidslu bilætanna og gipta sig, eda úr þeim skyldu stíngast augun og rekast sidann í útlegd til eyunnar Cypur og sæta þar ágángi Serkja. Kusu þá flestir heldur ad giptast enn sæta sliku tor-reki.

til sín dregid stjórn ríkisins, ad þad ár 842 á einu Biskupa þíngi í Miklagardi var tilbeidsla líkneskjanna sam-þyckt, og er þessi villa sídan vidtekin í þeirri Grísku og Rómversku kyrkju. Sú Gríska og Rómverska kyrkja þráttudu einnig um þad, hvert heilagur Andi framgeingi af Syninum. Hóf þessa þrætu Photius Miklagards Biskup mót Nicolao Páfa, og svo lángt er frá því, ad hún kynni útkljád verda um þeirra daga, ad hún varir enn vid til þessa dags. Á þeirri níundu øld kénndi Paschasius Radbert, ad braud og vín í Altarisins Sakramentó umbreyttist í Kristí líkama og blód; hvern lærdóm nockir ráku til baka í fyrstu; en þar hann var nýr, einnig gagnstædur réttri skynsemi og ordum heilagrar Ritníngar, en var hid hentugasta medal ad ebla hjátrú, þá féck hann medhald af þessara tíma fáfrædi, og er nú sem vissasta høfudgrein trúarinnar vidtekin í þeirri Rómversku kyrkju.

26. Hverjum offóknum mættu kristnir á þessum øldum?

Á sjøundu øld stríddi Chosroes Persa Kóngur uppá Sýrland, Cappadociam, Armeniam og ønnur ríki þess austlæga

Keisaradæmis, og hlutu kristnir þá og líka Gydíngar sæta afarkostum. Hvern skada Saraceni (Serkir) gjørdu kristninni, er ádur ávikid, hverjir, eptir þad þeir efldust, urdu æ verri vidureignar, sem sýndi sig á þeirri áttundu øld, þá þeir herjudu í Thracia, Sardiníen og Spanía, hvar til sjálfir kristnir sýnast þó stundum hafa géfid nockra orsøk. Á hinni níundu øld herjudu Lodbrókar synir á England, Valland, og um Lombardí; slíkt hid sama gjørdu Gunnhildar synir, Gaungu-Hrólfur hinn Mærski og fleiri Her-kóngar og víkingar, sem komu frá Norveigi, Danmørku og nordustu hérødum Pýdskalands, er drápu fjølda fólks, og eyddu heim stødum, sem láu vid sjáfar-síduna.

27. Hverjar þjódir snérust til kristilegrar trúar á þessum 400 árum?

Þeir ed fylgdu lærdómi Nestorii Biskups løgdu alla stund á, ad útbreida kristnina í Austur-álfunni, og settu yfir sína søfnudi, Biskupa, sem undirgéfnir vóru þeirra Patríarcha í Chaldea. Á sjøundu øld kristnudu þeir mikinn fjølda heidínga er bjuggu nordatlega í Asía, hjá og í Chínaríki; á þeirri áttundu øld kristnudu þeir Hyrcaniam, sem lá undir Persa Konúng og mikinn part af Tar-

taríinu; og á þeirri tíundu øld það landpláts Karit *) hvar kristnin stóð nockurn veiginn í blóma framm á hina fjórtándu öld, ti: þess innbyrdis stríd og baráttur gengu sem hærst milli Chínisiskra og Tartara, undir þeim sigursæla Tamerlan, sem ad mestu hélt vid Mahómeds lærdóm og braut mikinn part Austurálfunnar undir sig. Á þeirri sjøundu øld snériſt allur fjøldi manna á Bretlandi til kristilegrar trúar, og Columbanus hinn Irski med lagsmønnum sínum Kilían og Willibrod bodudu kristna trú Frankismønnum og ýmsum héruðum Þýskalands. Bonifacius hinn Enski, sem nefndist ádur Winifrid **) og kallast almennilega Þýskra

*) Þeir sem bjuggu i þessu lands-plázi vóru mjøg bædi i nordur- og austur-álfunni frægir, vegna síns hardseingis, rikidæmis og gótra sida. Einn kóng Malek Jóhana, edur Jóhn kóng, kølludu þeir Presbýtir. Þegar Pórtúgisiskir á þeirri fimtándu øld vildu finna þennann rika Jóhn prest, hugdust þeir hafa fundid hann i Morlandi, og hafa margir trúad þessari þeirra søgu-søgn. En þeir ed heldur vilja trúa órækum skjølum og vitnisburdum, enn óvissum frásøgnum sjófarandi manna, þeir munu ei hika vid ad álita þennann Jóhn prest verid hafa Tartara kóng, i grend vid Kina, en þó kristinnar trúar. Mósh. K. H. P. 1. pag. 597. 598.

**) Það var brúkanlegt á fyrri og sidari tímum, ad

Postuli, snéri á þeirri áttundu øld Frísum, Hessum, Thyríngum og ødrum sveitum Pýsk-lands til þeirra Rómverska trúar-bragda. Mætti honum margt vos og vand-rædi, enda fulltíngdi hans fyrirtektum Páf-inn og Karl Martellus. Kóngur Frænkis-manna; hann hafdi og fyrir nokru ad gáng-ast, þvi hann fékk loksins Erkibiskups stól-ana í Meginzuborg, á Kolne og í Utrekt, og var þar ad auk Páfans umbodsmadur í Fránkaríki og Pýskalandi. Loksins var hann drepinn af Frísum árid 755. Á þess-ari áttundu øld brant Karl Keisari hinn Mikli undir sig Saxland, og eptir margar orustur lét hann skíra Witikindum 785, sem var hinn helzti oddviti heidinna manna í Saxlandi. Strax lét hann boda kristna trú innbyggendum Saxlands, Húnum, Frís-um, setti Biskups-stóla, Múnk-lífi og skóla allvída, og eptir sid þessara tíma, sparadi eckért til þess med blídu og strídu, ad fram-fylgja kristnibodinu. Á þeirri níundu øld

---

þeir sem vígdir vóru til Páfa, Biskupa, eda jafnvel þeir, er inngeingu múnka-slétt, tóku sér ønnur nøfn, svo sem þeir vildu sýnast allir adirr menn, þeir ádur vóru. Hér á landi man eg þó ei slíkt hafi vidgengist.

sendi son hans Hlødver Keisairi, kalladur hinn Gudrækni, Ansgarium Abóta frá Corbey og Ebba frá Rímum til Danmerkur og Svíaríkis árid 816 ad snúa heidíngjum frá fornum blótskap til betri sida; hér um árid 850 sendi Theodora Miklagards Drottníng tvo Grísku Múnka Methodium og Cyrillum til þeirra í Mysia og Bulgaria, sídan til þeirra í Boheim og Moravía, med kristnibodid, sem fékk á þessum stødum sæmilegann framgáng, einkum þar nockrir ádur, fyrir tilstilli Carls Keisara, hofdu kastad heidni. Sídan hafa þeir í Mysia og Bulgaria legid undir Erkistólinn í Miklagardi, hvad þeirra trúarbrøgd og kyrkjustjórn áhrærir, þar þeirra fyrstu kénnendur vóru Grískir. Á þeirri tíundu øld lét Gaungu Hrólfur, son Røgnvalds Mæra Jarls frá Norvegi, leida sig til kristilegrar trúar fyrir frammfylgi og bænástad Carls Fracka Kóngs, er kalladist hinn Einfaldi, hver ed gifti honum Gíslu, (adrir kalla hana Ægidíu) dóttir sína, og gaf honum til forrædis þad ríki, sem nú kallast Normannia, en ádur hét Neustria. Eptir skírnina lét Hrólfur kalla sig Rodbert, og eru af honum komnir Englands Kóngar og

Rúdu jarlar. A líkann hátt snérust til kristilegrar trúar Miecislaus Pólína Fursti, þá hann giptist dóttur furstans af Boheim; Valdemar (Wolodimirus) kóngur í Gardaríki tók einnig kristna trú, þá hann giptist Önnu, er systir var Basilii ýngra Miklagards Keisara*). Geisa konúngur í Húngaría, var skírdur 980 af Adalbjarti biskupi í Prag, og snérust þá margir af þegnum hans til betri átrúnadar, en þó miklu fleiri undir syni hans Stefni (Stephanó), sem sídar vard kóngur, og kallast hinn helgi.

28. Seig mér í fám ordum hversu þau kristilegu trúarbregd vóru innfærd í Danmerk, Svíaríki, Norveg og undirliggjandi eyar?

1. Um Danmork.

Eptir ollum líkindum sýnist ad Carl keisari

*) Ad þetta sé sami Valdemar, hvers gétid er í sogu Olafs Kóngs Tryggvasonar, P. 1. Cap. 50. 64. og 90, sýna kringumstædurnar ei géti vel stadist. Drottning Valdemars, þess er gétid er í Olafs sogu, kallast Arlogía, og ad Páll nockur frá Grycklandi hafi veitt þeim skírn; en þann Valdemar, hvers fyrr er gétid, heimfærir Mosheim til þeirrar 10du aldar. Gardaríki hafdi um þessar mundir fleiri kónga í senn, líka sýnist, ad kristin trú hafi í ýmsum stodum þessa stóra ríkis, og á ýmsum tídum bodud verid.

hinn mikli hafi viljað kristna Danmørk; en Hlodvi syni hans Keisara, enum Guðrækna, hlotnaðist að fulltýngja kristni=boðinu meðal Dana; því um Sumarið 822 útvaldi hann Ebba, Erkibiskup í Rímum á Fracklandi, að takast þetta starf á hendur: fór þá Ebbi strax á Páfa garð, og fékk leifi af Pascali Páfa, að prédika rétta trú í Danmörku; kom Ebbi þángað tvisvar sinnum og snérust ei fáir við hans prédikanir. Hinn fyrsti Jótlands Kónga, er tók við kristni, nefnist Haraldur*), og var skírður með skulda liði sínu í Meginzu borg (Maynz) árið 876. Um sama bil var Ansgaríus biskup sendur til Danmerkur og dvaldi þar tvø ár, eða nockuð lengur, og fór síðan á fund Hlodvers Keisara; síðar, nefnilega 850, eða þar um bil, fór Ansgaríus til Jótlands á ný, og leifði þá Eirekur kóngur, kallaður hinn Ungi, að kyrkja væri sett í Heiðabæ, og Prestar til fengnir. Snérust þá margir frá heiðínglegri villu, einkum í syðri hluta Jótlands; þó var

*) Danskar fræði bækur segja hér sé meintur Klack=Haraldur, en að hér kunni ei meinast faðir Pyri Danmerkur=bótar, móður Haraldar Blátannar, sýnir Þormóður Torfason, í sinu Kónga=tali, 3 Bók. 15. Kap.

mesti hluti Danmerkur enn heidinn: og þá Gormur Kóngur hinn Gamli, son Hørda-Knúts hafdi undir sig lagt Jótland, allt sudur til Sletz, og burtrekid Jarla þá og Fylkis Kónga á Jótlandi høfdu ríkt, sídan Ragnar Lodbrók skipti ríkjum milli sona sinna, gjørdist hann hardur kristnum mønnum og efldi heidni*). Haraldur Kóngur Blátønn tók ríki eptir fødur sinn, líklega til ad géta hér um 939. Á hans døgum herjadi á Danmørk Ottó Keisari hinn Mikli, og sigradi hann, og lét skíra Harald Kóng og Svein son hans, og veitti honum sjálfur Gudsifjar, og kalladi hann Svein-Ottó. Þennann Svein køllum vér Tjúguskégg; þá var lidid frá burd vors Herra Jesú Kristi 950 ára; þad sýnist sem Haraldur hafi ei ad undanførnu verid mótfallinn kristnibod-

*) Gamlar sagna bækur géta þess, ád Uni (Huini, Hunó,) Erki-biskup i Brimum hafi komid i Danmørk til þeirra fedga Gorms og Haraldar, reyndist Gormur mótfallinn hans erindum, en Haraldur, sem þá ríkti med fødur sínum, gaf honum leifi ad framfylgja kristnibodinu, i vissum stødum, hvad hann og gjørdi. Haraldur var þó enn heidinn, og sýndi i þessu mikid mjúklæti þegnum sínum, fáheyrdu um þessar mundir, ad þeir mættu taka þá trú, er þeim sýndist betri.

inu, því tveim árum ádur enn hann var skírdur vígdi Adaldagur Brima biskup*) þrjá danska biskupa, Harald til Slesvíkur, Lífdag til Rípa, og Rimbert til Arós. Sveinn Tjúguskégg tók ríki eptir fødur sinn, og nídd-ist á trú sinni, hindradi og kristnibodid í sínu ríki, en þó segja danskar Kronikur hann hafi nockru fyrir sinn dauda (sem skédi **1014**) snúist til réttrar trúar og henni framfylgt. (*conf. S. T.* Langeb. *Sc. R. D. M. Æ.* 2. *Tom. N. LXII & LXIII*).

II. Um Svíaríki.

Ei einasta af þeim skiptum Svíar høfdu vid þá fedga Karl Keisara hinn Mikla og Hlødver son hans, heldur og fyrir framqvæmd Willerici Brima biskups og Herberts nockurs (sem skyldi af Karli Keisara vera sendur til Gautlands ad boda þar

---

*) Erki-biskups sætid, undir hvert láu Danir, Svíar og Nordmenn, var fyrst sett i Hamborg (Hamarsborg); en þá sá stadur var eydilagdur af Nordmønnum, var Erki-biskups stóllinn þadan fluttur til Brima á Saxlandi árid 845. Ansgarius var hinn fyrsti biskup í Hamborg, sídan í Brimum og deydi 3ja Febr. 865, og strax var Rembertus tekinn i hans stad.

kristni*) er líklegt að nockrir af Svíum hafi yfirgéfið fornann átrúnað, og því hafi Svía Köngur (eg meina Björn af Haugi) sendt til Hlødvers Keisara árið 829, með þeim erindum, að hann sendi kénnimenn þángað að boða kristna trú, þar margir vildu við henni taka; Keisarinn varð næsta glaður við þessa ordsendíng Svíanna, og sendi til þeirra Ansgaríum, sem þá fór frá Danmørk og kom loks til gømlu Sigtúna; tók Köngur honum og hans fylgjurum blíðlega og leyfði þeim að framfylgja kristniboðinu. Ráðgjafi Bjarnar Köngs Hergeir, var einn hinn fyrsti, er lét skírast og bygði þá fyrstu kyrkju í því ríki. Arið 831 fór Ansgaríus þaðan, en Gautbertur, frændi Ebba Erkí-biskups, var til biskups vígður og þángað sendur, hver eptir vígsluna tók sér annað nafn, og kallaðist, eptir Petri Postula, Símon**), og sýnist sem honum hafi tregt veitt að framfylgja kristniboðinu, hvar fyrir Ansgaríus (líklega það ár 853) reisti til Svíþjóðar, og var þar eins árs tíma. Fann hann Olof Köng

*) Hér um má lesa J. E. Beers Leben, Regerung und Absterben aller Koenige in Schweden.

**) Fleira hér um má lesa i æfi-søgu Ansgarii, sem Rembert hefur samanskrifað.

(Bjarnarson) og tók Köngur álitlega máli hans, og á 2 þíngum rœddi vid alþýdu um erindi Ansgarii, leifdi einnig þegnum sínum sida-skiptin; stódu Svíar fast á móti, og kostudu margir trúnni sídan. Sigurdur biskup Ríki, hirdprestur Olafs Köngs Tryggvasonar, og fleiri adrir, reyndu til ad kristna landid, hvad þeim tókst mjøg lítt, uns Steinkéll (sem af sumum kallast annar med því nafni) settist ad ríkinu, er med miklum skørúngskap braut hof og hørga, fékk Presta frá Hamborg ad telja trú fyrir Svíum, og var þá allur fjøldi hans þegna skírdur í Sigtúnum. Sídan hefur kristni þar vidhaldist, og var til Uppsala Erki-biskups stóll settur árid **1154** *).

III. Um Norveg.

Hákon, son Haraldar Hárfagra, ólst upp á Englandi hjá Adalsteini Köngi og tók þar vid kristni, hverja, þá hann var Köngur ordinn ad Norvegi og Eiríkur Blódøx hálfbródir háns hafdi stockid úr landi (**938** eda **939**), hann vildi innfœra í ríkid, og fékk því

*) Holb. K. H. P. 2. p. 74. En annálar útgésnir af Hr. Langeb. T. 1. N. 37, segja ad Stefnir hafi heitid fyrstur Erki-biskup i Uppsølum, sem þángad vigdist 1163, en deydi 1181.

kennimenn frá Englandi til kyrkna þeirra, er hann hafdi byggt á Mæri og í Raums-dal, og létu sig margir skíra; en þorri alþýdu, einkum Prændur, stódu svo ríkt móti þessum nýúngum ad þessi gódi Kóngur neiddist ad láta af uppteknum hætti; en blót höfust þegar, og mögnudust æfa í tíd Haraldar Jalls Sigurdarsonar. Olafur Tryggvason, sem frá barndómi hafdi útlendur verid, numid kristna trú og skírdur í Syllíngum af Abóta nockrum vestur þar, kom til Orkneya og kalladi þar til ríkis, sem hann var tilborinn. Sigurdur Jall Hlodversson hinn Digri hélt þá Eyarnar og Katanes og fundust þeir á Petlands fyrdi í Asmundar vogi, og þreyngdi Olafur svo kostum Jalls, ad hann lét skírast og fólk þad í Eyunum var. Eptir þetta sigldi hann til Norvegs um Sumarid 995, og géck lands fólkid honum til handa, eptir dráp Hákonar Hlada-Jalls. Þá hann var ordinn einvalds Kóngur í Norvegi, bodadi hann strax kristna trú, og med blídu og strídu útbreiddi hana, á þeim 5 árum hann ríkti, nær um allt ríkid. Þá Olafur Tryggvason hafdi 2 vetur verid í Norvegi sendi hann eptir Sigmundi Brestissyni, hvern, þá hann hafdi tekid vid kristni, hann frá sér gjerdi

med þeim erindum, ad hann teldi trú fyrir Færeyíngum. Leif hinn Heppna Eiríksson sendi Olafur Kóngur frá sér til Grænlands ad kristna þar landid, hvad Leifi tókst gyptusamlega.

Um Island sér í lagi.

Þegar Island var fundid af Nordmønnum, urdu þeir varir vid vistir kristinna manna, sem híngad høfdu komid vestan um haf, líklega frá Irlandi. Hét Aurligur sá, er fyrstur reisti kyrkju hér á landi, ad Esjubergi, annar Þorvaldur Spak-Bødvarsson ad Asi í Hegranesi árid 984. Getid er fleiri kristinna manna, ser í landnáma tíd byggdu landid; en ad lidnum nær hundrad vetrum, frá því ey þessi fyrst byggdist, fór Þorvaldur Kodransson af landi burt, vár skírdur á Saxlandi, og hafdi út híngad med sér þann biskup, er Fridrekur hét; sátu þeir fyrst ad Gylja í Vatnsdal fjóra vetur, og vard þeim litid ágengt med kristnibodid, hvers vegna þeir fóru hádan af landi eptir fimm ára dvøl. Sá mikli atgjørfis og framqvæmdar madur Olafur Kóngur Tryggvason sendi um vorid 996 Stefni Þorgilsson út híngad ad kristna landid. Stód alþýda fast fyrir sida-skiptunum, en einna helst frændur Stefnis, og skipudust

menn lítt vid hans kénníngar, svo Sumarid 997 var þ:d í løg leidt á Alþýngi, ad frændur hinna kristnu manna, skyldu sækja þá um gudlastan, þeir nánari vóru þridja brædra og fyrnari enn næstu brædra. Stefnir, sjáandi hve litlu hann mundi til leidar koma vid heidinn og hardsnúinn almúga, sigldi til Norvegs sam=sumars. Hird=Prestur Olafs Kóngs Pángbrandur vann þad til fridar sér, vid Kóng, vegna óspekta þeirra, hann hafdi gjört, ad fara út til Íslands, og boda þar trú. Hann kom út híngad sama sumar, og Stefnir fór utan. Tók hann land í Alptafyrdi austur og skírdi Sidu=hall Þorsteinsson og skulda lid hans, þar sem nú heitir Þvottá. Þar eptir skírdi hann af hofdíngjum Gissur Hvíta og mág hans Hjalta Skéggjason, og enn sídar Gést Oddleifsson og marga af alþýdu. Eptir þad Pángbrandur hafdi dvalid hér tvo vetur sigldi hann til Norvegs árid 999 og ræddi mjøg um svadilfarir sínar fyrir Kóngi, og hvern fjandskap menn hofdu hér vid hann lýst, og kalladi einga von, ad kristni mundi hér vidgángast. Margir Íslendskir sigldu til Norvegs, sama sumar (á medal hverra var Gissur og Hjalti), og var vid sjálft búid, Kóngur

mundi láta koma niður á þeim reiði sína við frændur þeirra og foreldra; en fyrir umtölur Gissurar Hvíta (er bæði var frændi Kóngs, og fulltýngt hafði Þángbrandi um hríð meðan hann var hér) gaf Kóngur rúm reiði, og sendi þá mága Gissur og Hjalta út híngað, að flytja erindi sín, viðvíkjandi kristniboðinu. Um vorið (1000) komu þeir út og tóku land í Vestmanna-eyum. Þar reistu þeir Kyrkju, fyrir norðann voginn, og riðu með miklum flocki til Alþýngis. En þá þeir báru upp erindi sín að Løgbergi, varð sveitar-dráttur mikill, og søgðust hverjir úr løgum við aðra, enir kristnu menn og heiðíngjar. Þá gengið var frá Løgbergi, báðu kristnir menn Hall á Síðu segja løg upp, er kristnir hafa skyldu. En með því Hallur sá, að heiðnir menn mundu ei sæta løgum þeim, er hann qvæði upp, enda hafði hann ei vald það, að setja løg allri alþýðu, þá fékk hann til heiðinn mann Þorgeir Ljósvetnínga Goða, er þá hafði Løgsøgu, að hann segði Løg upp hvertveggi kristnum og heiðnum, og til þess hann geingist undir þetta vanda mál, gaf Gissur honum hálft hundrað silfurs (eður 2 hundruð og 10 álnir á Landsvísu). Meðan Þorgeir hugsaði þetta mál, høfðu heiðnir

menn stefnu fjølmenna, og tóku þad rád, ad blóta tvo menn úr hverjum Fjórdúngi, og hétu á heidin god til þess, ad þau léti eigi kristni gánga yfir landid, og vóru til blótanna ætladir vestu menn. Þeir Hjalti og Gissur áttu adra stefnu vid kristna menn, og qvádust vilja velja ad mannkostum hina bestu menn, og kalla þad Sigurgjøf vid Drottinn Jesúm Kristum, og skyldu þeir, ed gáfu sig til slíkrar Sigurgjafar, lifa því betur og synd-varlegar enn ádur; næsta dag eptir taladi Þorgeir lángt erindi og snjallt fyrir øllum Þíng-heim, sýndi í hvad óefni komid var, ef menn skyldu ei ein løg hafa á landi hér; og þá hann hafdi lokid tølu sinni, játtu hvertveggi ad halda þau løg er hann rédi upp ad segja, og var þad uppsaga Þorgeirs, ad allir menn skyldu verda skírdir á Íslandi og trúa á einn Gud; en um barna útburd (sem ætíd þókti fúlmennska, nema naudsyn kræfi) og Hrossa-kjøts át skyldu haldast en fornu løg; menn skyldu blóta á laun ef vildu, en varda Fjørbaugs gardi ef vottum kæmi vid; Hof øll og Skurdgod skyldu óheiløg vera. Slitu þeir med því þínginu, ad kristni var løgtekin um allt Ísland. Vóru þá allir menn primsigndir, sem

á þínginu vóru, og margir skírdir, er ádur vóru heidnir, en er þíngmenn komu heim í héröd, þá var alþýda skírd á því Sumri, sem fyrst vard vid komid; mælti þá einginn móti kristnum dómi, og hefur sídan kristnin eflst og aukist á Íslandi, aldrei eydst, en lengi óstyrk.

29. Hvad gétum vér tekid oss til íhugunar af ádur sögdu?

1) Þad er ad vísu satt, ad flestir sem snérust til kristilegrar trúar á þessum öldum (hvad optar skédi fyrir útvortis kúgan eda sakir veraldlegs ávinníngs, framar enn vegna þess þeir væru nóglega sannfærdir um ypparlegleika og sannarlegt ásigkomulag og edli réttrar Guds dýrkunar) ad flestir, segi eg, vóru ei einasta sem úng og ný plöntud tré í akri Guds, heldur og næsta tryldir af útvortis manna setníngum; þó hafa án efa margir, eptir þad þeir höfdu smackad hid góda Guds ord og krapt eptirkomandi aldar (Ebr. 6.) ordid sannir limir hinnar ósýnilegu Guds kyrkju; og höfum vér, ei sídur enn adrir þeirra nydjar, þess ad notid, ad löndin kristnudust, hvad ei fáum Gudi nóglega fullþackad.

2) Þá vér adgjætum þad stóra nidurdrep, kristileg kyrkja vard fyrir vegna Tyrkjanna

ýfirgángs, sjáum vér undir eins Guðs addáanlega ráðstöfun, sem hefur útbreidt takmörk sinnar kyrkju víðs vegar um nordur álfuna, og það til hinna ýtstu takmarka; hvad oss sem búum á þessum hala veraldarinnar, ætti uppvekja til réttskickadrar alvörugéfni, í því ad elska hann og hlýda hans ordi, svo ei sætum slíku straffi, sem ýfir kom þá söfnudi, hvar Guðs þecking stód í ødudverdu í blóma, en eru nú sumir ad mestu, sumir ad öllu leiti afmádir; og ei hitti oss sú óhamíngja, ad þurfum hlaupa frá einu sjáfar hasi til annars, frá nordrinu til austurs, og leita eptir ordi Drottins, og finna það þó ecki. (Amos. 8. v. 12).

4. Kapítuli,

Inniheldur það helzta vid hefur borid í kristilegri kyrkju, frá byrjun hinnar elleftu aldar til þeirrar sextándu.

1) Um það griska edur austlæga Keisaradæmi, og þá kristnu søfnudi þar láu undir.

30. J hverju ásigkomulagi var það griska Keisaradæmi, og þeir kristnu safnadir, sem til þess láu?

Því austlæga, edur Griska Keisaradæmi,

fór ætíð hnignandi, þar Serkja kóngar hrifu undir sig frá því eitt ríki og hérað eptir annað, en innbyrðis sundurþicki var milli sjálfra safnaðanna, er reis af þeim misklíðum, er tvinnuðust af ólíkum meiníngum, er þeir höfðu, trúarinnar lærdómi og kyrkjusiðum viðvíkjandi. Franskir inntóku Miklagarð árið 1204 og höfðu þar útlendir Keisarar sitt aðsetur til 1261, þá Michael 8di kallaður Palæologus, inntók staðinn, en rak burt Baldvin Keisara, sem ásamt Patríarkanum Jústiníanó, komst nauðuglega undan. Um þessar mundir útvöldu Grikkir sér annann Keisara, þar þeir gátu ei liðið útlenda höfðíngja, og settist hann að í Nicea, hvar sá fyrsti Keisari var Theodorus Lascares. Þessi aðgreiníngur hinnar yppurstu stjórnar olli að vísu miklu innbyrðis sundurþycki, en ei síður það, að nockrir Grikkir Keisarar og Patríarkar gáfu sig um stund undir þann Rómverska stól, í þeirri von að Páfinn mundi styrkja þá móti yfirgángi þeirra tyrknesku Keisara. Til slíkrar sameiníngar, millum þeirrar Rómversku og Grisku kyrkju var nockrum sinnum reynt, en sérílagi á árunum 1232 og 1234 þó forgéfins. Nú svo Páfarnir eigi að síður gjætu fengið aðra

Grískа søfundi undir sín yfirráð, þá baud Innócentíus 4. Nestorianis og Jacóbitis *) (þó þeir álitist sem villu menn) að géfa sig undir þá Rómverſku kyrkju, og sama tilboð gjörði 1278 Páfi Nicolaus 4ði Nestorianis, sem bjuggu nordarlega í austurálfunni, og sýndust Biskuparnir, sem yfir þeſsa søfnudi vóru ſkipaðir, ecki mótfallnir þeſsari sameiníng, úr hverri þó eckért varð. Milli þeirrar Grísku og Rómverſku kirkju ſkéði lokſins að orði qvednu fullkomin sameiníng 1274 þannig, að sá Rómverſki Páfi ſkyldi hafa æðſtu vøld yfir kriſtninni. Miklagarðs Biſkup Jóseph vildi ei læcka seglin, fyrir metnaði þeſs Rómverſka Páfa, en var þeſs vegna afſettur. Jóhannes Veccus var í hans ſtað útvalinn er fylgdi drætti þeſs Rómverſka Páfa, en kom á gáng þar med þeim ſtærſtu óſpektum í þeirri Grísku kyrkju, sem vid héldust medan Michael Keiſari lifði, en þá hans sonur Andronicus kom 1282 til ſtjórnarinnar mátti Veccus víkja; en Jóseph var á ný innſettur í Patríarka sætið, og sú sætt gjörð var við þá Rómverſku kyrkju,

*) Jacobitarnir hafa sitt nafn af Jacob Zanzalo sem var Eutychis Lærisveinn; þeſsir hafa sinn eiginn Patriarka, og finnaſt víða í Egyptalandi og Morlandi.

ónýttist. Sídar, nefnilega **1438** mætti Miklagards keisari á því Biskupa þíngi, Evgenius Páfi hafdi sett í Ferrara, og eptir þad leingi hafdi verid þráttad um hreinsunar eldinn, ósýrt braud í Altarisins Sacramenti og framgáng heilags Anda af Syninum, vard þeirri sátt á komid millum Páfans og Keisarans, ad sú Griska kyrkja skyldi leggjast til þeirrar Rómversku. En ad Keisarinn var svo audveldur í slíku sýnist framar sked vera þess vegna, ad hann hefdi af þessari forlíkan veraldlegann ávinníng, enn ad þeir Papisku Prælatar hafi gétad med røkum affakad suma þá ránga lærdóma, er þeir Grisku skuldudu þá fyrir; því Keisarinn vildi ei undirskrifa þessa sáttargjørd, fyrr enn hann fengi fullvissu um fólk og penínga til styrktar ríki sínu; en þá Keisarinn kom heim, urdu þegnar hans uppvægir honum í gégn, og ødrum, er stódu ad þessu verki. Sídan hafa ei Páfarnir gétad ákomid þessari sameiníng; einasta hefur Gregorius 13di stiptad einn skóla, og lagt ærna fé til, þeim til kénnslu og uppheldis af Griskum, sem leggja sig eptir bóklegum mentum í Róm, í þeirri von, ad þeir sem Papiskir gjørast, útbreidi Papisk trúarbrøgd medal landa sinna; og helst þessi stiptan enn vid.

31. Hvílíkt var ásigkomulag safnadanna, er láu undir þá Grisku kyrkju, í tilliti til lærdómsins óg trúarbragdanna?

Pegar hjátrú og misklídir í lærdóminum fengu yfirhønd, þá dróg eitt ský eptir annad fyrir þá byrtu, sem Griskum sofnudum í øndverdu hafdi stadid af ljósi Guds heiløgu orda. Utvortis vidhøfn í Guds þjónustu, óandlegar þráttanir og stiffinni í því ad forsvara sínar meiníngar um þá hluti, sem annadhvert yfirgánga mannlegann skilníng, eda lítid rídur á, innbyrdis ofsóknir, og flockadrættir, og yfir høfud, þvílíkt líferni sem kristnum ecki sómir; þetta og þvílíkt hjálpadi til kristindómsins nidurdreps, og þess heila Keisara-dæmis eydileggíngar. Sá eini Keisari rak opt þann annann frá ríkjum, og sá eini Patríarki bannfærdi hinn annann. Af því Bogomili vildu ei tilbidja krossinn, þá vóru þeir, med sínum forínga Basilio, á því stóra torgi, sem Nordmenn kalla Padreim, en Grickir Hippodromum, brenndir af Keisaranum Alexíó á þeirri tólftu øld. Þá Múnkarnir á fjallinu Athos søgdust sjá Gud líkamlegum augum vegna sinna sífeldra gudrækins ydkana*) var því strax trúad, og

*) Pegar þeir beiddust fyrir, eda vóru í sinni Gudrækn-

þeirra hégiljur samþycktar á einu Biskupa þíngi sem haldið var í Miklagardi **1350.** Grískir álykta ad heilagur Andi framgángi fyrir (*per*) Soninn, en ecki af (*ab*) Syninum, hafa þó ecki sýnt, hvert nockur eda hver mismunur á þessu sé; og fleira lítur hér ad, er sýnir stóra fákunnáttu medal þeirra. Alíkt var ástadt fyrir bóklegum mentum um þetta skeid. Prætur um þá hluti, er meintust tilheyra trúarbrøgdunum, gáfu ei andlegrar stéttar mønnum tóm ad ydka þær vandlega. Keisararnir og þeir veraldlegu høfdu ærid nóg ad verjast yfirgángi Tyrkjanna, og stilla innbyrdis upphlaup.

32. Upptel mér þó nockra, sem ødrum framar hafa, vegna lærdóms og eptirlátinna rita, gjørt sig nafnkunnuga?

A hinni Elleftu øld, 1) Svídas, hann skrifadi eitt Lexicon Historicum, 2) Theophylactus, er skrifad hefur útleggíngar yfir bækur hins Nýa Testamentis 3) Georgius Cedrenus, er saman hefur tekid

is æfingu blyndu þeir augunum til þess stadar, hvar nafli þeirra var, og því kølludust þeir *Omphalopsychi*, eins og þeir skyldu meina, ad salin væri i þeim parti likamans; þeir synast annars i mørgu hafa verid likir svo kølludum Qvielistis.

Annála. A Tólftu øld, 1) Johannes Zonaras, sem saman hefur tekid Annála frá Heims upphafi til 1118. 2) Anna Comnena, hefur ritad í 15 bókum þad til hafdi borid medan fadir hennar Keisarinn Alexíus Comnenus ríkti. A Þrettándu øld, Georgius Pachymeres, hefur í 13 bókum ritad Historíu þess Griska Keisaradœmis. A Fjórtándu øld. 1) Jóhannes Cantacuzenus, Keisari og sídan Múnkur, hefur samantekid Historiam Byzantinam. 2) Manuel Chrysoloras, kom því til vegar, ad nockrir í þeirri Rómversku kyrkju løgdu sig framar eptir því Griska túngumáli, enn skéd hafdi í nærstu 769 ár. A Fimtándu øld Bessario, er gaf sig frá þeirri Grisku kyrkju til þeirrar Rómversku og vard Cardinal.

33. Hver urdu endalok þess Griska Keisaradœmis?

Eptir þad sá Tyrkneski-Kóngur Amurath hafdi brotid undir sig þau ríki, sem tilheyrdu því austlæga Keisaradœmi, (svo þeir Grisku Keisarar rédu ei stórt yfir ødru, enn sínum Adseturs-stad Miklagardi), kom árid 1451 til ríkis eptir fødur sinn Mahómed annar, hver ed einsetti sér ad gjøra endir á

því Grískа Keisaraveldi, og settist því um Miklagard med þrjú hundrud þúsundir manna, og þar ad auk stórum skipaflota. Keisarinn Constantínus Palæologus sýndi ágæta vörn, svo leingi var tvísýnt, hverjir sigrast mundu; loksins fékk Mahómed yfirhönd, en Keisarinn, er ei vildi takast til fánga, ód med nakid sverd midt framm í fylkíng sinna óvina, og var til dauda fótum trodinn af þeim. Eptir þad Keisarinn var fallinn, vard eingin vörn fyrir, en í heila 3 daga ædu Tyrkjar slíkann níðíngskap og grimd á sigrudu fólki, ad varla munu finnast dæmi til annars eins. Fjörutýgir þúsundir manna vóru myrdtar, og sextýgi þúsundir til fánga teknar. Þó þyrmdi Mahómet sjálfri borginni, því hann útvaldi hana til síns adsetrs; þá kristnu, sem undan komust, kalladi hann til baka, og gjördi sig blídann vid þá, og þar Patríarka sætid var nú lidugt, skipadi hann þeim kristnu, ad þeir skyldu útvelja sér nýann Biskup eda Patríarka, og vard fyrir því Georgíus Scolaríus, sem almennilega kallast Gennadius, og setti sjálfur Mahómed hann inn med venjulegri vidhöfn og Cerimoníum. Þegar Mahómed hafdi nú þannig nád til sín því austlæga

Keisaradæmi, árid 1453, lagdi hann einnig árid 1461, þad trapezundiska Keisaradæmi undir sig, sem upp rétt var 1215, og hét sá fyrsti Keisari þar Alexius Comnenus, en hinn sídasti Davíd. Þannig féll þad megtuga Keisaradæmi hinna Grísku, Tyrkjum í hendur, og hafa kristnir mátt sæta þúngum álögum af þeim, þó þad eigi ad heita, ad þeir hafi sídan haft sinn Patríarka í Miklagardi, sem opt má dansa eptir því, sem Tyrkjarnir spila edur qveda fyrir.

2) Um þá vestlægu edur Rómversku Kyrkju?

34. Hvad tóku þeir Rómversku Páfar sér fyrir hendur, í tilliti til Guds kyrkju útvortis stjórnunar?

Vér sjáum af því sem ádur er ávikid í næst fyrirfarandi Capítula, hversu þeir Rómversku Páfar hafdu komist til ædstu metorda, svo þeir nú tignudust sem allsherjar Biskupar, og vildu álítast sem Kristí ædstu umbods menn, jafnvel þó þeim í þessu væri nockur mótstada gjørd af Miklagards Biskupum, einkum Photio; þeir vóru líka ordnir ad nockru leiti veraldlegir Furstar, sídan þeir ad gjöf Pipins Kóngs og hans nidja hafdu

eignaſt mikinn part af Italía, og England var undir þá ſkatt gyldt; þó vantadi þá enn nú mikid til þeſs, ad ná undir ſig þeim rétti, Keiſarar, Kóngar og Furſtar høfdu til réttrar landſtjórnar, því Keiſararnir Carl hinn Mikli, Ottó hinn Ríki, (fyrſti þeſs nafns), og fleiri, létu ei draga ſér úr høndum þann rétt, þeir af Gudi høfdu þegid yfir þegnum ſínum. En framm eptir þeirri elleftu øld ſýniſt, ſem Keiſarar og Kóngar hafi keppſt hver vid annann, ad leggja frá ſér þá umhyggju, þeir bera áttu fyrir velferd landa og lýda, ſem þeir vóru yfirſkipadir; en þar á mót álitid, ſem beinaſta veg til himins, ad gánga í klauſtur eda i blindni ad fylgja og trúa því, er þeckíngarleyſi og hjátrú af þeim krafdiſt til eblíngar því Rómverſka ſæti. Henrik Keiſari, ſem kom næſtur eptir Ottó hinn Unga, áſetti ſér ad leggja nidur ríkisſtjórnina, og gánga í klauſtur, hefdi hann ei verid frá því talinn. Kaſimir Pólína kóngur gaf ſig einnig í Klauſtur, og ſá Gríſki Keiſari Michael Paphlago; ſlikt hid ſama gjørdi árid 1355 Miklagards Keiſari Jóhannes Cantacuzenus. Adrir Kóngar létu ei heldur ſitt til vanta, hvar med þeir kynnu ávinna ſér hylli Páfans og þeirrar

andlegu stéttar, hvers vegna nockrir eru færdir í helgra manna tølu. En medan þessir velltust þannig úr tign sinni, sjáum vèr Páfana hafa haft Péturs sverd á lopti. Benidict 8di er í brjósti fylkíngar mót Serkjum, tók til fánga þeirra Drottníng og lét hálshøggva. Leó Páfi, 9di þess nafns, færdi stríd á hendur Nordmønnum, er høfdu ad ráda yfir Pul (Apulia) Calabrien og Sicilien, og var tekinn af þeim til fánga árid 1053. Loksins settist Hildibrandur, er lét sig kalla Gregorium 7da í þad Páfalega sæti. Hann skorti hvorki hardfeingi, stadfesti né undirhyggju til ad koma því í verk, sem vantadi uppá Páfanna yfirdrottnan, og gjørdi eina Statútu er kallast Dictatus, um Páfans veldi og ædstu yfirrád 1076 er vera skyldi sem allsherjar løg í kristninni. Til hans yfirgángs hjálpadi ei all-lítid ósamheldi þeirra veraldlegu Fursta, þeirra og annara leik-manna hjátrú, fégyrnd og adrir lestir, hvad Hildibrandur vissi ad færa sér svo í nyt, ad hann, sem ypparsta kristninnar høfud, undir því skyni hann ætti setja maklegar skriftir stórbrota mønnum, og hegna yfirgánganda ósida, tileinkadi sér þann rétt, ad hann kynni leysa þad fridar og holl-

ustu band, er samtengir yfir- og undir-menn til innbyrdis velferdar, svo þegnarnir þyrftu ei framar vera lýd-skyldir sínum kóngum, en Páfinn áleit sanngjarnlegt vera; enda mátti þad ei sanngjarnlegt heita, ef þad í nockurn máta stríddi mót þeim yfirrádum Páfinn eignadi sér; þá hét þad enn framar, ad enginn væri reg'ulega til andlegs embættis kominn, er Páfinn ei tilsetti; og ad andlegrar stéttar menn væru ei framar u dir løgsøgn veraldlegrá, heldur alleinasta þess Rómverska sætis, og vid eingann þann mættu kristnir samneiti hafa, sem væri í kyrkjunnar forbodum. Þessir og þesskyns lærdómar, hverjum engvir þordu móti mæla, er ei vildu falla í Páfans bann, vóru sem styttur þess andlega einvalds dæmis. Nú trúdu menn í Páfans valdi væri ad afsetja Kónga-og Keisara, géfa Kónga ríki og taka þau aptur. Henrik 4di Keisari var nockrum sinnum bannfærdur, og þá hann sá, ad sínir þegnar mundu sig þess vegna yfirgéfa, mátti hann fara á Páfans fund, standa í 6 dægur samfeld í mesta frosti berhøfdadur og berfættur fyrir Páfans hallar dyrum, falla honum til fóta og standa skriftir; og þegar Keisarinn var af sumum þegnum sínum knúdur til ad hefna

slíkrar svívyrdíngar, lét Páfinn útvelja annann Keisara, Rúdolf, í stad Henriks; áttu þeir sídan bardaga, og féll Rúdolfur árid **1080.** Samt var ei Henriki Keisara bodid til kirsetu, því son hans Henrik sókti eptir ríkinu undan födur sínum, í því skyni, ad nidur setja þær ósrektir, sem vóru millum födur hans og Páfens. Feck Henrik 4di ósigur og deydi **1106.** En þessi son hans Henrik, eptir þad hann vard Keisari, reyndist ei svo hagfeldur því Rómverska sæti, sem í fyrstu ætlad var, heldur géck hann í fótspor födur síns, kúgadi þá Rómverska Páfa nockrum sinnum, uns Páfi Calixtus 2ar æsti svo hans þegna mót honum, ad hann hlaut árid **1122** vinna þad til sætta, ad standa af sínum rétti, til ad veita andleg embætti. Fridrik Keisari, kalladur hinn Raud-skéggjadi, (Barbarossa) setti sig einninn mót Páfans yfirgángi, en hlaut þó loksins beidast fridar **1177** og segja nockrir, ad Páfinn hafi stígid á háls Keisaranum, þár hann lá flatur fyrir honum, og sagt: León og Høggorma skaltu undir fótum troda; hver offstopi sýnist þó varla trúanlegur. Fridrik 2ar var einnig dæmdur af Páfanum frá Keisaralegri tign. Keisari Hlødver af Bayern, þar hann komst

til slíkrar tignar án Páfans sampyckis, var bannfærdur og affettur af Páfanum Clemens 6ta árid 1346.

Ei einasta gjørdu nú Páfarnir þannig hardleikid Keisurunum, heldur máttu Kóngar og Furstar læcka seglin fyrir þeim og innlendum Biskupum, hverja Páfarnir tóku í forsvar og brúkudu til eblíngar síns einvaldsdæmis. Svo sjáum vér, ad þegar Kasimir féck sig lausann úr því klaustri, hann hafdi inngengid, lagdi Páfinn skatt uppá þá Pólsku Herramenn, er svo gott sem neiddu Kasimir til Ríkisstjórnarinnar. Henrik Kóngur mátti taka England í lén af Páfanum 1173, hver þó leingi hafdi forsvarad sinn rétt móti Páfanum og Thómási Erki-biskupi í Kantaraborg*). Innocentius 3ji bannfærir Eng-

*) Þessi Biskup, sem orsakadí mestu óspektir í Englandi, og kom því til leidar, ad þad heila ríki var sett i bann, var eptir sinn dauda settur i helgra manna tølu af Páfanum hérum 1170. En i hvada áliti hans helgi hafi verid í Englandi, má ráda þar af, ad i þeirri stóru kyrkju sem er í Cantaraborg, hvar Kristó var innvigt eitt altari, annad jómfrú Maríu og heilaga Thómasi hld þridja; þá var offrad á einu ári til Kristi altaris 41. Pd. St. jómfrúr Marju 822. Pd; en til heilaga Thómasar 10828. Pd; enn þó var offrid ójafnara ári sídar, því Kristur féck eckért,

land, og dæmdi Jóhann (sem kallast *Sine Terra*) frá ríki, en svo hann hefdi nockud vid ad stydjast, fékk Páfinn honum í hendur, sem Umbods manni, England og Irland árid 1213. Og er oflángt upp ad telja slíkann Páfanna yfirgáng; en eg legg þetta dæmi til fóta hinna; Jacob Erlendsson Erki-biskup í Lundi kom til vegar þeirri álycktan á einum samfundi er haldinn var á Jótlandi 1256, í tíd Christófors 1ta Dana Kóngs, ad veraldlegt yfirvald mátti ei straffa nockra ósidu, jafnvel þó landráda sök væri, sem Biskuparnir ad hefdust; svo ef Kóngar í slíku tilfelli vildu framfylgja lands-løgum og rétti, féllu þeir í bann af sjálfu verkinu, og þeirra undirsátar álitnir leystir, ad Páfans løgum, frá sínni þegnskyldu. Þad vestlæga Keisaradæmi og þau nordlægu ríki í Nordurálfunni vóru nú ordin ofþraung Páfanna metnadi, svo nú var einasta eptir ad fá komid undir Páfans ok því Griska Keisaradæmi. Þess vegna reyndu Páfarnir med øllu móti til, ad þeir søfnudir, sem láu undir Patríarchann í Miklagardi samsinntu þeim lærdómum, er vidteknir vóru í þeirri Rómversku kyrkju, ad þeir þar

Marja 53. Pd; en Thómas 12400. Pd. Holb. K. H. P. 2. p. 91.

eptir medtækju sig, sem þeirra andlegann Föd-
ur og ædsta Hyrdir; og skédi þad, ad þeir
Grisku Keisarar, til ad njóta Páfans fylgis
móti sínum fjandmönnum, létu sig um tíma
leida til ad samþyckja slíkt; en þad sýnist opt-
ast verid hafa ad yfirbragdi. Eingu ad sídr
ur var Páfinn álitinn í þeirri Rómversku
kyrkju sem Gud á jördunni, er ecki einasta
eignadi sér vald yfir Keisurum, Kóngum og
Ríkjum, heldur og sem sá, er hefdi lykla
Himnaríkis og Helvítis; hvad sýna hans
bannfæríngar og inntökur í Himininn (Can-
onizationes). Til ad stödva Páfans yf-
irgáng, og minka nockud þad álit, hann var
kominn í, þénadi einkanlega þrennt: 1) ad
Cardínalarnir urdu optlega ei á eitt sáttir
hver Páfi skyldi vera, og vóru þá stundum
tveir í senn útvaldir; skédi þad og þrávallt,
eptir þad Páfarnir Clemens 5ti og hans
eptirkomarar, hofdu tekid sér adsetur í Avign-
on í Fránkaríki, sem varadi hér um 70 ár,
ad þeir í Italien útvöldu Italiskann Páfa
en Franskir Franskann, og varadi þessi tví-
höfdada stjórn frá 1378 í 50 ár; urdu þess-
ir Páfar ad leita sér fulltýngis hjá Keisurum
og Kóngum, og þessvegna í sumu lægja sinn
metnad; bannfærdi sá eini Páfi þann annann,

og ónýtti hver þess annars gjørdir, og lyktadi slík deiníng ei fyrr enn annarhver var af baki ridinn; sá þá svo út, ad einginn endir mundi verda á slíkum óspektum, í þeirri Rómverska kyrkju, ef ei hefdi verid fundid nýtt ráð, sem er það annað, er reisti skordur Páfanna óþolandi yfirgángi, og var það að halda Biskupa þíng, á hverjum útkljást skyldu uppkomnar misklídir. Vóru tvær slíkar samkomur einna merkilegastar um þessar mundir; sú fyrri var haldin í Písa **1409** hvar tveir Páfar í senn vóru affettir, nefnilega, Gregorius **12**ti og Benedict **13**di, en valinn aptur til Páfa Alexander **5**ti, sem deydi **1410** og kom í hans stad Jóhann **23**ji, svo nú vóru þrír Páfar í senn uppi, í mesta máta sundurþyckir. Hin sídari samkoma var sett **1414** í stadnum Costnitz, fyrir tilstilli Sigmundar Keisara, og var þessum þremur Páfum þángad stefnt. Jóhann mætti; en þá hann sá, ad flestir vóru sér mótsnúnir, strauk hann af þíngi þessu, og féck þann dóm, ad hann skyldi, sem skadlegur óróamadur, setjast í fángelsi og missa embættid. Gregoríus lagdi góðviljuglega frá sér sín vøld, en Benedict vardist um hríd, var hann þó loksins affettur **1418**, þá þessu þíngi

var slitid, og Marteinn hinn 5ti þess nafns, var útvalinn Páfi í hinna þriggja stad. Hér af er audsied, ad þessi Biskupa þíng, drógu undir sig þann mindugleika, Páfarnir høfdu ádur eignad sér, og gjørdu þá sínni løgsøgn undirgéfna, hvar fyrir þau ei einasta urdu Páfunum harla geigvænleg, heldur sýndust fleirum óþolandi, þar nú var ecki vid einn heldur marga allsherjar Dómendur, og þá marga stundum rángsnúna, ad eiga; hvørs vegna Páfarnir eptir árid 1455 komust til sinnar fyrri tignar, og fóru því þá fram er þeim sýndist; hvar fyrir og nockrir, einkum Alexander 6ti skuldast fyrir óheyrilega glæpi, svo allir dugandis menn æsktu lagfæríngar á þeim hlutum, sem komu vid lærdóminum og sidferdinu. Undanfarnir tímar høfdu upplokid margra augum, er sáu nú á hverjum grundvelli Páfans ædsta makt var byggd, og í hvada ólag kristindómurinn var kominn. Hér vid bætist þridja orsøkin, sem ad nockru leiti hindradi Páfanna frekari yfirgáng, nefnilega, ad bóklegar mentir tóku merkilegum framførum á þeirri 14du og 15du øld, hvar til ei all-lítid hjálpadi, ad þá var fundid uppá ad prenta bækur*); svo ad nockru leiti glidn-

*) Þar eru ýmsar meiníngar um, hvenær og af hver-

udu í fundur þau þyckú ský vanþeckíngar og hjátrúar er ádur á skyggdu, og nockrir réttskickadir Guds menn, er løgdu sig eptir lestri heilagrar Ritníngar, leiddu í ljós adskiljanlegar villur og ógudlegt athæfi, sem vidgeingist høfdu í þeirri Rómversku kyrkju, jafnvel þó þeir, sem Páfans drætti fylgdu, uppi héldi Guds orda sannleika í ránglætinu (Róm. 1. 18).

35. Hvílíkt var ásigkomulag Guds dýrkunar í þeim Papiska sofnudum um þessa tíma?

Í fám ordum ad segja: Þá var þad hid aumasta. Ljós Guds heiløgu orda var nær því útslockt, svo allur fjøldi ráfadi í myrkrum þeckíngarleysisins á því eina naudsynlega. Í þess stad, ad kénnendurnir áttu ad byggja yfir þann grundvøll, lagdur var í øndverdu af Kristó og hans Lærisveinum, var nú trú-

jum sú íþrótt, ad prenta bækur, hafi fyrst verid uppfundin. Sumir nefna hértil Jóhann Guttenberg í Mäynts 1439. Adrir Jóhann Faust, sem lét þrickja Bibljuna 1462. Þó sýnist þeirra meining hvad líkleguſt, er segja þessi íþrótt sé í fyrstu uppkomin í Stras-Borg 1436; en sídan af ødur tédum Prentverka Forstjórum og enn fleirum smámsaman endurbætt. Vóru bókstafirnir fyrst útskornir í tré og arkid þrickt einasta ødrumeiginn svo hver tvø blød urdu samanlímast.

arinnar og sídanna lærdómur byggdur á Páfanna setníngum, Múnka diktum og vitrunum. Þeir sem ødrum lærdari þóktust, gjørdu úr Guds ordi og frædum þess heidna Spekíngs Aristóteles nockurskonar samsteipu, hvar af flóknar spurníngar spunnust og óandlegar þráttanir; og þar rétti þeckíngu á þeim hlutum, sem tilheyra sannri Guds þjónkan, fór þannig hnignandi, þá fór þar eptir lifnadurinn, einkum þeirra, er vøkumenn skyldu heita á Zíons Múrveggjum *). Og þar hjátrúin, sú drepsótt réttskickadrar Guds dýrkunar hvad eptir annad, svo fjølgudu einar og adrar nýúngar í kristilegri kyrkju.

Pétur, Franskur Eremiti innfærdi á þeirri Elleftu øld í Nordur-álfuna þann sid, er ádur fyrri var brúkadur af Serkjum og Indverskum, ad nefna viss nøfn Guds eda helgra manna vid nockrar tølur, er festar vóru á band, er sídan kalladist Rósa-krans. A

*) Hérum ritar viss madur á þeirri 13du øld þannig: „Satan átti sér tvær dætur, Fégyrnd og Ofneytslu; hina gipti hann Gydingum en þessa Heidingjum; en Klerkar rændu þá þeim, og vildu ei adrir nytu þeirra." Hvar med hann bendir til þeirra høfudsynda, sem á hans tímum høfdu fengid ofmikla yfirhønd.

Þrettándu øld saman tók **Dominicus***) Rósagarð (**Rosarium**) María, sem eru vissar bænir til hennar, sem lesast skulu milli þess að menn **150** sinnum hafa ávarpað hana með Engilsins qveðju: **Ave María!** Það ár **1214** var á einu Biskupa þíngi samþykt, að menn skyldu hið minnsta einusinni á ári, skriftast fyrir sínum rétta Sóknar-Presti, og vóru menn vanir að gjøra það, annaðhvert á Páska-daginn eða Lánga Frjádag. **Innocentius** hinn 5ti tilsetti á hinni Fjórtándu øld eina hátíð til endurminníngar þess spjóts, með hverju Kristí síða var opnuð, og þeirra nagla, hann var festur með við Krossinn; hvað að nockru leiti vorkénnast má þessara tíma einfeldni; en hitt verður síður afsakað, að Benedict 12ti uppábauð eina hátíð sára-øra Kristí, er hinn heilagi **Franciscus** skyldi hafa haft á sínum líkama, hvar fyrir Pápistar sumir hafa kallað hann **Kristum Typicum****). Á þessari øld var stað-

*) Dominicus de Guzmann var Spanskur eðalmaður, fæddur 1170, er prédikaði mót Albigensibus, og stiptaði þá mektugu Múnka-stétt, sem kallast Dominicani, líka Prédikara-Múnkar. Hann deyði 1221 og var af Páfa Gregorio 9da settur í helgra manna tølu árið 1235.

**) Þessi Franciscus, er fæddur í Italíen, gaf sig frá

fest af Clemens 5ta Páfa Kristí líkama hátíd, sem vér köllum hinn Dýra-dag, og Urbanus 6ti tilsetti Vitjunar hátíd Maríu, og ønnur sídar meir var í minníng hennar syndlausa gétnadar stadfest af Páfa Marteini 5ta. Loksins vil eg géta nockra þeirra rángra lærdóma, sem uppkomu edur eblduft á þessum tímum í þeirri Rómversku kyrkju. Hjónabandid var útþryckilega bannad andlegrar stéttar mønnum ondverdlega á þeirri Elleftu øld, svo þeirra eignir ei lenda skyldu hjá leikmønnum, þó sjá menn ad slíkur óvani hafdi ei framgáng í Danmørk, fyrr enn hér um **1120**. Sá lærdómur um þau sjø Sacrament var á þeirri Tólftu øld viðtekin, og á því Biskupa þíngi, haldid var í Róm **1215**, var stadfestur sá lærdómur, ad Braud og Vín í Altarisins Sacramenti umbreyttist í Kristí líkama og blód, hvar af kom, ad sú vígda Obláta var álitin sem Kristí sannur Líkami, og henni skyldi því sama dýrkun veit-

veraldlegum umsvifum 1206 og plágadi svo sinn líkama, ad yfirgéck mannlega háttsemi. Hann stiptadi þá adra stóru Múnka ordu, sem kallast Sniklu- edur Husgángs-slétt, þar þeir hana inngeingu áttu lifa á olrausum. Þeir kallast einnig hinir berfættu Múnkar. Franciscus deydi 1226, og var Canonizeradur tveim árum sídar.

ast, sem sjálfum Kristó; og hefur eingin villa framar steypt mønnum í afguðadýrkun og hjátrú, enn þessi. Á því Biskupa þíngi, sem haldið var í Costnitz 1415 var áliktað, að Brauðið í Sacramentó Altarisins, skyldi einasta útdeilast leikmønnum, en Brauð og Vín, Prestunum. Svo kølluð aflát (sem í fyrstu sýnast verið hafa uppgjøf sekta og píntínga, sem stórbrota menn eptir Páfans løgum féllu í) snérust á þessum øldum í óguðlega vanbrúkun, þar eð Páfarnir, fyrir vissa þóknan, uppgáfu drýgðar og ódrýgðar syndir ei einum einasta meðan hann lifði, heldur og stundum í mørg hundruð ár, eptir það hann var dauður. Erki-biskupar og Biskupar gáfu einnig aflát uppá nockur ár eða daga, og vóru sumir af þeim á þessu nærsta ríkir.

36. Hverjir vóru þeir, sem einna helst settu sig móti rangum lærdómum og vondu framferði, sem tíðkaðist um þessar mundir í þeim Papisku søfnuðum?

1) Valdenses, einn aðgreindur søfnuður í Fránka-ríki, er fékk nafn af þeim manni er hét Pétur Valdus, hver eð útlagði heilaga Ritníng á sitt móðurmál, og í sínum prédikunum leiddi í ljós ósæmilegt framferði andlegrar stéttar manna. Hann og þeir hans

lærdómum fylgdu, álitu Páfann ei framar enn annann Biskup. Hreinsunar eldinn, Sálumessur, vígt vatn, býlæti, helgra manna tilbeidslu og ønnur hirdurvitni fordæmdu þeir; Sunnudaga héldu þeir helga, en adrar hátídir álitu þeir sem mannlega setnínga. Margir féllu í síd med þessum, og sérílagi svo kalladir Albigenses, sem sýndu sig ei sídur mótfallna Páfunum enn hinir. Hér af kom, ad Páfinn og þeir hans drætti fylgdu, løgdu alla stund á, ad uppræta þessa samleiksins votta, og vóru af þeim, hérum sjøtýgi þúsundir, drepnir árid 1208. Hinir, sem undan komust, lifdu á mørkum og skógum, og bar ei, eda næsta lítid á þeim, fyrr enn Wiclefitar og Húsitar kéndu opinberlega vidlíka lærdóm. 2) Jóhann Wiclef, fæddur 1324 var *Professor* og *Doctor Theologiæ* í Háskólanum Oxfurt á Englandi. Hann útlagdi heilaga Ritníng á Enska túngu, skrifadi gégn Páfanna ofmiklum yfirgángi, gégn Múnkanna og einna helst þeirra af Prédikara lifnadi, ótérlegum líferniss-háttum, og gégn adskiljanlegum villum, sem vidteknar vóru í þeim Papisku søfnudum; og vid þetta hélt hann til síns dauda-dags, sem skédi 1387. En hans lærdómur dó ei út med sjálfum

honum, þó hans rit væru fordæmd, af Parlamentinu í Englandi árið 1400 og þeir allir dæmdir að brennast, sem lásu hans bækur, og þó hans líkami væri uppgrafinn og brendur 44 árum eptir hans dauða. 3) Jóhann Húss, Prestur í höfuðstaðnum Prag í Boheim. Þessi maður var í stærsta afhaldi meðal sinna landsmanna, og fannst það fljótt á hans kénníngum, að hann hafði lesið Wiclefs bækur, þar hann prédikaði mót ýmsu vanskicki og ógudlegu líferni, sem þá géck yfir. Þó skéði eckért upphlaup af þessu fyrr enn 1409, þá hann opinberlega setti sig gégn þeim tveim Páfum Benedict 13da, og Gregorio 12ta og réði løndum sínum að halda sér til þess Páfa, sem menn kjæmu sér saman um að útvelja á einu þar til settu Biskupa þíngi. Þegar Páfi Alexander 5ti varð slíks áskynja, skipaði hann Erki-biskupinum til Sbynkó að mótstanda þessum lærdómi, og lét þessi Erkibiskup brenna 1410 Wicleifs bækur sem í ríkið hofðu borist. Páfi Jóhann 23ji, lét stefna Húss fyrir sig, og þar hann ei mætti, bannfærði Páfinn hann, en Húss skaut sínu málefni til Guðs og til þess allsherjar Biskupa þíngs, haldast átti. Til þessa þíngs, er haldið var í Costnitz, var honum stefnt,

og eptir þad hann hafdi fengid verndar og og vega bréf af Keisara Sigmundi, kom hann **1414** til þíngsins, en, mót Keisarans verndar bréfi, var hann settur í fángelsi, og þar hann féll í þúngann sjúkdóm, gat hann ei sjálfur stadid fyrir máli sínu, enda leifdist ei honum þann ad fá sér, sem fyrir hann svörum uppihéldi. Hans besti vinur Héronýmus, Prestur í Prag, sem álitinn er jafnmaki, ef ei framar, Jóhanns Húss, bædi ad lærdómi og røggsamlegri vandlætíng, kom einnig nockud sídar til þessa móts, og þegar hann sá, hverju ránglæti Jóhann Húss mátti sæta, fór hann til baka, en þar hann á heimreisunni qvartadi sárlega yfir Páfans yfirgángi, var hann gripinn og í fjøtrum sluttur til Costnitz. Sídar batnadi Húss sinn sjúkleiki, svo hann mætti fyrir réttinum med sínar afbatanir. Pær þýngstu sakargiptir, sem hann var áklagadur fyrir, vóru þær, ad hann neitadi því, ad Postulinn Petur hafi nockurn tíma verid settur af Kristó fyrir høfud kristilegrar kyrkju, og þess vegna kynni ei heldur Páfinn tileinka sér sama rétt; og bannfæríngar hefdu ekkért abl, þá einn vildi skjóta sínu máli til Kristum, med ødru þesskyns, er ad nockru leiti sýndist veikla Páfans yppurstu rád í andleg-

um og veraldlegum efnum; en í hofudpóstum trúarinnar vék Húss ei frá því almennilega var vidtekid í þeim Papisku sofnudum. Eingu ad sídur géck sá dómur yfir þennann Guds mann, ad hann og hans bækur skyldu brennast; hvar fyrir sjálfum honum, umkríngdum af 800 strídsmønnum, var kastad á bál, eptir þad hann á knjám hefdi gjørt sína bæn til Guds og befalad honum sál sína. Þetta skédi í Júlió Mánudi árid 1415. Héróným̃us, hvers ádur er gétid, hafdi sømu afdrif sem Húss, og var brendur ári sídar. Þegar þetta fréttist til Boheim, vard mesta upphlaup millum ríkisins innbyggenda. Þeir sem fylgdu Jóhanns Húss lærdómi, útvøldu sér til Oddvita fyrst Jóhann Zizka og sídan Procopium, hverjir sér hafa útvegad eitt ódaudlegt nafn vegna síns hardfengis, og þess forsvars þeir veittu sínum londum, er brjótast vildu undan Páfans oki, og þad mót þeim mektugustu offóknurum; þeim, annars merkilega, Keisara Sigmundi, og Páfunum. Procopius féll í orustu 1434, og þó Hússítarnir yrdu sídan ofurlida bornir, þá hlutu samt þeir Papisku leifa þeirra leikmønnum ad brúka Braud og Vín í Altarisins Sacramenti.

37. Høfdu þeir kristnu hédan úr Nordurálfunni enga vidburdi til þess ad ná undir sig þeim ríkjum, Tyrkjar høfdu unnekid í Austurálfunni?

Ad vísu, Pétur Eremita, hvers ádur er gétid, fór Pílagríms ferd til Gydíngalands, og þá hann kom til baka, sagdi hann frá hvílíkum hørmúngum og óþolandi offókuum kristnir í Gydíngalandi og í Sýrlandi yrdu fyrir af Tyrkjum, og einkanlega þeir, ed heimsæktu helga stadi í Gydíngalandi. Léts Pétur vera af Gudi útsendur ad fara um Nordurálfuna til ad upphvetja Kónúnga og Fursta til ad frelsa hid heilaga landid. Og þar nú alþýda trúdi þessu, og slíkt leit út til ei all-lítils hagnadar og sóma því Róm-verska sæti *), svo fylgdi fast ad þessu Ur-

*) Þad sem helst knúdi Páfana ad fylgja svo ríkt ad þessu erindi, sýnist vera, ad þar Tyrkjar høfdu inntekid mørg ríki þess Gríska Keisara-dæmis, var hætt vid þeir léti ei stadar nema, fyrr enn þeir félli inn í Páfans ríki. Páfinn sá einnig, hvílíka mannaudu slíkar herfarir orsaka mundu, og Kóngar því heldur ablvana, ad reisa skordur vid Páfans yfir-gángi; en ad Kóngar vóru svo ljúfir ad láta slíkt eptir Páfunum, sýnist óllad hafa bædi hjá-trú, og ad þeir vildu verda fríir fyrir mørgum ribbalda, er sat eptir ríkjum þeirra, en med þessum her-ferdum annad hvert settust ad løndum í fjarlæg-um stødum eda fundu þar sína grøf.

banus Páfi og adrir hans eptirkomarar, sem skipudu Biskupum vída vegar um Nordurálfuna, ad upphvetja fólk til þessa andlega leidángurs, hvar á mót þeir fengu nóg aflát, er létu sig krossa til ferdarinnar. Báru þessir strídsmenn kross á øxlinni ytstonn fata, hvítann, raudann, eda grænann til merkis ad þeir vildu heya bardaga Drottins. Var þad nær ótølulegur fjøldi fólks, en margt gagnslítid, er gaf sig í þennann leidángur; var fyrst inntekin Edessa, Antíóchía og fleiri stadir á Sýrlandi, og loksins nádu kristnir Jerúsalem árid **1099**, var þeirra fóríngi Godfreyr, Hertoginn af Lotharíngja, hver ed var útvalinn til Kóngs ad Jórsølum, en til mikils skada þeim kristnu, deydi þessi kappi ári sídar. Í hans stad var útvalinn bródir hans sem hét Baldvin, Greifi í Edessa. Nú þó efnum kristinna manna, sem vóru í þessum parti Austurálfunnar, sýndist hrundid í betra lag, þá var samt ei rétt lengi þess ad bída, uns þeim fór dag frá degi hnignandi, hvad bædi var ad kénna óvild og undirhyggju Grickja, er sýnast heldur hafa viljad vera undir Serkja enn Páfiskra yfirrádum, einnig misklídum þeim, sem vóru millum sjálfra kristinna, þeirra óspekt-

um, hardýdgi og ógudlegum lifnadi. Conrád Keisari og Hlodver 6ti Fracka Köngur vildu 1147 vidrétta tilstand kristinna í þessum löndum, sem komid var á fallandi fót, en bidu ósigur og komust ad eins lífs til baka med fáu af lidi sínu 1149. Eptir þad inntók sá sigursæli Serkja Köngur Saladin Jerúsalem árid 1187, og var þá ecki kristnum vidréttingar von medan hann lifdi. Fridrekur Keisari hinn Raudskéggjadi, Philippus Fracka Köngur og Richardur Engla Köngur, fóru ad nýu 1189, med her á hendur Serkjum, og nádu Akurs-borg (Ptholomais) er vard hinn helzti hjálparstadur kristinna sídar meir. Keisarinn deydi í Armenía 1190, en tédir Konúngar, eptir margskyns vos og vandrædi, komust heim aptur til ríkja sinna, án þess ad framqvæma sína fyrirætlan. Vid þessar hrakreisur hættu ei Páfarnir heldur ad eggja Köngana í Nordurálfunni, ad gjöra frekari tilraun. Innocentius 3ji uppá baud helgar herfarir ad nýu móti Serkjum. Tóku Franskir sig þá upp, en í þess stad, þeir ætludu vada uppá Tyrkja, inntóku þeir Miklagard 1204 hvers ádur er getid. Fridrekur 2ar Keisari, ferdadist 1228, eda þar um bil, med mikinn her

í Gydíngaland, nádi um stund Jerúsalem til handa þeim kristnu, en hlaut reisa heim til ad verja sitt eigid ríki. Hlödver 9di Fracka Konúngur, kalladur hinn Helgi, fór tvisvar til Gydíngalands, og vard lítid ágengt. Loksins mistu kristnir árid **1291** Akursborg, og var þá mikill fjöldi þeirra drepinn af Tyrkjum, enda hefur hverki Gydíngaland eda Sýrland komid undir kristna Kónga sídan *); og

*) Slík andleg her-för var hér í landi uppá bodin árid 1275. 1289, og optar, og tóku margir krossinn, en fleiri, ef ei allir, keyptu af sér ad fara í þennann leidángur. Til ad fullnægja þessu erindi, skyldi hver kyrkja géfa af sínum inntektum tíunda partinn, og kölludu sumir þad Páfa tíund, sem annad er enn Péturs peníngur, er var tíundi partur úr alin fyrir nef hvert hér á landi. Tóku saman þetta sé Prestarnir hver í sinni sókn, er í hendur feingu þad sínum Biskupi, en hann aptur Erki-Biskupi, edur ødrum Páfans umbods manni. Þessi Péturs peníngur var í ødrum løndum vídast heimtadur, ad eg hygg, og ad hid sama hafi skéd í Norvegi, sjest medal annars af bréfi Eysteins Biskups í Oslo til þeirra í Hvitseidis sókn, Nizis-dølum og annára, er vóru í sýslu hans, hvar svo stendur: „Geymit oc gjorla alla samen, at þer gerer rúma skatt talenn. pening þen minstæ, ær faller af Konúngs stedja, hver mæn sem æmbote tekor; a þa penningi sancte Peter á Róme, oc þii æiter þat Rúma-skatter" þetta bréf er útgéfid í Grimsey 1395, á Marteins messu-dag.

var það raunar þeim kristnu í Norðurálfunni ei skaðlegt; því fyrir manntjón og stórar fémissur, og allann þann óskunda og óspektir, þess háttar herfarir vóru ollandi, innfluttust einasta í Norðurálfuna svo kallaðir helgidómar, svo sem Maríu hár, Péturs vetlingar, etc. er ærna fé vóru keyptir, og til áheita víðs vegar í kyrkjum og klaustrum geymdir, hvar af twinnaðist margskonar hjátrú og afguða-dýrkan, að eg ei tali um, hversu kristnir vóru optlega véladir í kaupunum.

38. Sætti kristileg kyrkja nockrum ofsóknum um þessar mundir?

Já, þar yfir er almennilega klagað af þeim gömlu, hversu Saraceni hafi verið fullir grymdar við kristna menn, og þá hardlega undir sig brotið; en géta þess þó ei, að Serkir þóktust hafa um sárt að binda, þegar kristnir sýndu þeim ei minni ójøfnuð, (hvað hægt er að sýna í Søgunum) svo opt þeir höfðu yfirhønd, og vildu bijóta undir sig þau ríki, sem þeir vóru ei tilbornir. Þá Cingbizcan Tartara Keisari vann og drap Ungchan, edur þann ríka Jóhn Prest, fór eptir það mjøg hnignandi efnum kristinna manna í þeim ríkjum, hvar þessi kristni

Kóngur rédi fyrir; og enn framar, þegar Tyrkjar og Tartarar, undir þeim nafnfræga Tamerlan, fengu yfirhønd í Asíu, svo ad mestu upprættist kristin trú. Hér í Nordurálfunni lockudu Saraceni fjølda þeirra kristnu til Mahómeds villu, og þad sýnist, sem útgjørt hefdi verid um kristinndóminn í Spanía, ef Ferdínand 1ti Kóngur þar, hefdi ei Serki burtrekid, hvad ed skédi 1492, eptir þad hann hafdi inntekid Granada; høfdu Serkir hér um 700 ár haft mestann hlut af Spaníen undir sér. Kónga ríkid Portúgal hafdi undir Serkja oki verid nær 400 ár, frá því Roderik Gauta Kóngur var af þeim rekinn frá ríkjum, til þess þeir vóru sigradir og burtreknir af Alphonso 1ta Kóngi í Portúgal. Þeir á Vindlandi, og adrar þjódir, sem enn nú héldu vid fornann blótskap, gjørdu illvirki í þeim stødum, er tekid høfdu vid kristni. Þeirra offókna er ádur getid, er Páfinn hafdi í frammi mót þeim Valdensibus, Wiclefitum og Hussitum, og urdu fyrir sama gridar-bil flestir, ef ei allir, í þeirri vestlægu kyrkju er mótmæltu Páfans ædstu yfirrádum, villum og ósidum andlegra, hver sannleikans vitni af Pápiskum almennilega reiknast med villumønnum; þó er ei hér med

sagt, ad ei hafi á þessum øldum þeir lifad, sem annadhvert endurnýudu hinar fyrri villur, eda fóru med þvílík draumlæti og gudlastanir, sem sú Rómverska kyrkja, hverju sem hún í ødrum greinum var fallin frá þeim hreina gudhrædslunnar sannleika, gat ei lidid, og enn sídur þeir, sem í Guds grandvarleika vilja framm gánga í því lærdóm og lifnad snertir.

39. Hverjir eru þeir, sem fyrir stakann lærdóm eda eptirlátin Rit helst markverdugir í þeirri vestlægu Kyrkju vóru um þessa tíma?

Á þeirri Elleftu øld 1) Hermann, kalladur Krýplíngur (Contractus) samantók Annála bók. 2) Adam, Kanúkur í Brimum 1077 hefur ritad fjórar bækur um framgáng kristnibodsins í þessum nordlægu ríkjum. 3) Ari Prestur Þorgilsson, fæddur 1068, deydi 1149, hefur skrifad Norvegs Kónga Søgur, sem númeinast undir lok lidnar, um Íslendskt Landnám, og Schedas, er hann kallar Íslendínga bók. 4) Kolskéggur, hefur ritad um Íslendskt Landnám. 5) Sæmundur Sigfússon í Odda, fæddur 1055, deydi 1133. Á Tólftu øld 1) Bernhardus Abóti í Klerivas edur Claruvøllum í Fracklandi. Hans skrif hafa ætíd verid mikils verd, og er sagt

hann hafi stiptad **160** Klaustur. Eptir hans dauda, sem skédi **1152**, eda um þad bil, var hann settur í helgra manna tölu. 2) Petur Abelardus, stór Logicus, mætti ýmsu vosi vegna síns lærdóms. 3) Petur, ættadur úr Lombardi, kalladur Magister Sententiarum. 4) Petur Comestor, hvörs Theologia Scholastika, edur útskíríngar yfir heilaga Ritníngu vóru fordum í miklu afhaldi og finnast all-vída innfærdar í Stjórn. 5) Helmoldus, Prestur í Lýbeck, hefur skrifad Chronicon Slavorum. 6) Gissur Hallsson, Stallari Sigurdar Kóngs, fodur Sverris Kóngs, sídan lögmadur hér á landi **1181**, og deydi **1206**, hefur samantekid bók um landa-skipan í heiminum, sem hann kalladi Flos Peregrinationis. 7) Snorri Sturluson, fæddur **1178**, var hér Lögmadur, og enn merkilegasti frædi madur og skáld, hefur samantekid Norvegs Kónga Sögur, skrifad um Eddu kénníngar, og fleira; var drepinn af mönnum Gissurar Jalls í Reikjaholti árid **1241**. 8) Karl Jónsson, Abóti á Þíngeyrum, hefur ritad Sverris Sögu, og deydi **1213**. 9) Brandur Sæmundarson, Biskup á Hólum, byrjadi ad rita Íslendínga Sögu ena Miklu, hann vígdist til Biskups **1164**,

og deydi 1201. 10) Oddur og Gunnlaugur Leifsson, Múnkar á Þíngeyrum, ritudu Søguna af Olafi Tryggvasyni á Latínu, hverri eg meina snúid hafi á Íslendsku Bergur Sockason, er Príor var á Þverár Klaustri, 1322, og sídan Abóti þar 1326, Gunnlaugur deydi 1218, (*al.* 1219). Hér vidbætast þeir merkilegu Sagnaskrifarar, sem eptir tilsøgn Absalons, þá Biskups í Hróarskéldu, ritudu þá Dønsku Historíu, nefnilega: 11) Sveinn Akason og 12) Saxi, kalladur Grammaticus, sem Ritari edur Secretair var nefnds Biskups. 13) Þjódrekur (Theodoricus) Múnkur í Þrándheimi hefur skrifad um Norvegs Konúnga, í tíd Eisteins Erki-biskups. A þrettándu øld: 1) Thómas Aqvinas. 2) Albertus Magnus, Biskup í Ratisbon. 3) Bonaventura, Italiskur Biskup. 4) Albert frá Stadi, Abóti þar. 5) Andres Sunasson, hefur skrifad Hexaemeron og útlagt á látínu þau Skonsku løg. Hann var danskur edalmadur, sídan Erki-biskup í Lundi og deydi 1228. 6) Olafur Hvítaskáld Þórdarson, er samsett hefur nockurn part af Skáldu, hann deydi 1259. 7) Sturli, bródir Olafs, hefur skrifad Hákonar Søgu og Sonar hans Magn-

úſar Lagbætiš. Hann ſkrifadi einnig um Islands landnám, og þar Brandur Biſkup hætti, hélt hann áframm ad ſkrifa Sturlúnga Sogu; Surli deydi ſiøtugur ad aldri árid 1284. 8) Brandur Jónsſon, fyrſt Abóti í Veri 1247, vígdur til Biſkups á Hólum 1263, deydi 1264. Hann hefur útlagt Stjórn, Rómverja Sogur, Sogu Alexandri hinš Mikla, jafnvel Karla Magnúſar, og enn fleiri. A fjórtándu øld: 1) Duns Scotus. 2) Nicolaus de Lyra. 3) Vilhjálmur Ockam. 4) Jóhann Wiclef, hvers ádur er gétid; þeßir 3 Enſkir. 5) Jóhann Taulerus. 6) Frantz Petrarcha. A fimmtándu øld: 1) Jóhannes Gerſon, Cancelleri vid Háſkólann í Paríš. 2) Jóhann Huſš. 3) Alphonsus Toſtatus. 4) Dionyſius Carthuſianus, Hollenſkur. 5) Thómas á Kempis. 6) Héronymus Savanorola, einn vandlætíngar fullur prédikari, hver þar hann ſýndiſt of beryrdtur móti Páfanum og ymſu óſkycki, var hann fyrſt heingdur og ſídan brenndur í Flórentz, árid 1498.

40. Seig mér nockud um útbreidslu kristilegrar trúar á þessum öldum?

Danir, Nordmenn, Svíar, Rússar, Pólskir og adrir fleiri, sem á hinni tíundu öld snérust til kristilegrar trúar vóru öndverdlega á næstu öld eptir, í henni mjøg óstyrkvir; Hvers vegna þeirra Kóngar løgdu alla stund á ad efla kyrkjur og kénnimenn, leidrétta sidu þegna sinna, og hvervetna styrkja þá trú, til hverrar þeir høfdu snúist. Í Casgar, Turchestan, Genda, Tangut og fleirum ríkjum Austurálfunnar snéru á ellefu og tólftu øld Nestoriani mørgum søfnudum til kristilegrar trúar, hverjir allir um stund lágu undir þeim Chaldæiska Patríarka, en á sídari tímum vóru flestir kúgadir eda lockadir til Mahómeds villu. Ottó Biskup í Bamberg snéri þeim í Pommeren **1124.** Nockrir Kaupmenn frá Lybeck (Lybiku) þeim í Líflandi **1136**, og Finnum Eyríkur Svía Konúngur **1157.** Eiríkur Dana Kóngur, kalladur Eymuni, herjadi **1136** á Vindland, og vann þar høfud borg þá, er Arkun heitir; þar vár heidid fólk fyrir, og tóku þeir vid skírn, er ei vóru drepnir; en þá Kóngur var burtfarinn, þá kostudu þeir kristni og efldu blót. En Valdimar Kóngur, hinn

lti þess nafns, vann þar eptir borgina Ar-kun, braut hof og hörga, og með fulltýngi Absalons Biskups snéri Vindum og Rængjum (það er: þeim frá Rygen) frá heiðnum dómi. Og lögðust þeir í andlegum efnum síðar undir Biskups-stólinn í Rois-Keldu, eptir þar uppá útgéfnn staðfestíngar bréfi Alexanders 3ja Páfa **1168**. Absalon var fyrst Biskup í Rois-Keldu **1158**, er mestur hermaður hefur fæddur verið einhverr í Danaveldi; þar eptir var hann nauðugur skipaður til Erki-biskups í Lundi á Skáni, og veitti Alexander Páfi honum Chor-kápuna (**Pallium**) og umferð yfir Danmörk, Svíþjóð og Gautland hvertveggja; kom honum það fyrir utan fé, en engum fyrr; má af slíku, og hans mörgu afreks verkum marka, í hverju áliti og hvaða gérsemi hann var; hann deyði **1201**. Þá þeir, svo köll-uðu, Þýsku Riddarar, flýðu úr Gyðíngalandi, kúguðu þeir þá í Preussen og Líflandi, sem ei höfðu hafnað fornum átrúnaði, að kristnast *). Ladislaus Jagello Kóngur í Pólen

*) Þegar kristnir höfðu unnið undir sig Jerúsalem og fleiri staði í Gyðingalandi, en höfðu ærið að verjast ágángi Serkja, til settu kristnir þrjár stéttir andlegra riddara, er skyldu reisa skorður ofsóknum

þvíngadi 1386 þá í Furstadæminu Lithaven til ad fylgja sidum kristinna manna, eptir þad hann giptist dóttir Hlødvis Kóngs í Ungaría. Þegar Americus Vespucius fann Vest-Indíen 1492, sem eptir honum kallast Ameríka, útbreiddi um þann part heimsins Ferdinandus Catholicus Kóngur í Spaníen sitt veldi, og þvíngudust margir af innbyggendum þessarar, svo kalladrar, nýu veraldar, til Papiskra trúarbragda, einkum á þeirri sextándu øld.

---

og ráuskap, er Serkir ædu, hjálpa sjúkum og Pilagrimum, er sóktu til helgra stada, med ødru fleiru er til styrktar og hlífdar horfdi efnum kristinna manna. Var hin fyrsta stett, þeirra er kolludust riddarar hins helga Jóhannis ad Jórsølum, og kallast nú þeir Malthesisku Riddarar. Ønnur kalladist stétt *Templariorum*, edur Musteris Herra, og dróu þeir nafn af því húsi nærri var Musterinu í Jórsølum, hvar þeir innibjuggu i fyrstu. Þessi stett var sidar meir aftekin 1312, og hennar Riddarar eydilagdir, vegna þeirra óheyrilegra glæpa, sem þeir vóru skuldadir fyrir. Þridja stéttin var hinna Þýsku Riddara, er ádur kolludust Riddarar hinnar heilogu Mariu ad Jórsølum. Løgdu þeir undir sig Preussen og fleiri stadi. Þeirra formanns adsetur er í Mergentheim i Preussen, og einn af þess Þýska rikis Furstum. Baum. Evrop. Riig. Stats Forf.

41. Seig mér í fám ordum, hversu tilstandi kristilegrar kyrkju hafi varid verid í Danmörk, Norveigi og á Íslandi?

Það er yfir høfud athugandi, ad í þessum ríkjum, og undirliggjandi eyum, medal hverra Ísland er hin stærsta, var kristin trú fyrst bodud af þeim, sem uppfræddir vóru í þeim trúarbrøgdum, er viðtekin vóru í þeirri Rómversku kyrkju, hvers vegna þeir einnig útbreiddu sama lærdóm, sem þeir ádur numid høfdu; og þar vér høfum heyrt ad undanførnu lítid ávikid, hversu sú Rómverska kyrkja hafdi villst í mørgum greinum frá þeirri réttu Guds þjónkan, og í hennar stad innfært margvíslega hjátrú og hindur vitni, sem æ því framar møgnudust, sem lengra leid frá þeirra uppruna; svo er audrádid, hversu trúarinnar og sidanna lærdómi hafi háttad verid; en hvad útvortis stjórn Guds safnada áhrærir, þá bísnadi snemma fyrir, hvada rétt Biskuparnir, eptir þad kristin trú hafdi fest rætur í ríkjunum, mundu sér eigna vilja, í øllum þeim málum, er þeir álitu horfa til sinna atqvæda, og undir eins, ad þeir þóktust ei undir løgum veraldlegrar stjórnar, heldur hinnar andlegu (það er: Páfans), í sérhverju tilfelli standa. Nú

þar hvert þessara ríkja var í sumum greinum hvort ødru frábrugdid, þá vil eg sérílagi géta fárra hluta.

1) Um Danmørk.

Eptir dauda Sveins Kóngs Tjúguskéggs vard Danmørk alkristin, og fylgdu fast ad því verki eptirfylgandi Kóngar, einkum Knútur Ríki Sveinsson, sem færdi med sér til Danmerkur marga andlegrar stéttar menn frá Englandi, af hverjum sumir festu fót í Danmørku, en adra sendi hann til Norvegs; hann var og hinn fyrsti er stiptadi Múnklífi í Danmørk, og hafdi þad í skilordi, ad þeirra formenn mentudu únga menn í þeim frædum, er kristinndóminum kynnu ebla. Fylgdu þessi Múnklífi flest reglum hins Hegla Benedicti *). Sveinn Kóngur Ulfsson skipti Danmerkur ríki í átta Biskupsdæmi **), var hid fyrsta í Heidabæ, annad í Rípum, pridja í Arósi, fjórda í Vebjørgum, fimmta í Jórúngi, fyrir vestarn Limafjørd, sem nú kallast Alaborgar Stipti; sjötta í Odinseyu á Fjóni; sjøunda í Róis-kéldu á Sjálandi og hid

*) *V.* Sv. Aka S. *Hist. Reg. Dan. Cap. V. & Chron. Regis Erici.*

**) *V. Annal. Esrom. ad finem.*

áttunda á Skáni; og telur Knytlínga-Saga kyrkjur um þær mundir í Danmørk 2300 tólfræd og 38 umframm. Eiríkur Kóngur Sveinsson, kalladur Gódi, þá lof til þess af Páfa Paschalis, ad Erki-biskups stóll skyldi setjast í Danmørk, er ádur var engi Erki-stóll nordar enn í Brimum á Saxlandi. Øssur, son Sveins Þórgunnusonar (dóttur Vagns Akasonar) var kosinn til Erki-biskups í Danmørk, og þar med, ad Erki-biskups-stóll skyldi vera í Lundi, sá er allur lýdur á danska túngu skyldi til þjóna. Arid 1114 sendi Paschalis Páfi Pallium Øssuri Erki-biskupi, sem deydi 1139, og kom bródur son hans Askell í hans stad, sem med gódum vilja gaf sig frá Erki-biskups embættinu og géck í Klaustrid Klerivas (Claravallis eda Clairvaux) 1177, hvar hann deydi 1181, en kaus í sinn stad þann merkilega Biskup Absalon. Þá kristnin var nú þannig efld og styrkt í Danmørku, fylgdu Páfarnir fast ad, ásamt eptirfylgjandi Biskupum, ad nidurþryckja Kónínganna rétti, en auka framm um hóf þann andlegrar stéttar menn eignudu sér. Vér høfum ádur heyrt, hversu Jacob Erlendsson Erki-biskup hegdadi sér vid Kóng Christófor 1ta Valdimars-

son. Þessi Jacob fèck Erki-stólinn, án þess Kóngur stadfesti hann í svo hán embætti, hann umbreytti þeim gamla kristinrétti Skánúnga, eg meina þeim, sem saminn var í ønoverdu af Valdimar Kóngi og Askéli Erki-biskupi 1162, en sídan var í sumum greinum, endurbættur af Absalon Erkibiskupi; eptir þeirri áliktan hann kom til leidar 1256, og sem sídar af Páfanum var samþyckt 1294, var ríkid sett í baun, en Kóngurinn, eptir því sem almennilega er haldid, var drepinn á eitri af Arnfasti Aróss Biskupi 1259. Af þeirri misklíd, sem uppkom milli Kóngs Eiríks Menved og Erkibiskupsins Jens Grand, var yfir Dannmerkur ríki á ný lýst banni og Kóngi hótad ad dæmast frá þess stjórn, hvar fyrir þessi Kóngur hlaut audmýkja sig fyrir Páfanum og svara þúngum sektum til Erki-biskups, svo ríkid yrdi leyst úr banni, hvad ed skédi 1303. Og sjá menn hér af, hversu Danmerkur Kóngum veitti torvelt ad reisa rønd vid yfirgángi þeirra andlegu um þessar mundir. Þessi Jens Grand er sagdur fyrstur hafi í þessum Nordur-ríkjum látid tilbúa svo kallada Libros Daticos vid hverja kyrkju í sinni Sýslu, hvar innfærdar vóru

gjafir þær, er til gudlegrar brúkunar vóru ætladar, án efa til ad uppþvetja alþýdu til þess háttar ørlætis. Kóngurinn Christófor af Bayern gjørdi 1443, vissa skickun á um tíundar greidslu til kyrkna, Biskupa og Presta, og Eiríkur af Pommeren Dana Kóngur, feck leyfi af Marteini 5ta Páfa ad stipta Háskóla í sínum ríkjum, úr hverju þó eckért vard, medann hann ríkti; en Christján 1ti Dana Kóngur, þá hann ferdadist til Róm, feck á ný leyfi Sixti Páfa hins 4da, árid 1474 til hins sama, og setti þessi merkilegi Kóngur, hinn fyrsti af þeirri Oldinborgisku Kónga ætt, Háskólann í Kaupmannahøfn árid 1474, en ádur, nefnilega: 1468, fengu Danskir, undir þessum ágjæta Kóngi, af Páfa Calixto þad frelsi, ad þá leikmenn áttu málum ad skipta vid hina andlegu stéttina, mættu þau prófast heima í ríkinu, ádur enn þeim skotid væri fyrir Páfann edur hans umbodsmenn. Erki-biskuparnir í Lundi sømdu ýmsar Statútur, og hefur Byrgir Erki-biskup látid þryckja nockrar þær í París 1514.

2) Um Norveg.

Eptir þad Olafur Kóngur Tryggvason

hafdi brotid menn til kristni vídast í Norvegi, sýnist sem margir mundu fallid hafa til heidínglegrar villu ef vid því hefdu ei skordur reist Erki-biskuparnir í Brímum, en þó einna helst Olafur Kóngur Helgi Haraldsson, því í Annálum finnast þessir Biskupar á nafn nefndir: Godebald, Folqvardur, Sigfridur, Rodulfur, Grímkéll og Bjarnvardur eda Bernhardur, frá því ári 1004 til 1022, hverjir allir eda velflestir sýnast útlendir verid hafa, en í ríkid kalladir ad prédika fyrir alþýdu. Nú þá Olafur Kóngur var setstur ad ríkjum 1015, lagdi hann alla stund á ad semja kristnina hvar vid þurfti, og tók því saman Norskann kristinn rétt med rádi Grímkélls Biskups og annara lærdra manna; lét hann sama byrta fyrir alþýdu og lagdi þúngar refsíngar vid, væri honum ei hlýdt. Eisteinn Kóngur, hverjum lægin var landstjórn og laga-skipan, byggdi nockrar kyrkjur í Norvegi. Sigurdur Kóngur bródir hans Magnússon, þá hann fór til Jórsala, mátti ádur hann þadan reysti, bindast í þad med svardögum, ad þá hann kæmi aptur til ríkis síns, skyldi hann efla kristnina í Norvegi, og fá settann þar Erki-biskups stól, og er líklegt hann hafi útgéfid Vikverja kristinn rétt. Ept-

ir bón Nordmanna, hérum 20 árum eptir dauda Sigurdar Köngs, sendi Evgenius 3ji Páfi, Nicolaus Cardínal (hver sídar vard Páfi, og lét sig kalla Hadrían 4da), til Norvegs, sem árid 1152, gjørdi þá skipan, ad Erki-stóllinn skyldi setjast í Prándheimi, hvad ed samþyckt var af Anastasío, Páfa tveim árum sídar. Hinn fyrsti Erki-biskup nordur þar hét Jón Birgisson, ádur Biskup í Stafángri; láu undir þennann Erki-stól 4ur Biskupa-dæmi í Norvegi, nefnilega, Oslóar, Bjørgvinar, Stafángurs og Hamars*), 2 á Íslandi, Skálholts og Hóla, 1 í Færeyum, 1 í Grænlandi, samt 1 í Orkneyum og 1 í Sudureyum medan þær lágu undir Norvegs Krónu. Eptir Jón kom Eisteinn Erlendsson til Erki-biskups tignar 1161, var hann mikill høfdingi og frændmargur. Erlíngur Jarl Skacki hóf þá til ríkis Magnús son sinn, og vann flest til vid Erki-biskup, ad hann fyllti flock sonar síns og krýndi hann til Köngs. Petta vissi Eisteinn ad hagnýta sér, enda lagdi hann þá grundvøll til þeirra valda, hann og hans eptirkomarar eignudu sér, og undir eins

*) Hamars Biskups-Sýsla var sídar, nefnilega: 1536 lögd undir Oslóar Biskup.

til þeirra óspekta, sídar uppkomu millum Kónganna og Erki-biskupanna. Eisteinn tilskyldi sér tvøfaldann sakeyri framar enn hans formadur hafdi haft. Hann samdi nýann kristinn rétt, er hann kalladi Gull-fjodur, og lét þann sama samþyckja á þíngi nockru, sem þar um haldid var í Bjørgvin **1164**, en hér í landi finn eg ei hann hafi vidgeingist. En þá Sverrir Kóngur, sem réttur erfíngi ad Norveg, braut sig til ríkis, vildi hann hverki samþyckjast Gull-fjødrinni, ei heldur þeim nýúngum, Magnús Erlíngsson hafdi áséttur ordid um vid Erki-biskup, og slotadi nockud um hans daga metnadur og ágángur Biskupanna; fetadi einnig í þessari grein fótspor Afa síns Hákon Kóngur Hákonarson. Magnús Kóngur Lagabætir lét ei heldur fyrra hlut sinnar ríkis-stjórnar draga sér úr høndum þann rétt, yfir þegnum sínum, sem hinir fyrri Kóngar høfdu svo frínlaust varid fyrir áseilni Biskupanna; en þegar hann fór ad þreitast undir byrdi Ríkis-stjórnarinnar, og þar hann hér ad auk vildi allt þad fordast, er valda kynni óspektum í ríki sínu, þá tók sig upp Jón Erki-biskup, er nefnist hinn Raudi, og kalladi til sømu valda og sakeyris, sem Eisteinn Erkibiskup hafdi tilskilid sér af Magn-

úsi Erlíngssyni, og vann þessi ágjæti Kóngur sér það til friðar, að samþyckt var gjør þeirra í milli 1277, hvar eptir øll andleg mál skyldu af kyrknanna forstjórum einúngis dæmast og án Erki-biskups samþyckis mátti Kóngur ei løg útgéfa kristnum dómi viðvíkjandi; þar á mót affaladi Erki-biskup sér allt vald og tilkall yfir Kónga kosníng, meðan løg-erfðum mætti við-koma. Magnús Kóngur hafði áður endurbætt lands løgin, og saman skrifað nýann kristinn rétt, en hann kunni ei, vegna þessarar samþycktar, leiðast í løg; hvar fyrir Jón Erki-biskup samantók nýann kristinn rétt, og þreyngdi honum árið 1280 uppá þegna Kóngsins, þá í Norvegi vóru, og sýndi sig hvervetna drambsamann og ásælinn. Eptir afgang Magnúsar Kóngs kom til ríkis sonur hans Eiríkur 1280, og var hann þá 12 vetra gamall, eða þar um bil. Dróg þá Jón Erki-biskup upp øll segl hofmennsku sinnar, og fylgdi fast að, að sá úngi Kóngur skyldi vinna þann eið, áður hann yrði krýndur, sem Erki-biskup honum stafaði, og hneig að því, að sú sáttargjørð faðir Eiríks Kóngs hafði fám árum áður gjørt við Erki-biskup, og hin er Eisteinn Erki-biskup lockaði af Magnúsi Erlíngssyni, skyldu

órjúfanlega haldast. En þegar Eiríkur Kóngur þroskadist, og hann sá hvílíkum þýngslum bædi hann og þegnar hans hlutu sæta vegna tilkalls þess, Erki-biskup hafdi, gjördi hann adra útlegging yfir eyd sinn enn Erki-biskupi líkadi, og vildi allt stædi vid hid sama, sem ádur vidgéckst, enn sáttargjördin var smídud. Þegar Erki-biskup nú sá, ad sinn hluti mundi lægri, fór hann burt úr ríkinu til Gautlands og deydi ad Skaurum, og kalladi hjátrú sumra hann heilagann. Eiríkur kom því til vegar, ad tíundir, sakeyrir og adrir tollar til Kyrkna skyldu greidast á þann hátt, sem á var kominn ádur sáttargjördin skédi, og var vegna þessara hluta kalladur Presta-hatari, hvad hann þó ei forþénti, því hann má teljast med þeim stjórnsömustu Kóngum. Hákon Háleggur fylgdi því fast fram, sem Eiríkur bródir hans hafdi upptekid, baud Klerkasveinum ad búa undir slíkri lýdskyldu vid Kóngdóminn, sem adrir Kóngs þegnar og svara venjulegum løgskilum. Skyldadi hann løgmenn og Sýslumenn ad fylgja bændum til réttra laga og fornra, ef Próvastar eda þeirra umbodsmenn þraungva Kóngsins þegnum med banni edur ødrum hardindum. Hann aftók þann kristin rétt,

Fadir hans hafdi samid, líka og þann Jón Erki-biskup lét samansetja, en skipadi legmønnum ad leggja laga úrskurd á eptir þeim forna kristin-rétti, þó svo ad allar sektir falli til þridjúnga. Og sjá menn hér af med hverri røggsemd þeir brædur Magnúss synir hafa forsvarad rétt þegna sinna mót ágángi Biskupanna og lærdra manna, og eymdi af þessu nockurnveginn til þess endurbót trúarbragdanna skédi. Vilhjálmur Cardínall, þá hann kom til Norvegs, krýndi hann Hákon Kóng, Launson Hákonar Kóngs Sverrissonar 1247*). Hann aftók járnburd þar í landi, og útgaf margar hagqvæmar skipanir**). Sérílagi er þad merkjandi, ad hann eggjadi Hákon Kóng ad koma Íslandi undir sig. Innfæddir Norskir, sem í helgra manna

*) Í hvada áliti Hákon Kóngur hafi verid medal framandi, má ráda þar af, ad Páfi Innocentius 5ti tilbaud honum Keisaralega Kórónu, en Hákon vildi ei þyggja hana; hann deydi í Orkneyum 1263.

**) Fleira úr ýmsum réttarbótum Kónganna og Erkibiskupa Statútum hér ad innfæra, er ei rúm. En þeir, sem vilja vita fleira þess kyns, kunna hjálpast vid Pauses Samlinger af Norske Love og Retterbøder. Item *S. T.* Biskups *Dr.* Finns ágjætu kyrkju Historiu.

tølu vóru færdir og hvad helst tilbeduir, var Olafur Kóngur Helgi og frændi hans Hallvardur Vebjarnarson, er (*secundum ann. Reg.*) var drepinn **1043**, og skrínlagdur í Oslo, sem nú kallast Kristjanía.

Um Ísland sérílagi.

Eptir þad kristni var løgtekin hér á landi árid **1000**, var hún fyrst undir yfirsýn Erkibiskupsins í Brimum til ársins **1104**, sídar Erki-biskupsins í Lundi til **1152**, og þar eptir, til þess endurbót trúarbragdanna skédi, undir Erki-biskupunum í Þrándheimi. Nú þar Brima Biskup var svo fjarlægur, þá var þad heppni þessa lands, ad ári eptir þad Olafur Kóngur hinn Helgi kom til ríkis í Norvegi, gjørdi hann ord Skapta Þóroddssyni løgmanni, og ødrum þeim er mest rédu fyrir løgum á Íslandi, ad þeir tækju úr løgum þá hluti, sem helst stódu móti kristinum dómi. Hann gjørdi og ord Hjalta Skéggjasyni ad koma til Norvegs, og sendi hann sídar frá sér til Íslands og Bjarnvard hinn Bókvísa, med þann kristinn rétt, hann med rádi Grímkéls Biskups hafdi samantekid, og sýnist þessi kristinn-réttur hafa gyldt hér í landi til **1123**. Vóru hér í fyrstu útlend-

ir Biskupar, er að nockru leiti hafa styrkt kristnina, með því að vígja Presta, Kyrkjur og annað þvílíkt. Gissur Hvíti bjó í Höfða, en síðar færði hann bú sitt í Skálaholt. Hann lagði allann hug á að styrkja kristnina, og sendi Ísleif son sinn suður í Saxland og gêck hann þar í skóla; en er landsmenn vissu, hverju ágjætur Klerkur Ísleifur var, kusu þeir hann til Biskups. Þág hann vígslu af Aðalbjarti Brima Biskupi, og settist að Skálholti 1057, hvar hann hafði áður búið. Hann lærði marga ágjæta menn og lét vígja til Presta, og urðu tveir hans lærisveinar Biskupar, Jón Helgi á Hólum og Kolur Víkverja Biskup. Á hans dögum vóru enn nockrir útlendir Biskupar, og kénndu þeir sumt linara enn Ísleifur, en Erki-biskup Aðalbjartur (Albert) bannaði mönnum að hlýða þeim eða nýta þeirra þjónustu, og qvað þá suma vera í kyrkjunnar forboðum. Eptir andlát Ísleifs Biskups, báðu landsmenn Gissur son hans, sem þá var afbragð annara manna hér á landi, að hann skyldi vígjast til Biskups. Hann fór utan og var vígður af Hardevík Erki-biskupi í Magdeborg, því Leimarus Brima Biskup var þá í Páfans banni. Gissur kom út 1084. Nú

þar vitrir menn sáu ad kristindóminum mundi lítt vidhaldast á landi hér, ef þeir sem honum áttu ad framfylgja hefdu ei eitthvad víst ad lifa af, þá báru þeir Gissur Biskup, Sæmundur Prestur Fródi, hinn besti Klerkur, sem hér var þá á landi, og Marcús Skéggjason, er tók løgsøgu 1084, og var hinn vitrasti løgmanna, annar enn Skapti, rád sín saman, og sóktu ad rádi adra høfdíngja, ad þad yrdi løgleidt, ad menn tíundudu fé sitt á hverjum tveimur missirum og allann taug ávaxtar fjár síns, svo sem í ødrum kristnum løndum var tídt. Vann ástsæld Biskups, einnig fortølur og skørúngskapur þessara høfdíngja þad á, ad menn virdu fé sitt allt, til tíundar, hvert sem var í løndum eda lausum aurum, og sú Statuta, er þar um gjørdist 1096, var løgtekin 1123, ad hún skyldi standa medan landid væri byggt. Gissur gaf Skálholt til æfinlegs Biskups-seturs, og lagdi til stólsins mørg audæfi í landi og lausum eyri. En þá er hann þókti sá stadur vordinn svo ríkur, sem honum sýndist naudsynlegt til, þá gaf hann 1105, meir enn fjórdúng síns Biskupsdóms til þess, ad heldur væru tveir Biskups stólar hér á landi enn einn, og lét hann þad ad bæn Nordlend-

ínga. Gaf Illugi þar Bjarnason upp Oðals Jørð sína Hóla í Hjaltadal, að þar skyldi annar Biskups-stóll vera, og var þángað vígður 1107, Jón Biskup Øgmundarson og Þorgerðar Egils dóttur Hallssonar af Síðu, hver eð reisti Skóla á Hólum. Setti hann fyrir Skólann Gísla Finnason ættaðann úr Gautlandi að kénna Grammaticam, og Rikinna Prest sinn að kénna versa-smíði og saungfyst. Gissur Biskup friðaði svó vel landið, að í hans tíð urðu eingar stór-deilur með hofðíngjum, en vopnaburður lagðist mjøg niður. Þá vóru flestir vyrðínga menn lærðir og vígðir til Presta, svo sem Sæmundur Fróði, Ari Fróði, Kétill Þorsteinsson á Møðruvollum, er síðar varð Biskup, og enn fleiri. Árið 1123, tóku saman ráðin kristinrétt, að ráði Øssurar Erki-biskups í Lundi Þorlákur Runólfsson Biskup í Skálholti og Kétill Biskup á Hólum, og er líklegt þeir hafi í flestu fylgt því, er stóð í þeim, Olafur Helgi sendi út híngað, að því leiti landsins háttalagi og øðrum kríngumstæðum sýndist samqvæmt, og var nú áqvarðað eitt og annað uáqvæmara enn áður, er áhrærði kyrkjur og kénnimenn; og stóð þessi kristinréttur við makt til þess Árni Biskup Þorláksson saman-

tók, eptir rádi Jóns Rauda Erki-biskups, nýann kristinrétt 1275, eptir hverjum menn lifdu allt fram til Reformatíóninnar, og jafnvel í sumum greinum leingur; þó samantóku Biskuparnir hér ad auk ýmsar Statútur, sem ad nockru leiti byggdar eru á þeim Papiska edur Canoniska rétti, og ad nockru leiti Erkibiskupanna setníngum og því kyrkju-skicki, vidtekid var í Norvegi. Eptir áeggjan Eisteins Erki-biskups byrjadi Þorlákur Helgi Biskup í Skálholti, ad setja menn í bann, og setti þýngri skriftir, enn hans forverjar; hann bannadi hér fyrstur hjúskap lærdum mønnum, en þad vard ei almennilega framngeingt um hans daga, því hans eptirkomarar Páll Biskup og Magnús Gissurarson og fleiri, vóru eginqvæntir menn; hann byrjadi fyrstur ad draga undan leikmønnum forrædi kyrkna, er stódu á þeirra eignum, og hóf hann slíkar krøfur á Svínafelli í Austfjarda reid sinni; og fleiri nýúngar uppkomu á hans døgum, sem sídari Biskupar frammfylgdu. Þad er bædi af løgum og søgunum ad ráda, ad Biskupar hér í øndverdu vóru því sídur einrádir í því ad gánga dóma sjálfir, ad þeir miklu framar vóru undir landsløgum, og létu sér lynda hvad løgmenn dæmdu og

løgréttan, sléu sér ei heldur framm í veraldlegar sakir; en á síðari tímum tóku þeir sér snið eptir Biskupum í Norvegi, og drógu sig og kénnilýðin undan þeirri hlýðni og lýðskyldu, forn venja og allsherjar løg stóðu til, hvar af uppkomu stórar misklýðir, af hverjum einna merkilegastar eru þær, er risu af kyrkna og staða eignum. Jørundur Biskup á Hólum, og þó enn framar Arni Biskup Þorláksson, hófu tilkall til þessara eigna undan leikmønnum, en Rafn Oddsson er hafði yppursta tilsjón yfir landinu, kóngdómsins vegna, var sá, er fulltýngdi landsmønnum sínum í því, að þeir rændust ei með øllu eignum sínum. Eptir lángar þrætur millum Arna og Rafns urðu þau málalok, að Eiríkur Kóngur Magnússon 1297 sættist á þá leið við Arna Biskup, með ráði og samþyckt Jorundar Erki-biskups, að þeir staðir í Skálholts Biskupsdæmi, sem kyrkjur eigu alla, skulu vera undir Biskups forræði; en þær sem leikmenn eiga hálfar eður meir, skulu leikmenn halda, með þvílíkum kénnimanna skyldum, sem sá hefur fyrir skylt, er gaf, en líka ecki af framar. Eiríkur Kóngur, sem vel kunni semja løg og landsrétt milli þegna sinna, gat ei liðið þá kúgan

yfir almúgann géck, og því skipar hann í einu sínu bréfi út híngad sendu, ad allur kristinndóms = réttur, og þær sakir sem hér kunni tilfalla, sé eptir því, sem ad fornu hefur verid, og allir hlutir sækist eptir løgum, en ei med útsetníng af heil. kyrkju eda þjónustu = banni, því Løgmenn sé til þess skipadir ad segja løg um kristinndóms = rétt, sem ønnur mál. Høfdu þessa kóngsins skipan ad vettugi hinir sídari Biskupar sumir, einkum eptir þad Norvegs og Danmerkur ríki vóru sameinud, og drógu þeir því undir sig kyrkna forráð, og med einhverju réttar yfirskyni létu sér vera vidkomandi flestar þær sakir, er tilféllu í landinu, og ábata von var ad, hvar af kyrkjur og Klaustur njøg audgudust. Og þar Klaustrin hafa verid álitin sem helsti styrkur kristindómsins, svo varadi þad eigi lengi, til þess þau vóru sett. Jón Helgi Øgmundarson setti Klaustur ad Þíngeyrum hérum 1120. Bjørn Biskup ad Þverá 1155. Klængur ad Hýtardal 1166, og í Þyckvabæ 1168, eptir ad Þorkéll Geirason hafdi lagt þar til eignir sínar og í Flatey 1172, sem sídar (1184) var flutt ad Helgafelli. Þorlákur Þórhallason setti Nunnuklaustur í Kyrkjubæ 1186.

Magnús Gissurarson Abóta setur í Videy **1224**. Þorundur Nunnuklaustur á Stad **1295**, og Príors Klaustur á Mødruvøllum í Hørgardal **1303**. Stefán Biskup í Skálholti stiptadi annad Príors Klaustur ad Skridu í Fljótsdal **1493**.

Þetta er Biskupa tal á Íslandi, til þess endurbót trúarbragdanna skédi.

1) Í Skálholti.

1) Biskup var Ísleifur, fæddur **1006**, settist ad Stóli í Skálholti **1057**, var Biskup **24** ár.

2) Gissur Ísleifsson, var **36** ár Biskup, deydi **1118**, á **76**ta aldurs ári.

3) Þorlákur Runólfsson, fæddur **1085**, vígdur til Biskups ad Gissuri lifandi **1117**, deydi **1133**.

4) Magnús Einarsson fæddur **1099**; brann inni í Hýtardal **1148**, þá hann hafdi Biskup verid **14** vetur.

5) Klængur Þorsteinsson, vígdur af Askéli Erki-biskupi í Lundi **1152**, deydi **1176**, á **74**da aldurs ári.

6) Þorlákur Þórhallason, fæddur **1133**, var hinn fyrsti Príor og Abóti ad Þyckvabæ,

féck Biskups vígslu 1178, deydi 1193, var hann Helgur kalladur, og þad álitinn ei einasta hér í landi og nálægum ríkjum, heldur og í Miklagardi hvar kyrkja honum var helgud 1204, af Baldvini Keisara.

7) Páll Jónsson, fæddur 1115, var vígdur af Absalon Erki-biskupi 1195, deydi 1211.

8) Magnús Gissurarson, vígdur af Guttormi Erki-biskupi 1216, deydi 1236.

9) Sigurdur Péttmarsson, fyrstur útlendra Biskupa*) í Skálholti, vígdur 1238, deydi 1268.

10) Arni Þorláksson, fæddur 1237, vígdist til Biskups 1267, deydi um vorid 1298, og er grafinn ad Michaelis Klaustri í Bjorgvin, hverju hann gaf Kyrkjubæ í Vestmanna-Eyum.

11) Arni Helgason, tók Biskups vígslu í Norvegi 1303, setti lærdra manna Spitala, í Gaulverjabæ, med rádi Hauks Lögmanns

*) Islendskir kusu í fyrstu Biskupa sjálfir, en Hákon kóngur Hákonarson, tók sér þann mindugleika, ádur enn landid kom undir hann, ad senda hingad norska Biskupa, ad hann þess heldur gjæti nád undir sig landinu. Fáir af þessum útlendu Biskupum reyndust landinu nytsamlegir.

1308. Eptir bodi Eilífs Erki-biskups sigldi hann til Norvegs 1319, og deydi þar ári sídar. Í hans stad var vígdur Grímur Skútason Abóti í Hólmi, eyddi hann ærna peníngum Kyrkjunnar og var kalladur Skurd-Grímur. Hann deydi í Norvegi ádur hann kæmi út híngad, og því er hann ei talinn í voru Biskupa-tali.

12) Jón Haldórsson, Norskur, vígdur 1322. Hann lét halda helgann hinn Dýra dag, og Magnúsar-messu Eya-Jalls. Jón Biskup deydi í Norvegi 1339.

13) Jón Indridason, Norskur, vígdist um haustid á sama ári og Jón Haldórsson féll frá; hann deydi 1341.

14) Jón Sigurdarson, sigldi til Norvegs eptir Biskups-víglsu 1341, hverja hann fékk 1343, og kom út í Reidarfyrdi sama Sumar; hann var 5 ár Biskup.

15) Girdir Ivarson, var vígdur af Salómoni Bjorgvinar Biskupi 1349, því þá var Erki-biskups laust í Norvegi, og gékk þá yfir hinn, svo kalladi Svarti daudi. Kom þessi Biskup út tveim vetrum sídar, hann var Biskup 10 ár, og drucknadi 1360, á útsiglíngu.

16) Þórarinn, Norskur; kom út híngad

med Biskups tign **1363**, innleiddi Getnadar hátíd Maríu **1364**, deydi á sama ári.

17) Oddgeir Þorsteinsson, sýnist Norskur, kom til Stólsins **1366**, sigldi til Norvegs **1379**, en deydi þá hann ætladi til Íslands **1381**.

18) Michael, Danskur; kom út med Biskups vígslu 1383, (*al.* **1385**) var hérum **6** eda **7** ár Biskup.

19) Vilhjálmur, eda Vilkin, Danskur, kom út **1394**, deydi í Norvegi, eptir þad hann hafdi verid **12** ár Biskup.

20) Jón, hafdi verid Abóti vid Michaels Klaustur í Bjørgvin, kom út **1408**, og var hér Biskup hálft sjøtta ár.

21) Arni Olafsson, kalladur Mildi, Íslendskur, var í hird Eiríks Kóngs af Pommeren og fékk Hirdstjórn yfir Íslandi **1413**, og setti sinn Umbodsmann Bjørn Einarsson Jórsalafara, og þá hann heyrdi andlát Jóns Biskups, hitti hann Páfa Jóhann 23ja, og var eptir hans skipan vígdur í Lýbiku til Stóls í Skálholti og kom út híngad **1414**, sigldi hédan af landi **1419**, og kom ei út aptur, og er líklegt hann hafi dáid **1429**, eda ári sídar.

22) Jón Gericksson Danskur ad kyni,

var fyrst Erki-biskup í Uppsölum, en þar hann átti ærið sökótt við Svíana, flúði hann til Danmerkur og síðan til Englands, hvaðan hann kom út híngað 1430, en þá hann hafði setið hér 3 vetur var honum drekt í Brúará.

23) Gottsveinn Danskur, kom til Stólsins 1435, og var Biskup til 1448.

24) Marcellus Þýðskur, varð Skálholts Biskup 1449, og kom aldrei út híngað, heldur hafði hér sína Umboðsmenn Gottskálk Hóla Biskup, Mattheus og Andres Grænlendínga Biskup.

25) Jón Stefánsson, Krabbi, var orðinn Biskup 1460, og sýnist hafa ríkt 5 eða 6 ár.

26) Sveinn, kalladur Spaki, varð Biskup 1466, og sat 10 ár.

27) Magnús Eiólfsson, varð Biskup 1477, deydi 1489.

28) Stefán Jónsson, vard Biskup 1491, deydi 1519.

29) Ögmundur Pálsson, var fyrst Prestur, síðan Abóti í Videy, kom út med Biskups vígslu 1522, missti sjónina 1535, og kalladi því sér til medhjálpar systurson sinn Sigmund Eiólfsson, er vígdur var af Olafi Erki-biskupi 1537, en deydi í Norvegi. Og-

mundur var fluttur til Danmerkur 1541, og síðan til Sóreyar Klausturs, hvar hann lifði hér um hálft annað ár, og deyði á áttrædis aldri.

2) Á Hólum.

1) Jón Ögmundarson, vígður af Össuri Erki-biskupi til Biskups 1106, deyði 1121, þá hann hafði níu vetur um sextugt, og vóru síðar haldnir heilagir hans upptøku og dauðadagur.

2) Ketill Þorsteinsson, tók Biskups vígslu 1122, reisti til Alþíngis 70 ára gamall, reið þaðan í Skálholt, og deyði við Laugárnar í Laugarási.

3) Bjørn Gilsson, vígður af Askéli Erkibiskupi 1147, deyði 1162.

4) Brandur Sæmundarson, vígður af Eisteyni Erki-biskupi í Þrándheimi og kom út híngað 1165, deyði 1201.

5) Guðmundur Arason, fæddur 1160, deyði 1237, og er hann kallaður heilagur.

6) Bótólfur, Norskur, vígður 1238, og kom híngað ári síðar. Hann deyði í Norvegi 1246.

7) Henrik Carlsson, einnig Norskur, vígðist til Biskups 1247, er grafinn í Túnsbergi 1260.

8) Braudur Jónsson, hvers ádur er gétid.

9) Jörundur Þorsteinsson, vígdur til Biskups 1267, deydi 1313, þá hann hafdi verid 46 ár Biskup.

10) Audun Raudi, Þorbergsson, var fyrst Kaniíkur í Prándheimi og Fébyrdir Hákonar Kóngs Magnússonar, vígdur til Biskups 1313, byrjadi ad smída Múr-Kyrkju á Hólum, og auk annara Herbergja lét hann byggja Timburstofuna þar; hann deydi í Prándheimi 1320.

11) Láreutius Kálfsson, fæddur 1267, deydi 1330, eptir þad hann hafdi Biskup verid 6 ár.

12) Egill Eiólfsson, fæddur 1295, kom til Stólsins 1332, var Biskup 10 ár.

13) Ormur Ásláksson, Norskur, vígdur 1343, deydi 1356.

14) Jón Eiríksson, kalladur Skalli, Norskur, var vígdur til Biskups ad Gördum í Grænlandi, fékk sídan leyfi af Páfanum ad verda Biskup á Hólum og kom út híngad á Péturs Bollanum 1358, og var hér Biskup 33 vetur.

15) Pétur Nicolausson, Danskur, settist ad Stólnum 1392, deydi hérum 1402.

16) Eptir þad Pétur deydi var Biskups-

lauſt á Hólum*) til þeſs Jón Tófaſon var þángad vígdur, og var hann á Stólnum 4 ár, til þeſs hann deydi 1423, en Biſkup ſýniſt hann verid hafa hér um níu eda tíu ár.

17) Jón Jónsſon, kom til Stólſins frá Englandi 1427, vóru Nordlendſkir tregir fyrir ad taka móti honum og fór hann hédan af landi 1429.

18) Jón Vilhjálmsſon kom til Stólſins 1429, fór hédan af landi 1436, og var Biſkup Gottſveinn tilſjónar-madur Hóla Stiftis til 1444.

19) Gottſkálk Gottſkálksſon, Norſkur edalmadur, vard Biſkup 1442, en kom til Stólſins 1444, var tilſjónar madur Skálholts Stiftis í 8 ár, deydi 1457.

20) Olafur Rognvaldsſon, frændi Gottſkálks; fyrſt Preſtur í Odda, ſídan á Breidabólſtad, ſígldi eptir Biſkups vígſlu 1458, og kom út 1460, deydi 1495.

21) Gottſkálk Nicolausſon, koſinn til Biſkups 1497, var ſídan vígdur af Gauta Erki-biſkupi og kom til Stólſins 1499.

*) Í Stadarbacka kyrkju máldaga, ſem finnſt í Audunar Biſkups máldaga bók er getid Beinirs Biſkups, ſem ſýniſt hér verid hafa ſkamma hríd milli Péturs Biſkups og Jóns Tofaſonar.

Hann kallast af sumum, hinn Grimmi; þó er ei að sjá, hann hafi harðráðari eður á-sælnari verið, enn sumir hans Formanna. Hann deyði 1520.

22) Jón Arason fæddur 1484, var kos-inn til Biskups af Norðlendíngum 1522, var vígður í Norvegi og kom út híngað 1525. Hélt fast með þeim Papisku trúarbrøgðum, og var ásamt sonum sínum Ara Løgmanni og Síra Birni, hálshøggvinn í Skálholti um haustið 1550.

42. Hvað kunnum vér draga oss til hugleið-íngar af þessu?

1) Vér sjáum vissann Guðs dóm og straff yfir þeim, sem rángfæra hans orð og ei breyta eptir því; einnig hversu þráttanir og innbyrðis hatur steypa löndum og lýðum í ólukku, sem synir eptirdæmi þeirrar Grisku kyrkju og annara safnaða í Austurálfunni, sérdeilis þeirra í Gyðíngalandi.

2) Þá menn hafa ei rétta þekkíng á Guði og hans vilja, falla þeir til hjátrúar og í þá lesti, sem réttbrúkuð skynsemi jafnvel ei sam-þyckir, hvað sjá má af þeirri Rómversku kyrkju.

3) Vantrú og ógudlegt athæfi hefur aldrei feingið svo yfirhönd í heiminum, að ei hafi

fundist réttskickadir Guds dýrkendur, er ei hafa tilbedid dýrid, né tekid vid þess nafni og audkénníngar merki (Apoc. 13), hvad sjest á Vicl̄efitum, Húsitum og ødrum sannleiksaus.játendum.

4) Þegar neydin er hærst, er Guds hjálp nærst; þá Guds sofnudir vóru komnir undir hid þýngsta ánaudar ok, sendi Gud þeim frelsi, fyrir sinn trúlynda þénara Lútherum, sem sjest af því eptirfylgir.

5. Kapítuli,

Um hid merkilegasta sem til hefur borid frá því ári 1500 til 1774.

43. Hvad er einna helst minnisstædt á þessum tímum?

1) Hversu endurbót trúarbragdanna vidgékkst, og 2) hvílíkt sé og verid hafi um þessar mundir ásigkomulag þeirra helstu safnada, er kénna sig vid Kristí lærdóm.

44. Hvílíkt var ásigkomulag kristilegrar kyrkju øndverdlega á þeirri 16du øld, ádur enn Lútherus tók sér fyrir endurbót trúarbragdanna?

Allur fjøldi um heila kristinndóminn rádadi

í mestu þoku hjátrúar og þekkíngarleysis. Sú sanna Guðs dýrkan var álitin framar að vera innifalin í útvortis hégómlegu og stundum hneixlanlegu látæði og viðhøfn, enn þeirri þjónkan, er ské á í anda og sannleika. Páfans yfirdrottnan var óþolandi. Líferni og lærdómar hans sendisveina stefndu til þess með øllu að brjóta það niður, sem viðheldur góðri lands-stjórn og betrun lærdóms og siðferðis; en þar bóklegar mentir vóru á næst undanførnum øldum komnar á æðri troppu, enn áður fyrr meir, og sannleikans ljós hafði skotið sínum geislum í ýmsar áttir, þó þeir, sem það tendrað høfðu, væru af Páfans makt undirþryktir; þá vóru margir, er af alvoru gyrntust, að bót mætti ráðast á því, sem andhælis tilgéck í kristindóminum; en slíkt kunni ei ské, nema Páfans veldi og setníngum væri mótþægt, sem af almenníngi var haldið hið sama, sem að færa sjálfum Drottni stríð á héndur; mektugustu Keisarar og Kóngar høfðu híngað til forgéfins haft allan vilja á að setja viss takmørk Páfanna yfirgángi, en svo sem það var Guðs verk, að framleiða í øndverðu ljósið af myrkrinu, svo vissi hann einnig á hentugum tíma, að skjóta sínum geislum (svo sem Davíð til orðs tekur) til að skélfa

sína óvini, og frelsun veita sínu fólki, af hendi þeirra annarlegu barna, hvörra lærdómur er ónytsamlegur og verk svikfsamleg.

45. Hvert var sérdeilis tilefni það, hvar fyrir Páfans yfir-ráð sengu svo merkilegann hnekkir?

Þegar Leó Páfi 10di þess nafns, hafði með óhófi og stórgjøfum nálega tæmt sínar fjárhyrdslur, tók hann það til bragds, að láta prédika aflát víða um kristindóminn, og selja þau fyrir peninga. Hann fékk af Albert Erki-biskupi í Megintzu borg að takast þetta starf á hendur sín vegna um Þýðskaland; en Erki-biskupinn fékk til Jóhann Tezel, bróður af prédikara lifnaði, óskammfeilinn ordsnáp, að selja Páfans aflátsbréf um Saxland; qvað Tezel það upp fyrir alþýðu, að menn ei einasta kynnu með þessum hætti, fyrir útlagða peninga, fá qvittun drýgdra og ódrýgdra synda, heldur og kynnu þeir leysa vini og vandamenn úr píslum hreinsunar-eldsins, svo þeirra sálir flýgi einuidt til himins, undir eins og saung í málm-skálinni, í hverja peníngunum var varpað. Þannig rakaði þessi bósi miklu gjaldi saman, en enginn þordi opinberlega að mæla hér á móti fyrr enn Lúthérus, sem þá var Læri-fadir í Guðvísinni við Háskólann í Wittenberg á Saxlandi. Þessi

madur af Gudlegri vandlætíngu upphvattur, samantók árid 1517, níutígir og fimm greinir, dreignar úr helgri Ritníngu, um fyrirgéfníng syndanna, og forsvaradi þær opinberlega í Háskólanum, hvar med hann rak til baka þvætting Tezels og hans Kumpána. Þessi fyrirtekt Lúthers vard vonum brádara hljódbær um Þýdskaland og nálæg ríki, svo margir settu sig á móti þessu afláts krami medal hverra einna fyrstur var Prestur nockur í Zurch, er liggur í því ríki Schveitz, sem hét Ulrik Zvinglíus.

46. Hvad tók Páfinn til bragds, er hann frétti þetta?

Hann fordæmdi Lútherum og hans greinir þann 9da Nóvember 1519, án þess Lútherus kjæmi vornum fyrir sig; vildi fá Fridrik Kjörfursta í Saxen ad reka Lútherum úr sínu ríki, nema hann apturkalladi sitt skrif; hverju Lútherus þóktist ei med gódri samvitsku hlýdt géta, nema sér yrdi nockur villa, med greinum heilagrar Ritníngar, uppá sönnud; var hann því ári sídar af Páfanum bannfærdur, og þær bækur, er hann hafdi ritad, vóru brenndar í Róm. Þetta bann beit ecki á Lútherum, heldur, svo hann gildi líku líkt, brendi Páfans Lögbók í vidurvist flestra þeirra,

er í Wittenberg lögðu sig eptir bóklegum mentum. Fyrir áeggjan Páfans stefndi Lútheró Carl 5ti Keisari til þess móts, haldið var í Worms **1521**, hvar Lúther mætti og með stærstu einørð forsvaraði sinn lærdóm; og þar hann hverki fyrir fagurgala né heitíngar hinna Papiska, vildi falla frá því sem hann hafði kénnt, dæmdi Keisarinn hann útlægann úr sínum ríkjum; en Friðrik Kjør-Fursti, kallaður hinn Spaki, skaut honum undan, og faldi hann á Wartebórgar sloti, hvar hann var hálft annað ár, og fór síðan til Háskólans í Wittenberg.

47. Hvað hafðist Lútherus nú að?

Hann ritaði margar nytsamlegar bækur bæði í Latínu og Þýðsku, leiddi í ljós Páfadómsins villur og undir eins þann hreina Evangelii lærdóm. Meðal annara nytsemdar verka saman tók hann sinn litla Catechismum **1529**, og snéri á Þýðverskt mál þeirri heilögu Ritníngu. Og sem nú upplukust allmargra augu, svo útbreiddist hreinn Guðs orða lærdómur víðast um Þýðskaland og nálæg ríki. Friðrik **1**ti Dana Kóngur leifði sínum þegnum **1527**, að fylgja Lútherí lærdómi, en son hans, sá ódauðlegi Kóngur Kristján **3**ji innleiddi að fullu og

elln þau Evangelisku trúarbrogð í oll sín ríki. Gústav Eiríksson Svía Kóngur staðfesti þau somu í sínu veldi 1528, og báðir þessir stóru Kóngar komu þessu mikla verki til vegar, án þess að úthella þar fyrir blóði þegna sinna.

48. Nú þar Evangelii lærdómur útbreiddist svo víða, lét þá Páfinn og þeir hans drætti fylgðu, við svo búið standa?

Það fór fjærri. Páfinn ásamt Carl Keisara og bróður hans Ferdínand, einnig Frantz Fracka Kóngur løgðust nú allir á eitt ráð að undirþryckja Lútherí lærdóm og var samfundur haldinn þar um 1526 í Speyer, (er þá var einn Frístaður þess Þýðska ríkis); en minna varð úr þessum fundi, enn til var ætlað, því sú varð ályktunin, að menn skyldu biðja Keisarann að kalla saman, eptir dæmum hinna fyrri Keisara, rétt allsherjar Biskupa þing, til að skéra úr trúarbragðanna þrætum, og á meðan kynnu menn ei framfylgja því sem ályktað var í Worms. Þess vegna tilsetti Keisarinn annann samfund í Speyir 1529, hvar Ferdínand Kóngur í Keisarans nafni gjørði þá ályktan, að engum leyfðist að falla frá gømlum átrúnaði. Í móti þessari áliktun stóðu og p r ó t e s t e r u ð u

Jóhann, kalladur hinn Stoduglyndi, Kjör-Fursti í Saxen, bródir og erfíngi Fridriks, og adrir Furstar og Stadir, er vidtóku hofdu veitt Evangelii lærdómi; hvar af kom, ad þeir sem féllu frá þeirri Rómversku Kyrkju um þessar mundir kölluduſt almennilega prótestantes, eins og fleiri sídar, er í þeirra fótspor gengu. Af þessu vard Keisarinn mjøg reidur, og skipadi fortakslauſt, allir skyldu hlýda því, sem ákyktad var í Borms og Speyer, bætandi því ofaná, ad þeir, sem ei vildu kasta þeim nýmælum í trúnni, sem Lútherus fór med, skyldu sæta af sér maklegum refsíngum.

49. Hvad tók Keisarinn sér enn framar fyrir?

Þar ní mjøg róstusamt var ordid í hans vídlendu ríkjum, og hafdi í rádi ad færa Tyrkjum stríd á hendur, hélt hann rádlegast ad sefa þær misklídir upp vóru komnar í ríkjunum, og þar fyrir tilsetti hann eina allsherjar samkomu í Augsborg*). Fyrirlidar þeirra, er fylgdu Lútheri lærdómi, feingu af Keisaranum, ad þeir mættu á þessum fundi opinberlega uppplesa sína trúarjátníng, svo þar af sæist, hvar fyrir þeir hefdu skilid sig frá þeirri Rómversku kyrkju, og hvert saunar

*) Augsborg liggur í Þýskalandi, og er fristadur.

væru uppá þá þær villur, er þeir Papiſku ſkulduðu þá fyrir. Þessa sína játníng afhentu þeir, og var hún opinberlega upplesin 25ta Júní 1530, hverrar inntak Lúther í fyrstu samantók, en sá hálærdi madur Philippus Melanchton færdi í lidugann og ſkiljanlegann ſtíl. Þessi játníng er adgreind í 28 Kap. af hverjum 21 innihalda þeirra lærdóm, er viku frá Páfadómsins villu, en hinir 7 Kap. géta þeirra rángra lærdóma, ſem helſt vidgengust í þeirri Papiſku kyrkju. Þessi Trúarjátníng er ein Höfud-bók í þeim Evangeliſku Sofnudum, ſem ſýnir greinilega grundvöll og höfudgreinir þeirrar trúar er þeir vidurkénna; og er þess vegna réttilega kollud Liber Symbolicus hinna Lútheraniſku. Þeir Papiſku vildu þessa játníng med einu ſkrifi til baka reka, en Philippus ſvaradi þeim ſköruglega þar uppá og ónýtti þeirra áſtædur. Loksins ſkédi ſú uppſögu Keiſarans þann 19da Nóvember, ad hvad áliktad var til Worms ſkyldi órjúfanlega haldast; menn ſkyldu ei falla frá þeim forna átrúnadi, ei taka fyrir ſig nockra umbreytíng í lærdómi né kyrkjuſidum, og þeir ſem hofdu brotiſt undan Páfans valdi ſkyldu innan fárra mánada gánga til hlýdnis. Þó lof-

adi Keisarinn því ad hann vildi sjá til, ad eitt rétt Biskupa þíng yrdi tilsett, hvar fullur dómur skyldi gánga í þeim miskliđum upp vóru komnar.

50. Stødvadist ecki þessi ófridur loksins?

Hann stødvadist ad vísu um stundar sakir; því þar ed Keisarinn þurfti ad nidursetja þær óspektir, sem upp vóru komnar í hans ríkjum, og þar þeir Lútheranisku Furstar høfdu gjørt samband sín á millum í Smalkald*) til ad verja líf sitt og sinna ef á þá væri leitad, þá hlaut hann, eptir margar rádslaganir, géfa fullkomid leyfi þeim Lútheranisku í Þýskalandi, ad halda vid sinn lærdóm, þar til almennt Biskupa-þíng yrdi haldid. Þessi ályktan skédi í Nurnberg 1532. Um þetta bil deydi Jóhann Kjørfursti í Saxen, hverjum í ríkisstjórninni fylgdi sonur hans Jóhann Fridrik, uppalinn í þeirri Evangelisku trú, hinn øruggasti í øllum mannraunum, en ei jafnt sigursæll. Keisarinn, svo hann héldi sín heit, herdti ad Páfanum ad hann skyldi til setja eitt allsherjar Biskupa-þíng, hver ed eptir mørg undanbrøgd og vífilengur setti þad fyrst í Mantua, sem

*) Smalkald er vænn stadur, sem tilheyrir land-greifanum af Hessen-Cassel.

er einn stór stadur í Italíen, hvad þeir Evangelísku Furstar, visšra orsaka vegna, kunnu ei samþyckja, en létu til vara uppsetja af Lúthers 1536, þær svo kölludu Smalcaldísku greinir, sem eru útskríng yfir nockra parta Trúar-Játníngarinnar, sem fyrr var upplesin í Augs-borg, og hverjar þeir ætludu sér fram ad leggja á løglegri samkomu, ef úr henni yrdi. Páfinn setti á ný eitt Biskupa-þíng 1542, í stadnum Trident, er liggur gagnvart Italía, í Greifadæminu Tyrolis, en þar þad skédi einasta ad yfirvarpi í fyrstu (því hann visši hvada myndugleika slík Biskupa-þíng høfdu fyrrum tileinkad sér), þá hlaut hann ad setja þad á ný í sama stad 1545. Eptir þad Keisarinn var nockurn veginn ordinn óttalaus um sín efni hér í Nordurálfunni, og hafdi látist vilja á einni og annari samkomu koma sáttum á millum Pápiskra og Evangeliskra, en ætíd med þeim skilmálum, sem þessum vóru ópolandi, þá sagdi hann þeim (Evangelisku) stríd ád hendur. Sá mikli Guds madur Lúther deydi um sømu mundir, nefnilega: 18da Febr. 1546, (í Eisleben, er liggur í Greifadæminu Mansfeld í Thyríngen, hvar hann var fæddur), á 63 aldurs ári.

51. Hversu geck til í þessu stríði og hver urðu þess endalok?

Eydilegging þeirrar evangeliskn kyrkju var ályktuð milli Páfans og Keisarans; fann þeßi það til, að fáir af þeim Lútheraniskn mættu á því þingi, er hann hafði sett í Ratisbon 1546; og setti því í Ríkisins bann Kjørfurstann Jóhann Fridrik í Saxen og Philippum Land-greifa í Hessen, sem hellstu hjálpar menn vóru þeirra Lútheranisku safnaða í Þýdskalandi. Hér af hófst það svo kallaða Smalkaldiska stríð, millum Keisarans og þeirra Lútheranisku fursta. Hofðu ýmsir sigur í fyrstu; en loksins yfirféll Keisarans her óvøruin nefndann Kjørfursta í Saxen, tók hann til fánga og svipti hann ríki og frelsi. Mauritz hét einn hinn øruggasti þeirra sveitar-høfdíngja, er fylgdu Keisarans merkjum, hver ed fékk hjá honum fyrir sína dyggva fylgd umdæmi Føður-bródur síns, þess herteknа Kjørfursta, og fékk mág sinn Philippum Land-greifa til þess, að fara viljuganu á Keisarans fund og afbidja hans reidi; en Carl Keisari, nýtandi sér þetta tækifæri, tók hann einnig til fánga, og þóktust nú Pápiskir hafa fogrum sigri að hrósa, því nú sýndist með øllu útgjort um frelsi og frekari frammgáng

þeirra Lútheranisku; en Guds var ad géfa réttu máli sigur. Keisarans undirhyggja í tédu efni gramdist Mauritz svo mjøg, ad hann gjørdi samband vid Fracka Kóng, safnadi snarlega lidi, yfirféll Keisarann og kom honum í þær beiglur, ad hann ei einasta lét lausa Jóhann Fridrik og Philippum, heldur lofadi í stadnum Passau 1552, fridi og gridum þeim Lútheranisku, hver þeim skyldi sídar á almennilegri samkomu stadfestast; en ádur þessi fundur var haldinn, féll Mauritz í orustu, er hann átti vid Albert Kjørfursta í Brandenborg. Keisarinn mátti binda enda á þad hann hafdi lofad, og á samkomu í Augsborg 1555, þann 25ta Sept., ad nálægum bródur sínum Ferdinand Kóngi og ødrum Stór-herrum, gjørdi hann þá álýktan, ad þeir sem Lúthers lærdómi fylgdu, mættu hér eptir, ad ósekju, halda vid sín trúarbrøgd; þad skyldi undir hvers eins sjálfsum kjørum komid í Pýskalandi ad fylgja Páfans lærdómi, eda Augsborgar Trúar-Játníng, og skyldu þeir allir álítast opinberir landráda menn, er ødrum sýndu meingjørdir vegna trúarbragdanna. Pá þessu var lokid deydi skommu sídar, nefnilega: 1556, Kjørfurstinn Jóhann Frid-

rik, og á sama ári gaf Carl frá sér Ríkisstjórnina; Keisaradœmid fékk hann í hendur bródur sínum Ferdinand Kóngi, en Spaníen og ønnur sín erfda-ríki syni sínum Philippó; sjálfur gaf hann sig í K'austur hins helga Justi í Spaníen og deydi tveim árum sídar, og þad, hvad merkilegast er, í þeirri sønnu Evangelisku trú *), hverrar játendum hann svo þúngur fyrri hafdi verid. Eptir ad fridurinn var nú þanninn saminn í millum þeirra Pápisku og hinna er Páfans ok høfdu af sér brotid, og þar Guds kyrkju er nú ei framar ad álíta undir einum jardneskum stjórnara, heidur í vissa søfnudi svo adgreinda, ad sá eini er í mørgum greinum hinum ødrum ólíkur, þá sýnist skiljanlegast, ad rita fátt um hvern fyrir sig, af þeim stærstu søfnudum.

1) Um þá Rómversku edur Pápisku kyrkju.

52. Hélt sú Pápiska kyrkja vid sína fyrri lærdóma, þegar svo margir søfnudir féllu frá henni?

Ecki einasta hélt Páfinn og þeir hans drœtti

*) S. Beschreibung der Exeqvien Caroli 5 sem bródir hans Ferdinand lét þryckja i Augsb. 1559.

fylgdu, við forunann átrúnað, hvers hér og þar er að undanförnu nockuð gétið, heldur vóru á því Trídentiska þíngi, endurnýaðar og staðfestar margar þær villur og hindurvitni, sem sumir af betur skynjandi Pápistum síðar meir hafa viðkannast; þó eru ályktanir þessa svo kallaða Biskupa-þíngs í æðsta gyldi hjá Pápistum, svo hver sem géfur sig frá ødrum søfnuðum til þeirrar Rómversku kyrkju, má með eydi þær undirskrifa eður viðurkénna.

53. Nú þar þetta Biskupa-þíng er í stóru áliti, og aður hefur verið á það minnst, þá seig mér í fám orðum, hvørsu það framfór?

Þegar Carl Keisari og flairi Furstar høfðu forgéfins reynt til að koma einíngu á millum þeirra Pápisku og Lútheranisku, æsktu þess flestir, að eitt allsherjar Biskupa-þíng væri haldið, sem frá aldødli hafði venja til verið, á hverju útkljást kynnu þær misklíðir upp vóru komnar í lærdóminum; en Páfinn og hans klerka sveit í Róm stóðu einasta, þó í fyrstu heimugl'ega, hér á móti, og var hin helzta orsøk þar til sú, að ef endurbót trúarbragdanna ské skyldi, hlutu andlegrar stéttar menn fyrrast sínum fyrri makindum, býlisi og inntektum, en Páfinn sjálfur mundi, þegar hans setníngar fengu hneckir, sem lá

ljóst fyrir, ef sannleikurinn skyldi ei undir fótum trodast, mjög svo tapa ágjæti sínu og yfirdrottnan; þó hlaut loksins Páll 3ji Páfi samankalla þetta þíng 1545, því hann mátti óttast fyrir, ad sjálfur Keisarinn og adrir Furstar, honum óadspurdum, mundu á almennilegri samkomu sjálfir gjöra einhverja ályktan, kyrkju sökum viðvíkjandi, ef hann brúkadi fleiri vífilengjur. Í stadnum Trident var þetta þíng fyrst haldid, sídan var þad 1547 flutt til Bologna í Italíen, þar eptir á ný til Trident 1551, en þegar Kjør-Furstinn Mauritz fékk sigur yfir Carl Keysara, sem um þessar mundir var í Insprucḣ, einum stad sem ei liggur lángt frá Trident, var þínginu uppsagt 1552 af Júlíó 3ja Páfa; En Pius 4di setti þad aptur í Trident 1562, og eptir 25 Dómsetur (Sessiones) endadist þad 1564. Um þessar mundir høfdu Páfarnir, hver eptir annann, nóg ad hugsa, enda brúkudu þeir allrahanda vélar til þess, ad eckért yrdi samid af þeim á þínginu samankomnu fedrum, er stríddi mót Páfans áliti og yfir-rádum. „Dag og nótt (skrifar sá Ungarski Biskup Dudith, er til stadar var á Þínginu) var sendt til Páfans ad leita hans adqvæda; daglega komu til mótsins søltnir

og veſælir Klerkar frá Italíen, þángad ſendir af Páfanum med Biſkupslegu nafni, er ei ſkyldu annad uppqveda, enn Páfinn lagdi þeim í munn; þeſsir vóru ólærdir, en án blygdunar, og þá þeir gengu í lid med þeim, ſem drógu taum þeſs Rómverſka Biſkups, þá hafdi ránglætid ſigri ad hrósa; ef einn edur annar hafdi þá einørd ad láta á ſér heyra, ſlík frekja væri ei med ollu ſæmandi, ſtrax var hann, ſem vantrúadur, heitíngum og íllyrdum þángad til áreittur, ad hann hlaut játa því med munninum, er hann í ſínu ſamvitſku hafdi viðbjód á." Af þeſsum vitnisburdi eins Páviſks Biſkups má nærri géta hverſu lítid gagn ſá hreini trúarinnar og ſidanna lærdómur hefur haft af þeſsum fundi; þar á mót var Páfans einvalds-dæmi ſtadfeſt, og þeirra andlegu Drottna vald og álit ſtyrktiſt enn framar.

54. Hafa þá Páfarnir ecki med enn fleyru móti viljad ſtyrkja og útbreida makt ſína og veldi?

Ad víſu; því þar þeir álitu ſitt ríki ad vera Kriſtí ríki, og þá kyrkju, ſem medtekur þeirra lærdóm, Kriſtí og ſína brúdi, þá er ei ad undra, þó þeir leggi allt kapp á, ſvo ſem Péturs eptirkomarar, ad veida ſem fleſta í ſínu neti, og til framqvæmdar þeſsa ſíns áforms, brúkudu þeir

og hafa brúkad ýmsar veidibrellur, sem er 1) ad tilsetja nýar stéttir reglubundinna manna, edur og endurnýa þær eldri. 2) Ad senda um allar heimsins áttir þá, er annadhvert útbreidi þann Pápiska lærdóm medal Heidíngjanna eda med fortolum, fagurgala og peníngum locki þá til Papiskrar trúar, sem ødrum trúarbrøgdum hafa ádur fylgt, og þegar þad hefur ecki dugad, þá 3) med undirferli og óteljandi brøgdum ad ýta á stad þeim Papisku Furstum, Keisurum og Kongungum, til ad undirþryckja og offækja jafnvel sína egin þegna, er ei géta trúad ollu því, Páfinn uppqvedur, hvar til nóg dæmi finnast í Fránkaríki, Pólen og þess Pýdska Keisara erfdalondum. 4) ad láta bækur á prent útgánga, er annadhvert skuli reka til baka þá lærdóma, sem ei eru vidteknir í þeirri Rómversku kyrkju, edur gjøri svo lítid úr ágreiníngi lærdómsins, sem er milli þeirrar Rómversku kyrkju og hinna, sem ei hafa enn lagt sig í hennar skaut, ad þeir þess heldur fái til sín lockad þá, sem eru af ødrum trúarbrøgdum. 5) Hér ad auk hafa Páfarnir tilsett í ýmsum londum einn ransóknar rétt, hver ed uppgøtva skal þá, er víkja frá þeim Papisku trúarbrøgdum, og dæma þá, er í

slíku sekir finnust, annadhvert ad bremmast edur sæta ødrum þýngum refsíngum. Til ad stadfesta og í sumu ad endurbæta þennann rétt, tilsetti Sixtus 5ti, einn sérdeilis samfund, er kallast þad heilaga Officium, samanstandandi af 12 Kardinalum og fjølda annara Geistlegra, sem skulu tvísvar í viku koma saman til rádagjørdar í Minervæ Musteri í Róm, þessari ransókn til frekara fullnýngis.

55. Hverjar eru þessar helstu stéttir eda ordur reglubundinna manna, sem styrkja svo Páfanna myndugleika?

Ad upptelja allar þær stéttir reglubundinna manna edur brædraløg (*Monachorum Ordines et Fraternitates*) sem finnast í þeirri Papisku kyrkju, er hér ei rúm upp ad telja, fjæmi og til lítils; en gét einasta þess brædralags, stiftad var af nockrum Spønskum edalmanni er hét Ignatius Lojola, sem í orustu 1521, fékk slík meidsl, ad hann treystist ei framar ad fylgja Kéngsins né Veneris merkjum og þess vegna gaf sig í þá andlegu stétt. Hann var færdur í helgra manna tølu af Urbanó 8da Páfa hérum 1623. Þetta brædralag er hverki, eiginlega ad segja, eingúngis veraldleg, né andleg né Klaustra stétt, heldur nockurskonar stiftan og samband, hvers

tilgángur er að staðfesta Páfans makt. Þeir sem inngánga þessa stétt kallast Jesúítar, eður, eptir þeirra stíl, Feður Jesú samqvæmis (*Patres Societatis Iesu*). Þessir feður hafa mátt kallast hin oruggasta stytta þess Rómversta Stóls, hafa og eckért látið tilvanta á sína síðu að útbreiða Papiskann lærdóm, og eptir því sem tíminnna áfigkomulag hefur útheimt, hafa þeir feglunum akað í lifnaði og lærdómi. Þeir hefa undir sig dreigið ógrinni fjár í föstu og lausu, hafa innsmeigt sér í æðstu embætti í þeim Papisku ríkjum, hafa uppfyllt hærri og lægri Skóla með sínum lærdómum, og sett sig í það álit, að aðrar stéttir (þegar eg frá tek Prédikara-Múnkana) og jafnvel sjálfir Páfarnir hafa mátt lúta feglin fyrir þeim, eða, að minnsta kosti, ei þorað að gjöra á þeirra hluta. Til að viðhjálpa Jesúítanna viðburðum í því að útbreiða í allar áttir þá Papisku trú tilsetti Gregorius 15di, árið 1622, eitt samqvæmi (er kallast *Congregatio de Propaganda Fide*) leggjandi þar til ærnar inntektir, hverjar að nýu jók Urbanus 8di, árið 1627, og margir aðrir ríkis menn, svo ætíð væru þeir til, er sendast kynnu til Heiðíngjanna, er þeim snéru, og gáfu sig til framqvæmdar þess

verks, auk Jesúítanna, Dominicani, Franciscani og Capucini*), hverjir flockar vóru þó optast sundurlyndir. Nú þar sjálfir Papistkir meiga vidurkénna, ad Jesúítarnir hafi verid undirrót og frumqvødlar flestrar ólucku og ofsókna, upp hafa komid, jafnvel medal sjálfra þeirra, er Páfans setníngum ei hafa verid mótstrúnir, svo fyrir þessara fedra tilstilli hafa jafnvel sjálfir Kóngarnir í Fránkaríki verid myrdtir, eda og þar og annarstadar nær því rádnir af døgum, hvar til dæmin eru ljós á þeirra døgum, er nú lifa; þá hlaut Páfinn Clemens 14di, naudugur viljugur árid 1773, aftaka þessa stétt; en svo brá vid ad sami Páfi á næsta ári eptir, deydi af eitri, sem morgum vyrdtist; svo nú sýnist uppfylltur spádómur Georgii Bronvells sem var Erki-biskup í Dyflini á Irlandi 1558, er segir: ad loksins muni Gud útrýma þessum fedrum fyrir þeirra tilstyrk, sem þeir hafa mest fulltýngi veitt, og ad einn Judi muni betur lidinn enn nockur Jesúíti.

*) Svo kallast ein múnka stétt af þeim húfum eda høfudbúnadi þeir høfdu, sylgdu þeir i fyrstu reglum hins heilaga Francisci, en útvøldu sér adrar strángari. Þeirra foringi og stiftari var Matthias de Bassio, er stiptadi þessa hettu stétt 1528.

56 Hver eru þau helstu ríki, hvar Páfarnir hafa viljað innfæra og útbreiða sinn lærdóm?

1) Keisara-dæmið China, hvert Jesúítarnir vóru sendir 1587, hverjir að vísu hafa snúið mørgum að orði qveðnu til kristilegrar trúar, en það verk þeirra hefur gengið mjøg stopult, bæði þess vegna, að Chinesiskir sáu, að Jesúítarnir leituðu ei svo að þeim, sem þeirra auðæfum, og að Dominicani vóru Jesúítunum mjøg mótfallnir, er løstuðu þá aðferð, þessir brúkuðu til að kristna þá Chinesiskn.

2) Morland (*Æthiopia* eður *Abyssinia*). Öndverðlega á þeirri 17ðu øld kom þángað Jesúítinn Petur Pays, og forsómaði ecki að koma þeim Morlendsku til þeirrar Papisku trúar, hvað honum og hans fylgjurum féll því auðveldara, sem þeir Morlendsku, vegna lærdómsleysis, gátu honum sízur mótstøðu veitt, því vegna innbyrðis ósamþyckis, og sífeldra bardaga, er staðið høfðu um hríð, sýnðust nær allar bóklegar mentir þaðan í útlegð reknar. Kóngurinn Susneus vildi fortakslaust móttøku veita þeim Rómverska trúarbrøgðum, aftók því þvottdags helgina og fornar siðvenjur, þó ei án stórrar blóðs úthellíngar, er hann lét gánga yfir þegna sína,

sem honum mótstödu veittu, og skipadi árid **1626**, ad þau Papiskn trúarbrøgd skyldu yfir allt í sínu ríki innleidast. Alphonsus Medez, Spanskur Jesúíti, var gjördur ad Patríarcha sudur þar. En þetta varadi skamma stund. Kóngsins sinni snérist vonum fljótara, svo hann leifdi sínum þegnum, ad lidnum tveim árum, ad taka upp fornann átrúnad, og á áttunda ári ríkisstjórnar sonar hans Basilidis vórn Jesúítarnir burtreknir, sumir í hendur fengnir Tyrkjum **1634**, og þeir, sér undan høfdu skotid og sídar fundust í Ríkinu, vóru hengdir.

3) Kóngs-ríkid Japan; þángad reisti sá nafnkéndi Jesúíti Frantz Xaverius, sem almennilega kallast Indía Postuli; hann ásamt sínum kumpánum snéri miklum fjølda fólks til þeirrar Rómversku trúar; en þeir kristnu máttu lída í heil **20** ár þær grimmustu ofsóknir og loksins afmást hér um **1640**, nema hvad fáeinir kunna finnast medal Heidíngjanna, sem heimuglega vidurkénna kristinn lærdóm.

4) Ríkid Siam. Þess innbyggendur vóru heidíngjar; Hlødver Fracka Kóngur, 14di þess nafns, vildi fá leifi hjá þeirra Kóngi, ad kristin trúarbrøgd mættu þar innfærast; og

þó sá heiðni Kóngur tæki seinlega þessari eptirleitum, snérust samt margir af þeim Skamiskur; en 1688, fengu fullkominn hneckir fyrirtektir hinna Frønsku, vegna þeirrar umbreytíngar, sem skéði í ríkinu, þegar einn af landsins stór=herrum, er hét Pitrarcha, braust til ríkisins.

5) Vest-Indien, edur Ameríka. Strax eptir það Spanskir hofðu inntekið þau bestu lønd þar, vóru þeir Indíanisku kúgaðir með óheyrilegri grimð, til þess að veita móttøku þeim Papisku trúarbrøgðum. Jesúítarnir hafa komið því til vegar að þar eru nú 5 Erki=biskups dæmi og 30 Biskups stólar, enda hafa Jesúítarnir ei unnið hér fyrir gýg, því í þessum parti heimsins hafa þeir samanrakað ógrinni fjár. Auk þessa hafa þeir Papisku fí og æ reynt til að koma undir þann Rómversku stól þeirri Grísku kyrkju, hvað þeim hefur að nockru leiti tekist, í tillitj til vissra safnaða.

57. En hafa þeir Papisku ei unnið svig á þeim svo kølluðu Evangelisku søfnuðum?

Víst hafa nockrir annaðhvert af einfeldni og lauslyndi, eður fyrir veraldlegs ávinníngs og metorða sakir fallið í sið með Papiskum, meðal hverra merkilegastir eru: Kristjan

Vilhjálmur, Markgreifi í Brandenborg og Ernst Landgreifi í Hessen=Cassel, Kristín Sviaríkis Drottníng, sem þess vegna rímdi sitt Erfda=ríki 1654, Fridrik August Kjörfursti í Saxen sem þess vegna vard Kóngur í Pólen 1697, og hans sonur Fridrik August 1717. Þó hefur fráfall þessara og annara ei gjört svo stórann skada þeirri Evangelisku kyrkju, yfir hverrar vidhaldi Guds vernd og varatekt svo dásamlega vakir.

58. Nú þar Páfarnir sjá svo grant eptir, ad í þeirri Rómversku kyrkju sé einmidt fylgt vidteknum lærdómum; eru þá engar miskliðir komnar upp í þeim Papisku sefnudum, og medal þeirra sjálfra, sem eru limir þeirrar Rómversku kyrkju, trúarbrogdunum vidvíkjandi?

Jú, því þó Páfarnir rói þar ad øllum árum, ad eckért sé talad né skrifad í þeim Papisku sefnudum, sem víki frá lærdómum þeirrar Rómversku kyrkju, þá hafa samt uppkomid, og ad nockru leiti vidhaldast, margskonar þrætur þeirra á medal, sem valdid hafa innbyrdis flockadráttum og offóknum. Hafa þeir ad sønnu borid lægra hlut úr bítum, er ei hafa haft þrek til ad hrinda af sér ófesnudi þeirra, er hærri hafa haft vøldin; en ágreinínga neistinn, þó hann um stund sé

falinn, hefur opt ordid ad miklu báli, þá ad hefur verid bláſid, og er óvíſt hvenær útkulnar. Þær helſtu þrætur í þeirri Rómverſku kyrkju hafa verid 1) milli Jeſúítanna og Prédikara-Múnkanna *de auxiliis gratiæ*, edur, um fulltíngi Guds nádar, hverſu hún verkar hjá mønnum trúna og endurgétníngúna, og hvert madur, af náttúrunni til, hafi frívilja í andlegum efnum, vóru hér um haldnar 78 ſamkomur af Cardinalum og ødrum andlegrar ſtéttar mønnum í tíd Clemens 8da Páfa frá **1601** til **1603**, án þeſs menn viti hver álÿktan ſkéd hafi, því ſama þræta héldſt vid í hans eptirkomara tíd Páls 5ta; en valla hafdi þeſsari deilu ſlotad, þegar hún vard enn ad nýju ſtrídari, ſem orſakadiſt af einni bók, er kallaſt Auguſtinus, og var ſkrifud af Cornelió Janſſon Biſkupi til Ypern í Flandern, ſem framfærdi meiníng hins heilaga Augúſtíni (og því lét hann ſína bók heita eptir nefndum lærifødur*) um Guds

*) Þeir ſem fylgja Janſons lærdómi og ſig kalla Auguſtinianos, eru ad víſu færri og í minna afhaldi á þeim Rómverſka Hofgardi enn þeirra mótſtandarar, eru þó þeim ei ſídri ad lærdóm og ſidgjædum, jafnvel þó þeir ſéu oſmjøg hneigdir til hjátrúar. Þá þeir hafa verid undirþrycktir og ofſóktir i Fránkariki, hafa þeir øruggt hæli i Hollandi. Meſti partur

nádar verkan í umvendan eins syndara; en þar Jesúítarnir sáu sína lærdóma í tédu efni til baka rekna, og nauðudu svo lengi við Páfann Urbanum 8da, að hann ályktaði **1642**, að nefndur Jansons bæklíngur innihéldi ránga lærdóma, og ætti því ei að lesast; þá skrifuðu á móti þessu Páfans atqvæði margir, einkum í Hollandi og Fránkaríki, og þar Jesúítarnir høfðu Páfann á sína síðu, þá hlaut rétturinn víkja fyrir maktinni.

2) Þar Páfunum hefur verið annt um að varna þess leikmønnum, þeir fái að lesa heilaga Ritníng, þá hafa skjaldsjenar verið hennar útleggíngar á nú brúkanleg túngumál í þeim Papisku ríkjum*), til þess Arnald, Rich-

papiskra, sem finnst í svo kølludum spønsku Niðurløndum og allir þeir sem finnast í þeim sameinuðu Niðurløndum, eður Hollandi, fylgja Jansenista lærdómi.

*) Þeir papisku søfnuðir í Þýdskalandi og Fránkaríki vóru þó ødrum papiskum í þessu luckulegri. Ant. Arnold útgaf sitt nýa Testament í Mons, en það var fordæmt af Clemens 9da árið 1668. Arnold var Prófessor við háskólann í Paris (Sorbonne) og hlaut víkja þaðann til þeirra spønsku Niðurlanda, hvar hann útbreiddi Jansenistanna lærdóm. Simons nýa testamenti var þryckt í Trevoux 1702. Hann var *Presbyter Congregationis Oratorii.* Paschasius Qvesnel útgaf sitt nýa testamenti 1685;

ard Simon og Quesnell létu á prent útgánga sínar útleggíngar og útskíríngar yfir það Nýa Testament; og þar þessir hálærdu menn viku í útleggíngunni sumstadar frá þeirri Latinsku Utleggíng, sem kallast Versio Vulgata, og af Páfanum dæmd er eins góð, ef ei be ri, enn sjálfur Texti Biblíunnar, í þeim Túngumálum, sem hún er af Gudi innblásin; þá máttu þeir sæta offóknum, og þeirra verk, sem í mørgu er ágjætt, Páfans forbodi.

3) Pared Guds dýrkun í þeirri Rómversku kyrkju er hvad helst innifalin í ýmislegri útvortis vidhøfn og hjátrúarfullu látædi, þá kom sér ei vel þeirra lærdómur, er álíta sem hid vigtugasta í kristins manns framferdi, ad hann í kyrrd og spekt dragi sína þánka aldeilis frá jardneskum hlutum og skilníngarvitanna medverkan, en sameini sál sína Gudi, frá hverjum hún er komin, med því ad undirþryckja skilníngsins og viljans hræríngar. Nú þó Páfinn og Jesúítarnir fordæmdu þennann lærdóm, þar honum einnig er mjøg varlega fylgjandi, og sýnist leida til ýmsra afvega í réttri Gud dýrkan, jafnvel þó yfir høfud betri sýnist enn Jesúítanna sída lær-

mátti rýma Fránkariki, settist ad í þeim spønsku Niburlondum, og deydi 1719.

dómur, þá hefur hann samt haft mikinn framgáng í Fránkaríki, í sjálfri Italíen, og vídar annarsstadar. Þessum lærdómi framfylgdi sá nafnfrægi **Michael Molinos** einna fyrstur*), og kallast þeir **Qvietistar** og **Mystici**, er honum fylgja. Hin 4) þræta rís af vissum greinum þess sídalærdóms Jesúítarnir hafa útbreidt, medal hverra einna skadlegust er sú *de Probabilismo*, sem lítur til þess, ad menn meigi adhafast eitthvad mót réttri samvitsku, þegar þeir géti fært sér til málbóta einhverjar líkur, þó á veikum fótum standi. Mót þessum háskasamlega lærdómi hafa øruggt reist sig Jansenistarnir, einkum þeir hálærdu menní **Port Royal**, nærri París, Arnauld, Paschal og og **Nicole**, svo Páfi Innocentius 11ti, neyddist til **1679**, ad fordæma **65** greinir, sem útdreignar eru af Jesúítanna sída=lær=

*) Hann var fæddur í Arragoníen 1640. Í fyrstu var hann bædi í Spaníen og í Róm í miklu afhaldi vegna síns lærdóms og ástraffanlegs framferdis, en Jesúítarnir hættu ei fyrr, enn hann var særdur fyrir ransóknar réttinn, hvadan hann var færdur í fángelsi, í hvörju hann var 10. Ar og deydi 1697, af eitri, ad menn halda. Margir ypparlegir menn forsvörudu hans lærdóm; medal hverra var Biskup Fenelon, Cardinalinn Petrucci og mad. Gvion, er deydi 1707.

dómi, sem þeir hafa ei apturkallad, heldur med ýmsu móti viljad klóra yfir. Hinn 5) ágreiníngur hefur verid milli Jesúítanna og Prédikara múnkanna útaf því, hvert hin heilaga Jómfrú María hafi gétin verid í uppruna synd, eda ei. Þar nú tvær svo merkugar stéttir í þeirri Rómversku kyrkju vóru í þessu og fleiru sundurþickar, og Páfarnir vildu ei óvingast vid þær, þá létust sumir af þeim ei hafa fengid þar um gudlega undirvísan, uns Clemens 11ti stadfesti Jesúítanna og Francisci Múnka lærdóm, ad María væri fædd án uppruna syndar, og í þess minníng samþyckti hann árid 1708, ad haldast skyldi ein hátíd*). Karl Albert, Kjör-fursti í Bayern, stiftadi eina Riddara stétt 1729, er forsvara skyldi þennann lærdóm. Hinn 6) ágreiníngur rís af Páfans myndugleika, og hvert hann géti vikid í sínum álygktunum frá

*) Í þessari þrætu millum prédikara múnkanna (Dóminicanos) og snýkju múnkanna (Franciscanos) sýnist ádur hafa gésid til kynna sína meining, Páfinn Matteinn 5ti 1476, eda þar um bil, þá hann stadfesti Maríu Gétnadar hátíd, hvad þeir sídari Páfar, sem qvaddir vóru til ad skéra úr þessari þrætu, hefdu gétad fyrir sig borid; en þeir neiddust til ad sigla milli skérs og báru. Dominicani halda engu ad sídur vid sína meiningu, og þad ad ósekju.

réttri trú. Jesúítarnir og fleiri er ei viljad né þorad hafa ad styggja Páfann eda þad Rómverska hof, segja hann sé upphafinn yfir allar stéttir, og fylgja einmidt úrskurdi Hildibrands Páfa í þessari grein, einnig ad Páfinn kunni aldrei feila, allra síst í trúarinnar lærdómum. Þeir Papisku Kóngar og Furstar hafa svo klippt vængina á Páfans allsherjar stjérn, ad hann flígur ei svo hátt nú um stundir sem ádur, og margir lærdir Papistar sýna og hafa sýnt, einkum svo kalladir Jansenistar og Appellantar*), ad Páfarnir opt viki frá sannleikanum, og sá eini mótsegi þeim ødrum, einnig ad þeir séu undirgéfnir allsherjar Biskupa-þíngum, sem hafa rétt til, jafnvel ad setja þá frá embættinu. Í þeirri Rómversku kyrkju hafa enn fleiri þrættanir í lærdóminum vidgengist og villur uppkomid, svo sem J. C. Vanini, Jósephs

*) Þegar Páfinn Clemens 11ti út gaf þá nafnkunnugu Statútu, sem byrjast: *Unigenitus Dei Filius*, hvar med hann fordæmir Qvesnells Nýja Testament og þess útskiring, og undir eins sinna þá lærdóma, sem útþryckilega finnast í heilagri Ritningu, vóru margir, sem settu sig hér á móti, og skutu sínu máli til eins allsherjar móts, og því kallast þeir Appellantar.

Frantz Burrhi*), sem að sönnu var nafnfrægur Chymicus, en í trúarbrögdunum heldur af-sinna enn villu-ráfandi, og annara fleiri.

53. Seig mér í færstu ordum, hvad sú Rómverska kyrkja sé, hvílíkt hennar ásigkomulag sé, og þeirra Rómversku Páfa, einkum í tilliti til nærverandi tíma?

Sú Rómverska kyrkja er samfélag margra safnaða vídsvegar um heiminn, (hvar fyrir hún almennilega kallast Romano-Catholica), sem þann Rómverska Biskup álíta sem hinn ædsta Dómara hér á Jördu, í öllum þeim hlutum er vidkoma stjórn kristinndómsins. Páfinn kallar sig einn allsherjar Biskup, sem í Kristí stad hafi vald til að stjórna og setja lög Guðs Sofnudum**).

*) Burrhi eda Borrhi var edalmadur frá Mailandi; hann flackadi hingad og þángad um nordur álfuna, til þess Keisarinn sendi hann Páfanum: var hann sídan dæmdur til æfinlegs fángelsis 1672, og deydi 1695 háaldradur, í fángelsi.

**) Í þeim papisku løndum sjálfum vex Páfans mindugleiki þeim papisku sumstum ei svo mjøg í augum, sem ádur fyrri, jafnvel þó þeir að ordi-qvednu audsýni honum mjøg stóra virding einkum þá þeir ávinna sér eda sínu ríki ein hvørn hagnad þar med; en sýni Páfinn sig baldinn edur ójafnadarfullann, forsvara þeir sinn rett med styrk þegna sinna, hvar til dæmi eru nóg jafnvel á þessari øld, þá sandur-

Hann er nú á dögum útvalinn af þeim yppurstu safnaðanna feðrum, sem, eptir fornum sið, kallast Cardinalar, og eiga vera 70 talsins; skéður þetta val af þeim í nockurskonar Fángelsi, er kallast Conclave. Þó hafa hønd í þessu vali sá Þýðski Keisari og aðrir Papiskir Kóngar svoleiðis, að líki þeim ecki sú kosna persóna, hljóta Cardinalarnir að útvelja aðra í hinnar stað. Einginn kémst til þeirrar Páfalegu tignar, nema hann áður hafi verið Cardinall, Italiskur að kyni og ei yngri enn 55 ára gamall. Páfinn er nú um stundir ei svo sjálfráður sem áður fyrri, því hvað trúarinnar og kyrkju-stjórnarinnar sökum viðvíkur og helst áríður, þá byrjar hønum að taka í ráð með sér Cardinalana, og fylgir hann því optast, er flestra jáqvæði styður. Fyrir þeim minni háttar kyrkju erindum eru settar vissra lærðra manna sveitir, sem kallast **Congregationes**, frá hverra úrskurði Páfinn ei víkur, nema í stærstu nauðsyn. Hér af kémur það, að margt er ályktað á þeim Papiska Hofgarði, sem Páfinn hlýtur stundum

þicki hefur uppkomið milli Páfans á þá einu síðu, og Keisaranna Jósephs 1ta og Carls 6. It. Konganna af Frankariki, Spanien, Sicilien, Sardinien, og Portugal etc: á þá aðra.

samsinna edur eptirgéfa, þó honum ei géd-feldt sé; hvar fyrir Páfunum sjálfum má ei eigna sérhvad íllt og óréttvíst, sem undir þeirra nafni útgeingur. Hvad áhrærir þá veraldlegu stjórnan, þá er Páfinn í því ríki og hérudum, undir hann eiginlega liggja, einn einvalds stjórnari. Sídan endurbót trúar-brögdanna skédi, og margir Løfundir hafa brotid sig undan oki þeirrar Rómversku kyrkju, hafa bædi Páfarnir og adrir andlegr-ar stéttar menn mátt gjæta sinnar skyldu betur enn ádur, verid lærdir menn og í út-vortis athæfi sidlátir; vída er og betra skick innfært í Klaustrin enn ádur, og vissar skord-ur settar yfirgángi þeirrar andlegu stéttarinnar. Bóklegar mentir ydkast nú framar á Háskól-unum, enn ádur, og í ødrum samqvæmum, eda Collegiis. En svo sem þetta allt er hrósverdt, svo er enn ærid margt, sem kunn-ugir og réttsinnadir þykjast hafa orsøk til ad qvarta yfir. Utvortis prakt bædi í heimahús-um og í opinberri Guds þjónustugjørd geing-ur almennt yfir, en einna helst í Róm, hvar opinber Hóru-hús njóta allsherjar frelsis, en svara vissum tolli til Páfans fjárhyrdslu. Sida-lærdómurinn er mjøg spiltur og úr lagi færdur af Jesúítunum. Þær gømlu villur

stadfestar á því Tridentiska Biskupa-Þíngi, samt Páfans ædstu yfirráð í kristninni, og sá lærdómur, hann géti ei villt farið í trúarinnar útskíríng, hvað á ný samþyckt er af Clemens 11ta í þeirri Statútu, er af sínu upphafs ordi kallast Unigenitus, hver Statúta uppvakið hefur stærstu miskliðir og ofsóknir í Fránkaríki og víðar; og er hún ljós vottur þess, hversu spillt sé það Rómverska höfuð og þeir helstu limir, sem undir það þjóna. Tilbeidsla Heilagra almenn, og ókéndra bein, upptekin úr Catacombis, edur hvelfíngum, sem finnast í jördunni, eptir það þau eru skírð og vígð, verda framsett almúganum, sem annar helgidómur, til áheita og tilbeidslu, hvar med skédur stór afgudadýrkan; auk þessa hafa Papiskir óteljanlegar sveitir þeirra, hverjum Páfarnir ánafna víst sæti á himnum, og auka þeir við slíka dýrdlínga ótæpt, því slíkt starf er rýfliga borgad. Aflát og Sálumessur fást nógar fyrir peninga. Stórir klækir afplánast med þessslags skriftum, er fæda vantrú og hjátrú, en seita hinar andlegu stéttir og stiptanir. Almúganum er yfir höfud haldið í mestu vanþecking þeirra hluta, er í raun og veru þéna til sáluhjálpar. En, svo kalladur, Rósa-

krans, vifs bílæti og helgra manna Legendur, Canisu Chatechismus og Cochenii forgylti Himnaríkis lykill má þéna honum í stad Biblíunnar; en lesi leikmenn heilaga Ritníng eda komist til sannleiksins vidurkénníngar, þá er hætt vid, þeim stefnt verdi fyrir þann ógurlega ransóknar-rétt, og álitist sem villumenn, hverjum búid er annadhvert æfinlegt fángelsi eda ad kastast í eld. Sjálfir kénnendurnir eru opt sundirþickir innbyrdis og þad í léttvægum efnum, og Páfarnir sjálfir meiga opt fylgja þeim, sem verri málstad hafa, séu þeir megtugir, svo þeir hamli stærri vandrædum. Þeirrar Papisku kyrkju útbreidsla í Austur- Sudur- og Vestur-Alfum heimsins er ei svo stór, sem þeir Papisku útsendarar (Missionarii) játa, og kristinndómur þeirra umvendtu er framar innifalinn í útvortis látædi, enn réttskickadri sinnisins umbreyting. Hér í Nordur-álfunni hafa þeir Papisku, sídan sú vestfalíska sáttargjørd var samin, ei miklum vidauka sinnar yfirdrottnunar ad hrósa; einasta hafa þeir undirþryckt Prótestantana í Elsas og Pfals ad nockru leiti; þar á mót setja þeir Lútherarisku og Reformerudu Furstar þeim vifs takmørk í sínum ríkjum, ad þeir fái ei yfirhønd,

og nú verandi Kóngur í Preussen hefur dregid sína Papisku þegna undan stjórn þeirrar Rómversku Kyrkju.

2) Enn fleira um þá Lútheranisku eda Evangelisku *) safnadi.

59. Vér hættum þar vid sídast, ad þeir Evangelisku søfnudir høfdu feingid frid í Þýzkalandi, er þeim stadfestur var á þeirri samkomu haldin var í Augsborg 1555. Nutu þá tédir søfnudir þessa fridar sífeldt þar eptir?

Medan þeir Reformerudu, um hverja sídar fátt eitt verdur talad, lidu stærstu ofsóknir í Fránkaríki og Hollandi, var allt í kirdum í Þýskalandi, medann Ferdínand 1ti, Maxímilian 2ar og Rúdólfur Keisarar ríktu; en þá bródir Rúdólfs Matthías vard **1612** Keisari, og flutti sitt adsetur frá Prag, sem er høfudborg í Bøheim, til Wien í Austurríki, kom sundurþycki milli Keisarans og

*) Þar þad er høfud-inntak Evangelii, edur þess kristilega lærdóms, ad vér ødlunst fyrirgéfning fyrdanna fyrir trúna, af einskjærri nád Guds, vegna Kristí forþénustu, og þar Lútherus færdi í ljós þennann lærdóm óg stadfesti hann med greinum heilagrar ritningar mót papiskra følskum kénningum; þá kallast þeir, er Lútheri lærdómi fylgja og þeirri óumbreyttu Augsborgar játningu, evangeliskir.

hans þegna í Boheim, hvar af orsakadist 30 ára stríð út af trúarbrøgdunum. Ferdínand 2ar Keisari einsetti sér uppræta Lútherí lærdóm í sínum ríkjum, og var hann optast sigursæll í þeim orustum, er hann hádi móti þeim Evangelisku; medal annars skipadi hann árid 1629 ad allt þad andlegt góts, sem þeim Lútheransku hafdi tilfallid sídan 1552 skyldi afhendast Pápiskum. Í þessum bágindum uppvakti Gud Gústav Adólf Svía Kóng ad koma Lútherauiskum til hjálpar. Sá Svenski Kóngur vann sigur hvad eptir annad, og féll í Bardaga vid Lutzen 1632. Sídan høfdu ýmsir sigur. Ferdínand deydi 1637 og Ferdínand 3ji Keisari héldt enn nú áframm strídinu, til þess 1648, þegar sá Vestfaliski fridur samdist, hver tveim árum sídar stadfestur var í Nurnberg; urdu þá þau málalok, ad Pápistar, Lútherskir og Reformeradir skyldu njóta fullkomins frelsis í ydkun sinna trúarbragda og flutníngi gudlegrar þjónustugjerdar í Þýskalandi; þad skyldi og hver þessara flocka hafa í átölulausu eignarhaldi, sem hann átti árid 1624. Engu ad sídur hefur sú Evangeliska kyrkja sætt þúngum áløgum í Pólen, í Ungaría og ýmsum stødum í Þýskalandi,

einkum í Pfals; þar á móti hefur hún viðhaldist og blómgast í Danmerkúr og Norvegs ríkjum, einnig í Svíaríki allt til þessa dags, nema hvað Jóhann Svía Kóngur og enn framar Son hans Sigmundur Kóngur vildu í það ríki innfæra þau Pápisku trúarbrögð, hvað þeim þó ecki tókst; hvers vegna Sigmundur mátti rýma ríkið 1600, en hans føðurbróðir Karl 9di kom í hans stað, og færði í hið forra lag, það í trúarbrøgðunum hafði aflaga viljað fara í hans forverjara tíð.

60. Hvað getum vér dregið oss til íhugunar, þá vér rennum vorum augum til þess framgángs, sú Evangeliska kyrkja hast hefur og til þeirra ofsókna, hún hefur mátt sæta?

Varla hafði sú Evangeliska kyrkja brotið af sér Páfans ok, þá hún mátti sæta stærstu ofsóknum af þeim, er ei gáfu rúm Evangelií prédikun, og framar mottu eigið gagn og vyrðíngar, enn velferð sálna sinna. Páfinn og hans skuldalið, Keisarar og Kóngar gjørðu samband mót þessari litlu hjørð Kristi, og Satan forsómaði ecki að sá illgresinu í þann nýhreinsaða Guðs akur, fyrir innbyrðis sundurþycki í lærdóminum *) millum þeirra, er að Guðs

*) Að upptelja hér allar þær missklýðir, er til hafa

verki áttu ad standa. En hann, sem er undarlegur í rádi, ónítti svo allann ofsa og undirhyggju sinna óvina, ad sú Evangeliska kyrkja útbreiddist daglega; sjálfar offóknirnar gáfu tækifæri til útbreidslu hins rétta lærdóms, og ad fullkominn fridur samdist; ágreiníngur í ýmsum trúarinnar lærdóms greinum hefur einnig komid því til vegar, ad margir lærdómar framm setjast nú med stærra athygli og greinilegar enn ádur; líka hafa bóklegar mentir, einkum þær, sem þéna til forsvars og útskírúngar þess sáluhjálplega lærdóms, tekid stærstu framförum, svo allann fjølda hálærdra manna má finna medal þeirra, sem fylgja Augsborgar Sátníngu og

fallid í þeirri evangelisku kyrkju, er oflángt og ei til stórrar nytsemdar þeim, fyrir hverja þessi bæklíngur er samantekinn; þessar þrætur sýna, yfir høfud, hvørsu mannlegt hyggjuvit reynist sjóft vera og ósýnilátt, þá þad ei leidist af þeim sanna vitskunnar og opinberunarinnar anda, heldur þeim, sem vændlætir án skynsemdar, og heldur sér ei innann takmarka sinnar køllunar; og bendi eg helst hér til þeirra, svo kolludu, Pietisku þráttana, sem fram á þessa øld hafa varad; einnig til þeirra, svo kalladra Mehrisku brædra, er þikjast vera eptirleifar Hússítanna, hverjir í skjóli greifans af Zinzendorff hafa sett sig nidur í Herrenhut i Laußnitz og þadan útbreidt sig vída um Nordurálfuna.

ødrum svo kölludum Symboliskum bókum þeirrar Evangelisku kyrkju.

61. Seig mér med færstu ordum, hversu trúarbragdanna endurbót skédi í Danmörk og Norvegi?

Kóngurinn Christján 2ar sá, hversu torveldt honum véita mundi, eptir þad Svenska blódbad, ad halda þegnum sínum í Danmörk í hlýdni vid sig, medan ei lægdist makt og metnadur þeirra Pápisku Biskupa; kom honum því til hugar ad innleida í sín ríki nockrá endurbót í trúarbrøgdunum, á líkaun hátt og frændur hans Kjørfurstarnir í Saxen hofdu med byrjad, og því fékk hann Evangeliskann Prest frá Saxen, Martein Reinhard ad prédika Evangelium í Kaupmannahöfn 1520; en þar Kóngurinn skømmu sídar hlaut ríma ríkin, vard um sinn ei framar úr hans fyrirætlan. Þó útbreiddist Evangelii ljós smámsaman bædi í Sjálandi og á Jótlandi, og vóru einir hinir fyrstu, er prédikudu móti Páfadóminum Hermann Tast í Húsum á Sudur-Jótlandi og Hans Tausson, fæddur á Fjóni, bædi í Vebjargar Kaupstad og Kaupmannahöfn; hann vard loksins Biskup í Ripum á Jótlandi og deydi þar 1561. Þegar Kóngurinn Fridrik 1ti kom

til Stjórnarinnar, lét hann í ljósi, ad hann var ei mótfallinn þeim Lútheranisku trúarbrögdum, og tók þá, er þeim fylgdu, í sína Kónglega vernd, á þeim Herradegi haldinn var í Odinseyu á Fjóni 1527, og var Málmey hinn fyrsti af þeim dönsku Kaupstödum er med öllu útrímdi Páfadómsins villum, en Helsíngjaeyri hinn sídasti. Frá þessum tíma vóru Múnkarnir hér og þar reknir úr Klaustrunum, og þau brúkud til Hospítala og annara naudsynlegra stiftana. Christján 3ji eptir þad hann hafdi samid frid í ríkjunum, afsetti hann þá Papisku Biskupa í Danmörk 1536, og lét setja þá alla í fángelsi þann 20ta Augúst sama árs, ad fráteknum Ova Bild í Arósi, sem þó nockrum dögum sídar var settur í vardhald, og Gottskálki Alefeld í Slesvík, því hann á undanförnum árum hafdi einga hindran gjört Evangelii útbreidslu í tédu Furstadæmi. Þó vóru skömmu sídar þessir Biskupar lausir látnir, og nutu inntekta af vissum Klaustrum sér til uppheldis medan þeir lifdu. A sama ári skédi endurbót trúarbragdanna yfir allt í Danmörku, og næsta ár eptir lét þessi gudhræddi Kóngur samantaka eina nýa Kyrkju - Ordinantiu (hvar til einkanlega hjálpadi Jóhann Bugen-

hagen og Pétur Plade, eda Palladíus Biskup á Sjólandi) og var hún sídan á einu Píngi í Odinsey 1539 opinberlega í løg leidd, eptir þad hún ádur var yfirlesin og samþyckt af Lúther. Nú þar sú adferd, sem brúkast í flutníngi opinberrar þjónustu-gjørdar í kyrkjunni, hefur optlega valdid óeiníng í Søfnudunum, þegar hún hefur verid ólík, þá, til ad koma í veg fyrir slíkt, lét Kóngurinn halda eitt Biskupa mót í Kaupmannahøfn 1540, hvar adskiljanlegt var samid, kyrkju-sídum vidvíkjandi, og til enn frekari sameiníngar í greindu efni var haldid annad Píng í Rípum á Jótlandi 1542, hvar samanteknir vóru 26 Artíeular, vidkomandi opinberri Guds þjónustugjørd. Pá heiløgu Ritníng lét þessi ágjæti Kóngur útleggja á Danska túngu og þryckja 1550, og reisti med øllu móti skordur vid, ad framandi trúarbrøgd og þeir þeim fylgdu, svo sem Calvinistar, Endurskírarar etc. festu ei fót í sínum ríkjum. Peir eptirfylgjandi Kóngar hafa á líkann hátt sýnt sig sem náqvæma fóstur-fedur Guds safnada í þeirra ríkjum. Fridrik 2ar útgaf 25 greinir, sem framandi hlutu undirskrifa, ádur enn þeir máttu setjast ad í ríkjunum. Kristján 4di gaf út margar ágjætar skipanir kyrkju sokum

vidvíkjandi, og sá mikli Lagabætir Kristján 5ti, gaf út kyrkju Ritúalid 1686, sem innfært var í Norveg tveimur árum sídar, og er ad álíta sem vidbætir vid þau ádur í hans Løgbækur innfærdu kyrkjuløg. Fridrik 4di, lét útbreida medal Finna þau Evangelisku trúarbrøgd og medal Heidíngjanna í Austr-Indíunum, hvar fyrir hann og einnig stiptadi 1714, svo kallad Missíóns Collegium í Kaupmannah., er skal háfa tilsjón yfir, ad Guds ord útbreidist í Austr-Indíunum, í Finnmørkinni og Grænlandi. Um þess háfæla Kóngs Kristjáns 6ta, óþreytta umhyggju fyrir Guds dýrdar eblíngu og bóklegra menta framgángi vitna nóglega hans mørgu Forordníngar og stiptanir. Hann uppábaud og samþykti 1736, Barnanna Confirmatíón edur stadfestíng í þeirra Skírnar sáttmála.

Hvad Norvegs ríki vidvíkur, þá skédi þar Trúarbragdanna endurbót sídar enn í Danmørku. Í Bjørgvin var Evangelíum fyrst prédikad 1528, en Erkibiskupinn Olafur Lunge Engilbertsson lagdi allar árar um bord ad hindra Evangelii framgáng; og þá hann formerkti ad þessi hans fyrirtekt mundi ei fá góda endalikt, flúdi hann til Hollands á 4um skipum, en Kristján 3ji sendi til Nor-

vegs **14** strída skip, og vóru fyrirmenn þessarar herfarar, Trúid, Ulstand og Christófor Hvítfeld. Gêck allur lýdur Kóngi til handa, og skédi endurbót Trúarbragdanna **1537** og **38**, um heila ríkid án blóds- úthellingar, og gêckst fyrir því ádurnefndur Hvítfeld. Þar eptir feingu Norskir nýa kyrkju Ordinantíu árid **1607**.

Um Ísland sérílagi.

Í Íslandi skédi leingri mótstada á útbreidslu þess Evangeliska lærdóms, enn í ødrum Kóngsins ríkjum. Á Biskupsstólnum í Skálholti sýnist sem Evangelii ljós hafi fyrst hér í landi tendrad verid, af þeim lærdum mønnum þar vóru samankomnir, helst Dómkyrkju-Prestunum Jóni Einarssyni og Gísla Jónssyni, er sídar vard Biskup. Fyllti þessara flock Oddur, son Gottskálks Biskups, er sídar-vard Løgmadur, og byrjadi þar ad útleggja hid Nýa Testamentid. Angradi Øgmund Biskup þetta mjøg, og hindradi hvad hann kunni Evangelii framgáng, einnig eptir þad hann hafdi **1539**, lagt frá sér þad Biskupslega embætti. Gissur Biskup Einarsson átti því mjøg mótdrægt medan Øgmundur var hér í landi, en eptir þad

hann fór hédan, kom Gissur því á, í Skálholts Stifti, ad Kristjáns 3ja Ordinantia var um allt þad Stifti medtekin af Kénnilýdnum. Þad hjálpadi og mjøg til Evangelii útbreidslu á hans døgum, ad Oddur Gottskálksson útlagdi á Íslendsku þad Nýa Testament og fleyri nytsamlegar bækur, sem prentadar gengu medal Prestanna, þeim til brúkunar. Medan Herra Gissur lifdi, framfylgdi Biskup Jón Arason þeim Papiska lærdómi í Hóla Stifti, en strax þá Gissur dó **1548**, tók Jón Biskup Arason ad sér umsjón Skálholts Stiftis, framfylgdi, med miklum ákafa, þeim Papiska lærdómi og tók til fánga Martein Biskup Einarsson. Eptir dauda Biskups Jóns, þegar Marteinn var á ný setstur ad í Skálholti, og Olafur Hjaltason var ordinn Biskup á Hólum útrýmdist smámsaman Papisk villa, en þó framar og ad øllu leiti í tíd þeirra eptirkomara Gísla Jónssonar og Gudbrands Biskups; og hafa þeir hásælu Kóngar af þeirri Oldinborgisku ætt, hver eptir annann, eblt þann hreina Evangeliska lærdóm og séd Skólum og Prestum fyrir hid naudsynlegasta, svo andlegrar stéttar menn framfylgja kunni skyldu síns embættis. Sérílagi meiga í ferstu minni

vera þær ágjætu Fororðníngar, sem híngað í landið vóru innsendar af þeim guðhræðda Kóngi Kristjan 6ta, til endurbótar Skólum og øðru í andlegum og veraldlegum efnum, er sýnðust lagfæríngar viðþurfa.

Þessir Íslendskir Biskupar hafa hér verið síðan Endurbót Trúarbragðanna skéði.

1) Í Skálholts Stifti.

1) Gissur Einarsson, kosinn til Biskups af Biskupi Øgmundi 1539, var vígður af Pétri Palladíó Sjálands Biskupi (hverjum sérílagi var á hendur falin umsjón andlegra efna, einkum lærdómsins hér á landi). Gissur kom út 1540, og deyði á fertugs aldri 1548.

2) Marteinn Einarsson, var kosinn á sama ári til Biskups og Gissur deyði; vígður af Palladíó og kom út 1549, og þá hann var á Staðastað, var hann um veturnátta skeið tekinn til fánga af sonum Biskups Jóns, fluttur til Hóla og þaðan að Møðrufelli, hvar hann var í varðhaldi hjá Ara Løgmanni; en fékk sitt frelsi þegar Biskup Jón og synir hans vóru fángaðir af Dada Guðmundssyni á Saudafelli 1550. Marteinn

féck sig lausann frá því Biskupslega embætti 1556, og deydi í Midhúsum skamt frá Alptanesi 1570.

3) Gísli Jónsson fæddur í Hraungérdi í Flóa 1513, vard sídan kyrkju Prestur í Skálholti, og þareptir í Selárdal; kosinn til Biskups 1556, kom til Stólsins 1558, og deydi um Sumarid 1587.

4) Oddur Einarsson, fæddur í Mödruvalla-Seli 1559, var lærisveinn Tychonis Brahe, sídar Prófastur, edahans fullmektugur, á því Kónglega Communitete í Kaupmannahøfn, sídan Skólameistari á Hólum í 2 ár; kosinn ad rádi Gudbrandar Biskups 1588, vígdur til Biskups af Páli Matthíassyni Sjálands Biskupi og kom út á sama ári 1589, var Biskup 41 ár, og deydi 1630.

5) Gísli sonur Biskups Odds, fæddur 1593, var kyrkju Prestur í Skálholti 1616; Skólameistari þar 1621, sídan Prestur í Stafholti, og þareptir í Holti undir Eyafjøllum; var kosinn til Biskups 1631 og kom út ári sídar til Stólsins. Hann deydi á Þíngvøllum á Þíngmaríumessu 1638.

6) Brinjólfur Sveinsson, fæddur ad Holti í Onundarfyrdi 14da December 1605, vard Conrector vid Skólann í Róiskéldu; kom

híngað inn á sama ári og Biskup Gísli deyði, var strax kosinn til Biskups, síðan vígður í Kaupmannahöfn 5ta Maii 1639, og kom út sama Sumar. Hann afhenti Stólinn sjálfur sínum eptirkomara, og deyði 5ta Agúst 1675.

7) Þórður, son Þorláks Biskups á Hólum, fæddur 1637; var Skólameistari á Hólum 1660, útnefndur til Biskups eptir Brinjólf af Kónginum Fridrik 3ja 1669, sigldi í fjórða sinn héðan af landi 1671, vígður 25ta Febrúar til Biskups, og dvaldi á Hólum hjá bróður sínum Herra Gísla til þess hann tók við Stólnum í Skálholti 1674; flutti Prentverkið þángað og byrjaði með það 1686, deyði 1697.

8) Jón Þorkélsson Vídalín, fæddur í Görðum á Alptanesi 1666, varð Heyrari í Skálholti 1692, og ári síðar Dómkyrkju Prestur þar. Síðan varð hann Prestur í Görðum á Alptanesi, sigldi til Kaupmannahafnar eptir Biskups vígslu, hvørja honum veitti Biskup Henrik Bornemann 1698, kom til Stólsins sama ár og deyði í Sæluhúsum 30ta Agúst 1720, þá hann hafði 22 ár verið Biskup, og eptir sig látið ágjætar útleggíngar yfir Guðspjöllin og Kristí píníngar Hist-

oríu, auk fleiri merkis bóka, hann hefur samantekid og útlagt.

9) Jón Arnason fæddur 1665, vard Heyrari á Hólum 1692, og Skólameistari 1696, þareptir 1707 Prestur ad Stad í Steingrímsfyrdi og ári sídar Prófastur í Stranda Sýslu; eptir Kónglegri skipan sigldi hann til Kaupmannahafnar 1721, og kom út ári sídar Biskup, deydi 8da Februarii 1743, þá hann vantadi tvo vetur á áttrædt.

10) Olafur Gíslason, Dómkyrkju Prestur í Skálholti og Prófastur í Arness Þingi, sídan Prestur ad Odda og Prófastur í Rángár Þingi, vígdist til Biskups í Kaupmannahøfn 1747, deydi 1753, á 63 aldurs ári.

11) Finnur Jónsson, fæddur 16da Januarii 1704, vígdist ad Reikholti 1732, og vard skømmu sídar Prófastur í Borgarfjardar Sýslu, og Officialis í Skálholts Stifti fyrst 1743, aptur 1745, og í þridja sinni 1753, og þareptir Biskup 1754, eptir Kónglegri Skipan vard hann *Doctor Theologiæ* 1774, hann deydi 23ja Júlii 1789. Ættartal og Æfisaga hans er prentud í Kaupmannahøfn 1792.

2) Í Hóla Stifti.

1) Olafur Hjaltason, var Prestur fyrst í

Vesturhóps-Hólum, sídan vid Dómkyrkjuna á Hólum og þareptir í Laufási, hvadan Jón Biskup Arason rak hann, vegna þess hann prédikadi mót Páfadómsins villu; fór hann þá til Danmerkur, hvar honum var tildæmt Laufáss Kall, en kom út med Biskups tign 1552, sýndi hann sig mjøg kostgjæfinn í því ad framfylgja Evangelii lærdómi, en átti mjøg torsókt. Hann innfærdi á ný Heitdaginn*), og ásamt Arna Gíslasyni, sem háfdi Kóngs umbod í Húnavatns Þíngi, samantók þann Reformerada Kristinrétt, sem þó hefur ei løgleiddur verid. Olafur Biskup deydi 1569.

2) Gudbrandur Þorláksson, fæddur á Stadarbacka 1542, var útskrifadur úr Hóla Skóla 1560, og vard sídan Heyrari þar um 2 ár, sigldi sídan til Kaupmannahafnar Háskóla

*) Heitdagurinn var laungu ádur haldinn i Nordurlandi, og ad vísu fyrir 1470 hvar fyrir þeir eru til, sem meina hann hafi verid sú gamla Einmánadar samkoma, sú Løgbók þor um talar, þar hann einnig var haldinn fyrsta Þridjudag i Einmánudi. Þessi Heitdagur ásamt Jólanóttunni var aftekinn i Forordningunni um helgihald Sabbatsins á Islandi, Dat. 29da Maii 1734, einnig sá sidur, ad flytja embætti i kyrkjunum þann fyrsta Sumar og Vetrar dag. Hér ad auk er 10 helgidøgum fækkad eptir Forordningunni af 26ta October 1770.

og þá hann kom út 1564, varð hann Skólameistari í Skálholti, og að þrem árum liðnum vígðist hann til Breiðabólsstaðar í Vesturhópi; síðan var hann einn vetur Skólameistari á Hólum; en eptir dauða Ólafs Biskups var hann kallaður til Danmerkur, tók þar Biskups vígslu og settist að Hóla Stól 1571. Hann upprétti Prentverk á Hólum, og gaf það Dómkyrkjunni. Hann samantók og útlagði fjölda andlegra bóka, sem hann lét þrykkja, meðal hverra var sú heila Biblía, sem útkom 1584, og það Nýja Testament útaf fyrir sig 1609. Hann hélt mjög fram lærdóminum um sína daga, aftók eptirstöðvar Páfadómsins, og hefur verið einn hinn mesti nytsemdar maður land vort hefur borið. Eptir það hann hafði Biskup verið 56 ár, deyði hann hálf-níræður 20ta Júlii 1627.

3) Þorlákur Skúlason, fæddur 1597, á Eiríksstöðum í Svartárdal, varð Heyrari við Hóla Skóla 1615, sigldi ári síðar til Kaupmannahafnar Háskóla, varð 1619 Skólameistari á Hólum, síðan 1624 Dómkyrkju Prestur; eptir móðurföður sinn Herra Guðbrand, var hann kosinn til Biskups, sigldi sama Sumar, tók Biskups vígslu í Danmörk og

settist ad Stólnum 1628. Hann útgaf margar gódar bækur, og deydi 4da Janúar 1656.

4) Gísli Þorláksson, var hérum hálft annad ár Skólameistari á Hólum, kosinn í stad fødur síns, vígdist til Biskups 1657, lét þryckja margar andlegar bækur, deydi 1684, á fimtugasta og þridja aldurs ári.

5) Jón Vigfússon, fæddur 1643, var um stund Sýslumadur í Borgarfjardar Sýslu, en misti þad embætti 1673, sigldi sama ár, og fèck þar eptir Kónglegt veitíngar bréf, ad meiga verda Biskup eptir Herra Gísla, og vígjast af Biskupi Brinjólfi, hvad ed skédi 10da Sunnudag eptir Trínitatis 1674, og flutti hann sig ad Hólum þegar Herra Gísli var fráfallinn. Deydi snogglega 1690 30ta Júnii, þá hann hafdi virkilegur Biskup verid 6 ár.

6) Einar Þorsteinsson, fæddur ad Hvammi í Nordurárdal 1633, 21ta Febrúar; vard 1654 fyrst Heyrari, sídan Skólameistari á Hólum, þareptir Prestur ad Múla 1660, en kom til Stólsins 1692 eptir þad hann á sama ári þann 13da Martii var vígdur til Biskups ásamt sínum eptirkomara Biskupi

Birni, af Sjólands Biskupi D. Bagger. Herra Einar deydi 9da Octóber 1696.

7) Bjørn Þorleifsson, vard Capellan hjá fødur sínum Síra Þorleifi Jónssyni í Odda 1687 og eptir hans dauda feck Stadinn og Prófasts dæmid í Rángárvalla Sýslu 1690. Hann þág Biskups vígslu 1692, sat í Odda til þess Herra Einar deydi, flutti sig ad Hólum 1697, keypti Prentverkid af Sýslumanninum Brinjólfi Tho.lació og fær.i þad ad Hólum 1704; deydi 1710.

8) Steinn Jónsson, fæddur á Hjaltabacka 30ta Augúst 1660, var fyrst Capellan í Hítardal 1688 eptir Síra Olaf Jónsson, sídan kyrkju Prestur í Skálholti, þareptir Prestur í Hítarnesi, sídast á Setbergi; sigldi eptir Biskups vígslu 1710, hverja hann ødladist á Trínitatis hátíd nærsta ári eptir. Hann vann Prentverkid til Hóla Dómkyrkju, og brúkadi þad kostgjæfilega medan hann lifdi. Hann deydi 1739 2ann December.

9) Haldór Brinjólfsson, fæddur 15da April 1692; var fyrst Prestur til Utskála og Hvalsness í 20 ár, til þess hann 1736, feck Stadastad og Prófastsdæmid í Snæfellsness Sýslu. Hann vígdist til Biskups 1746,

og deydi á útsiglíng í Eyrarsundi 22an Octóber 1752, liggur grafinn í Vorfrúr kyrkju í Kaupmannahøfn.

10) Gísli Magnússon, fæddur á Grenjadarstødum 12ta September 1712; var Skólameistari í Skálholti 9 vetur, vígdist 1746, til Stadar á Ølduhrigg og var Prófastur í Snæfells Sýslu. Feck Kónglega Skipan ad sigla til Kaupmannahafnar, og var vígdur 4da Maii til Biskups 1755; deydi 8da Martii 1779. Hans æfisaga er prentud á Hólum sama ár.

3) Um þá Reformerudu edur Calvinisku Søfnudi.

N. B. Til ad þeckja ágigkomulag þeirrar Reformerudu kyrkju, sýnist hentugast ad géta um hennar uppbyrjun og útbreidslu í Schveits, Fránkaríki, Englandi, Hollandi og á sumum stødum í Þýdskalandi.

62. Hver var þeirra Reformerudu edur Calvinisku trúarbragda byrjun og útbreidsla í Schveitz?

Um sømu mundir eda skømmu eptir þad Lútherus tók sér fyrir í Saxen ad hindra Afláts-bréfa sølu Tezels, setti Ulrich Zvinglíus sig á móti slíku kaupmángi í stadnum Zurch, hvar fyrir samkoma var þar haldin 1523,

og þá áliktad af því veraldlega yfirvaldi sama stadar, ad Prestarnir skyldu ei annad kénna, enn það samqvæmt væri Spámannanna og Postulanna bókum. Þeir Papisku æstust vid þetta; en þar þeir gátu ei med lærdómnum heilagrar Ritníngar forsvarad ýmislega hjátrú, sem viðtekin var í þeirri Papisku kyrkju, þá var ad nýu haldin samkoma í Bern 1528, til ad tala út um trúarbrøgdin, og vard sú endalykt, ad þeir í Bern gjørdu 1532 fyrir sig og undirliggjandi Fylki, eina nýa kyrkju Ordinantiu; kostndu af sér Páfans oki, vidurkénndu heilaga Ritníng vera einasta grundvøll sinnar trúar, handtérudu Sacramentin eptir þeirri fyrstu innsetníng, og settu Oldúnga fyrir safnadina. Þau hérød, sem héldu vid Páfans setníngu færdu hinum strīd á hendur, í hverju Zvinglíus fékk bana, og varir þar þessi ágreiníngur í trúarbrøgdunum enn vid. Lærdómur Zvinglii útbreiddist til nærstliggjandi Hérada, medal hverra var Genf, og var þángad kalladur Jóhann Calvin ad kénna opinberlega Guds ord. Svo vel í Schweitz, sem einkanlega í Genf létu menn sér hvad helst umhugad, ad burttaka alla forna kyrkju sidi, og innfæra þá allra einføldustu adferd í því ad kénna Guds ord og handtéra Sacrament-

in; og sá Genfiski söfnudur var álitinn hinn hreinasti og einfaldasti af allmörgum, eptir hvers setníngum margir adrir, einkum í Fránkaríki og Hollandi breyta vildu.

63. Veik þá Calvinus og Zvinglíus frá þeim réttu Evangelisku lærdómi?

Ad vísu, sérdeilis í þeim lærdómi um útvalnínguna og nærveru Kristi líkama og blóds í Altarisins Sacramenti. Þessi ágreiníngur hefur komid því til leidar, ad sú Calvinisku edur Reformerada kyrkja er frá skilin þeirri Lútheranisku, en hefur eingu ad sídur mjøg vída útbreidt sig og haft merkilega og hálærda menn. Þó er þessi Reformerada kyrkja adgreind í tilliti til sinna meiuínga í marga söfnudi, af hvørjum nockrir kunna framvísa sínar eigin trúarjátníngar; en þar þær mismuna frá þeirri óumbreyttu Augsborgarjátníngu, þá hefur sú Evangeliska kyrkja ei þókst kunnad taka þá Calvinisku í fullkomna sameiníng, jafnvel þó tídum hafi verid til þess reynt, og sá flockur hefdi mátt sýnast óáreitilegri, ef innbyrdis einíngu hefdi fullkomlega ordid ákomid.

64. Hverju géck til med Endurbót eda Reformatión Trúarbragdanna í Fránkaríki?

Í þessu ríki hafdi hjátrú og ósæmilegt

líferni vídast yfirhønd, eins og í ødrum løndum, þar til Lúther setti sig af alvøru mót Papistanna villum og óþolandi stjórnan. Biskupinn í Meaux í Champaníen Villhjálmur Brissónet var einn hinn fyrsti, nefnilega 1523 er hlidmæltur var þeim, er endurbæta vildu trúarbrøgdin. Vilhjálmur Farel prédikadi ásamt ødrum í hans Stifti Evangelíum; en þá Biskupinn vard þess var ad slíkt mislíkadi Fracka Kóngi, hafdi hann ei traust til ad framfylgja því uppbyrjada Reformatións verki í sinni sýslu, og hlutu þeir fyrstu Evangelisku Prédikarar rýma Ríkid, en þeirra tilheyrendur sættu stórum ofsóknum. Calvin vóx slíkt ei í augum, heldur kom þángad 1533 og snéri mørgum frá Páfans villum, medal hverra var Hertoga-Innan frá Ferrara, dóttir Hlødvis 12ta Fracka Kóngs. Páfinn og hans fylgdar-lid spørudu á sína sídu ecki sverd, fángelsi né brennur, ecki kúgan né rán fjármuna og vyrdínga til þess ad hindra Evangelii útbreidslu; en midt undir þessum ofsóknum héldu þeir Reformerudu samkomu í París, hvar þeir samantóku sína trúarjátníng, og eina Statútu, um útvortis stjórnan sinna safnada; ad hverju gjørdu, Calvinisk trúarbrøgd útbreiddust dag frá degi um rík-

ið. Þeir Papistu æstust við þetta og gjørðu eitt samband sín á millum, er þeir kølluðu hið helga (*Liga Sancta*) til að undirþryckja þá Reformeruðu, og þá ýmisleg vidleitni hrøck þeim ei, tilfell það svo kallaða Parisiska blóð-brúðkaup. En því var svo varið: Henrik Kóngur af Navarra, sem var Oddviti þeirra Reformeruðu, giftist **1572** þeirri Frønsku Princessu Margréti Vales, og var til þeirra Brúðkaups boðið øllum þeim Reformeruðu, sem vóru í Ríkinu, einkum þeim sem nockurs vóru metnir, en það bjó undir, þeir skyldu-allir drepnir verða. Þetta blóðbað byrjaðist á Barthólómæus messu, sem þá bar uppá Sunnudag, og varaði í heila viku, með svoddan grimd og ákafa, að varla eður ecki finnast dæmi til slíks. Sjálfur Brúðguminn, Henrik Kóngur, hafði nær mist lífið, og var settur í fángelsi; það finnst skrifað, að einasta í París og Forstøðunum hafi drepnar verið **70,000** manneskjur. Henrik komst úr fángelsinu og gjørði ei einasta það helga samband að engu, heldur fyrir tilstyrk þeirra Reformeruðu varð Kóngur í Fránkaríki, en sá þó sitt óvænna, ef hann ei snériſt til þeirrar Rómversku kyrkju, hvað eð skeði **1593**. Þó gaf hann út þá merkilegu réttarbót í

Nantes árið 1598, að Reformeraðir skyldu njóta æfinlegs friðar í téðu ríki, og til fullvissu hér um fékk hann þeim í hendur nockrar ríkisins festíngar. Þessi lempni var ei eptir geði þeirra Papisku, enda var hann með svikum stúnginn í hel 1610. Sú Reformeraða kyrkja stóð undir þessum ágjæta Kóngi í fullum blóma, hver þó følna tók í Hløðvis 13ða tíð. Samt staðfesti hann áður greinda Henriks réttarbót 1627, en þeir Reformeruðu mistu engu að síður sína staði og liðu margfold rángindi, en þeirra eyðilegging skéði þó ei fyrr enn þá Hloðver 14ði var kominn til ríkis, hvereð 1685 ónýtti Henriks verndarbréf og undanfarna friðar sáttmála, er hann sjálfur í fyrstu, Faðir hans og Afi með svardögum høfðu inngengið. Þeir Reformeruðu, (sem kölluðust Hugonoti) sættu þá grimmustu offóknum, kyrkjurnar vóru frá þeim teknar, Prestarnir settir í fúl fángelsi, eða líflátnir. Fólk hundruðum saman, þá það badst fyrir eður heyrði Prédikun, án allrar vægðar niðurdrepið; skammarlegustu níðíngsverk framin á úngum og gømlum. Æra, frelsi, eignir, vóru í hersøndum. Margir flúðu ættjarðir og óðul, en flestum var þess varnað af Kóngsins ftríðs-

fólki, er þess gjætti, að enginn skyldi undan komast. Hjátrú og vantrú hrósuðu, á þessari ofsókna tíð, alla vega sigri. Þeir Reformeruðu bégðuðu sér í öllu þessu mótlæti þolinmóðlega, vóru hlýðnir og trúir sínum Kóngi, og höfðu í ýmsum tilfellum sýnt sig öruggasta ríkinu og sínum landsinönnum til forsvars; þeirra sok var einasta sú, að þeir staðfastlega vildu þjóna sínum Guði með þeim hætti, er þeirra samvitska og sannfæring bauð þeim.

65. Hver vóru upptök og framgángur þess Reformeraða lærdóms í Englandi og þar til heyrandi ríkjum?

Hinrik 8di þess nafns, Englands Kóngur, héldt fyrst með Páfanum, og skrifaði mót Lútheró um þau 7 Sakrament; síðan fékk hann frá Páfanum, og gjörðist Páfi, eða safnaðanna höfuð, í sínu ríki, en héldt þó að mestu við þau Papisku trúarbrögð, hafnandi Lútherí og Zvinglii lærdómum. Son hans Játvarður, 6ti þess nafns, innfærði í England þau Reformeruðu trúarbrögð, fyrir fulltýngi Crammers Erki-biskups, Marteins Buceri og Péturs Martyris; en þá hann hafði ríkt 6 ár, var hann drepinn á eitri 1553. Hálf-systir hans María

Henriksdóttir vard sídan Drottníng í Englandi og innleiddi á ný þan Papisku trúarbrøgd, en ei án stórra offókna, er hennar Reformerudu þegnar máttu lída, af hverjum mikill fjøldi var brenndur eda hálshøgginn, medal hverra var Erki-biskupinn Cranmar. Eptir þad hún giptist Philippó 2rum Kóngi í Spanien, kom systir hennar Elizabet til stjórnarinnar, hver ed upprætti Páfans lærdóm, en innfærdi nær um allt sitt ríki þau Reformerudu trúarbrøgd, álíka og þau ádur vóru í tíd Játvardar bródur hennar. Hún rak burt Jesúítana úr sínu ríki, stadfesti Biskupanna myndugleika, kalladi inn í ríkid þá sem rýmt høfdu þadan, medan María systir hennar stjórnadi, og lét samantaka þá Engelsku Játníng á einu Ødvínga móti, sem haldid var árid **1571**. Elizabet giptist ecki og dó barnlaus, en kaus eptir sig til ríkisins Jacob 1ta Skotta Kóng, er giptist **1590** danskri Princessu, sem hét Anna. Í þessa Kóngs tíd, samt Carls 1ta og Cromvels, adgreindi sig sú Engelska kyrkja í ýmsa søfnudi, vegna innbyrdis misklída, er risu ei svo af grundvelli lærdómsins, sem útvortis kyrkju stjórn og Cerimoníum, en þá Jacob 2ar (Sonarson Jacobs 1ta) kom

til Ríkisstjórnarinnar, vildi hann á ný innfœra þau Papisku trúarbrøgd, en hans þegnar settu sig þar á móti, og mátti því þessi Kóngur rýma ríkid 1688, og deydi í Fránkaríki 1701, en dóttur madur hans Vilhjálmur Kóngur gjørdi þá ályktun 1689, ad hver søfnudur mætti brúka sína sidu í útvortis Guds þjónustugjørd. Sídan hafa þau Reformerudu trúarbrøgd vidhaldist í Englandi, Skotlandi og ad nockru leiti í Irlandi, Sudureyum og Orkneyum; einnig útbreidst til þeirra landa og hérada, hvar Engelskir hafa fest sinn fót, einkum í Vest-Indíunum.

66. Hvílíkt er ásigkomulag þeirrar Engelsku kyrkju?

Hún er adgreind í marga flocka, sem hafa ólíkar meiníngar um eitt og annad í lærdóminum og útvortis Guds þjónustu. Pessir helstu flockar eru annadhvert þeir, sem fylgja Ordinantíu Elizabetar Drottníngar, og brúka vidlíka kyrkjusidi, sem Lútheraniskir, og kennast þessir vid Biskupana, þar þeir eru undir þeirra tilsjón, og kallast Episcopales. Hinir, sem ei fylgja greindri Ordinantíu, né vilja vera undir yfirsýn og stjórn Biskupanna, brúka engar kyrkju Ceremoníur, eda útvortis vidhøfn í Guds þjón-

ustu, og kallast því Puritani. Í þeim lærdómi, um Guðs útvalníng og Kristí líkama og blóðs nærveru í Altarisins Sakramenti, gánga Engelskir nær, því sem í Lútheraniskum söfnuðum er kénnt, enn aðrir Reformeraðir.

67. Hverju hefur tilgeingið með þeirra Reformeruðu trúarbragða framgáng í Hollandi, eður þeim sameinuðu Niðurlöndum?

Þegar Carl 5ti Keisari ofsókti þá Lútheranisku í Þýskalandi, flýðu margir til, svo kallaðra, Niðurlanda, einkum til Brabant og Hollands, hvar menn höfðu notið stærra frelsis enn annarstaðar í þeim sveitum; en þar þeir gáfu sig frá þeim Papisku trúarbrøgðum*), þá sættu þeir þúngum ofsóknum fyrir tilhlutan nefnds Keisara, en þó miklu þýngri undir syni hans Philippó 2ann Kóngi í Spanía, sem fékk að erfðum Niðurlöndin, og sendi þángað Hertogann frá Alba, til

*) Það stóð um hrið, að Hollendskir vóru í efa hvert þeir skyldu fylgja lærdómi og kyrkjusiðum þeirra Lútheranisku, eða þeirra í Schveitz; loksins tóku þeir sér snið eptir þeirri Reformeruðu kyrkju í Schveitz, sem sýnir Confessio Belgica, útgéfin 1571, eða þar um bil. Sýnist hér að hafa stuðt mek þau þeir höfðu við þá Reformeruðu í Fránkaríki og Schveitz.

(14)

ad uppræta þau Reformerudu trúarbrøgd. Mørg þúsund manna mistu fyrir eldi og sverdi lífid, og fjøldi qvennfólks var qvikſettur. Lokſins ſøgdu Hollendſkir upp trú og hollustu Philippó Kóngi, og eptir blódugt ſtríd, er varadi í 70 ár, fékk Holland (hvar undir ſkiljaſt þau 7 Héród, ſem ſamband hafa gjørt ſín á milli til innbyrdis forſvars) fullkominn frid, og braut ſig undan þeirri Sponſku yfirdrottnan 1648, þá Philippus 4di var Kóngur. Þau Calviniſku trúarbrøgd hafa ſídan haft yfirhønd. Sú Hollendſka kyrkja hefur í andlegum efnum ſameinad ſig þeim Calviniſku Søfnudum í Schveits og Þýdſkalandi, en útvortis ſtjórn og kyrkju-ſkick er ſett á vidlíkann fót og tídkanlegt er í Genf. Ondverdlega á þeirri 17du øld uppkom ſtór þræta, út af Guds, útvalníng og útſkúfan, millum tveggja kénnenda vid Háſkólann í Leiden í Hollandi. Hét annar þeirra Hermann, eda Arminius, en annar Frantz Gomar. Kom hinn fyrri nær þeim lærdómi, Lútheraniſkir framſetja í greindu efni, en Gomar fylgdi einmidt villu Calvini. Arminius deydi 1609, en ei útdó ad heldur, hvad hann hafdi kénnt, hvar af óx mefta ſundurþycki medal kénnendanna í Nidurlondunum. Lokſins var haldin

samkoma til Dodrect, sem varadi frá 13da Nóvember 1618 og endadist 9da Maii næst eptir; og þar þeir, sem fylgdu Gomars lærdómi (sem kallast Contra-Remonstrantes) vóru á þessu Þíngi fleiri enn þeir Arminisku, sem kallast Remonstrantes, þá vóru þessara sídari lærdómur fordæmdur, og máttu þeirra kénnendur ríma frá Hollandi um stund, en fengu sídar, nefnilega 1630, leyfi ad byggja sér kyrkjur og Skóla, og festu þeir þá helst fót í Amsterdam og Rotterdam. Sídan hafa margir af þessum yfirgéfid þann rétta lærdóm, og slækt sig í sumum villum Socinianiskra. Næst Calvinistum eru Lútheraniskir best lidnir í Hollandi, en síst Papiskir; þó lídast Endurskírarar, Socinianiskir og adrir villu-lærendur, ei ad þeir álitist sem limir þeirrar Calvinisku kyrkju, heldur sem þegnar stjórnar-standsins, medan þeir eckért taka sér þad fyrir hendur, sem þess vidhald og velferd sýnist hindra.

68. Hverjir eru þeir helstu Sosnudir í því svo kallada Rómverska Þýdska Ríki, sem tekid hafa vid þeim Reformerudu trúarbrøgdum?

Kjør-furstinn í Pfals Fridrik 3ji rak burt úr sínu umdæmi þá Evangelisku Presta og innleiddi 1560, þau Reformerudu trúarbrøgd,

eptir því sem finnst í þeirri af Philippó Melanchton umbreyttu Augsborgar játníng, og þeim Catechismo, samantekinn var í Heidelberg. Þar eptir féll frá þeim Evangeliska lærdómi Bremen, jafnvel þó margir Lútheranistir finnist nú um stundir í þessu Hertogadæmi. Landgreifinn Mauritz í Hessen féll frá þeim Lútheranisku trúarbrøgdum til þeirra Calvinisku, og innfærdi þau í sitt Ríki 1605. Kjør-furstinn af Brandenborg Jóhann Sigmundur féll 1614, til þess Reformerada lærdóms og hefur sá sami yfirhønd þar á Vindlandi, sem nú kallast Markbrandenborg, en í flestum ødrum stødum, sem eru í Þýdskalandi og heyra til Kónginum af Preussen, svo sem Kjør-fursta af Brandenborg, viðgángast þau Evangelisku trúarbrøgd.

69. Eru ei enn fleiri Sosnudir, enn þeir sem kénna sig vid Lútherí og Calvini lærdóm, sem um þessar mundir hafa skilid sig frá þeirri Rómversku kyrkju?

Ad vísu; og hér til heyra:

1) Sociniani, sem standa á móti þeim rétta lærdómi um þrjár adgreindar Persónur í einni Guddómlegri veru, og med þessari sinni villu vilja nidurbrjóta grundvoll kristilegrar trúar. Hinn helsti høfundur þessarar

villu er almennt talinn Lælius Socinus og frændi hans Faustus Socinus. Útbreiddi Faustus sínar villur helst um pad Pólska Ríki, en hans fylgjarar vóru sídan af Kónginum Jóhann Kasimir padan burt reknir **1661**; námu peir par eptir stadar hjá sínum brædrum í Transylvanía medan Jóhann Sigmundur rédi par fyrir, en fyrir tilstilli Jesúítanna urdu peir par undirprycktir, enda eru peir hvergi í kristindóminum vel lidnir, nema hvad peir hafa í peim sameinudu Nidurlöndum fundid sér óhættari bólfestu enn annarsstadar.

2) Endurskírarar edur Anabaptistæ, sem hafa sitt nafn paraf, ad peir álíktudu, ad børn ættu ei ad skírast, fyrr enn pau væru komin til vits og ára, hvar fyrir peir skírdu pá á ný, sem gáfu sig í peirra samfélag. Pessir, undir skini kristilegra fríheita, stiptudu adgreindann söfnud strax á Lútheri dögum, settu sig mót andlegri og veraldlegri stjórn og komu á stad mestu óspektum. Thómás Munzer og adrir vóru fyrirlidar pess upphlaups, sem skédi af bændum vida í Pýdskalandi, svo peir Pýdsku Furstar sáu sig neydda til med herskyldi ad eyda og stöckva pessum óaldar flocki. Loksins feingu

þeſsir Endurſkírarar gódann lidsmann í einum Papiſkum Preſti, ſem hét Símon Menno er lét ſig yfirtala, ad falla í ſid med þeim, ſem einnig vidrétti þeirra efni og færdi í álitlegra lag margt hvad í þeirra lærdómum, hvørs vegna Endurſkírarar kallaſt einnig Mennónítar. Þeir halda ſér frá bardøgum og embættum, og eru fleſtir af þeim ólærdir Handverks- og Kaup-menn, og ſumir Læknarar. Hvad viſsum lærdómum og útvortis ſidferdi vidvíkur, þá eru þeir nærſta ólíkir ſín í millum, og adgreindir í tvo høfud-søfnudi, þann ſem er í Flandern (Flæmíngjalandi) hverjum Þýdſkir og Fríſar fylgja, og þann í Vaterlandi, ſem lagar ſig meir eptir þeim Reformerudu Søfnudum, hefur og lærda menn ſín á milli, og fylgja ei þeim þorparaſkap, er ſvo mjøg elſkaſt af þeirra brædrum, ſem vilja heita óſpilltir Mennónítar. Nú um ſtundir ſýna þeſsir Mennónítar ſig fridſama og gagnlega, og eru þeir ei illa lidnir, í þeim ſtødum, hvar þeir hafa bólfeſtu fengid.

3) Qvakeri, edur þeir ſkjálfandi. Þeirra foríngi var Jørgin Fox, Engelſkur, ſem undir þeim nafnkunnuga Cromvell, er undir ſig hafdi dregid þá yppurſtu ſtjórn í Englandi, eptir ad Karl Kóngur Stúart var hálshøggv-

inn, qvad þad upp fyrir alþýdu, sem hópum saman flycktist ad honum, ad þar væri hjá mønnum eitt innvortis yfirnáttúrlegt ljós, eptir hverju menn ættu einúngis gánga í trúarinnar og sídanna lærdómum; ad þetta ljós, en ei sú heilaga Ritníng, væri þad, er vísadi mønnum veg til himinsins, og þar allir hefdu þad innvortis í sér, svo væru limir þeirrar sønnu kyrkju ei einasta þeir kristnu, heldur Gydíngar, Tyrkjar og Heidíngjar; þess vegna væri eingin þørf á handtéran Sacramentanna, né á þeim Persónum, sem annars almennilegá kalladir eru til þess heilaga Prests og Prédikunar embættis, heldur ætti og mætti þad hver einn flytja, yfir hvern félli sá andlegi hrollur eda skjálfti. Þessi villuflockur heldur sínar samkomur bædi í Hollandi og Englandi, en sérdeilis í því landplátzi Vest-Indianna, sem af Englands Kóngi Karli 2um gésid var **1681** **Qvakeranna** foríngja Vilhjálmi Penn, og kallast eptir hans nafni Pensylvanía.

4) Um þá austlægu edur Grisku kyrkju.

70. Hvílíkt hefir verid tilstand þeirrar Grisku kyrkju, sídan Miklagardur var inntekinn af Tyrkjum og þad Griska Keisaradæmi féll í þeirra hendur?

Jafnvel þó sú Griska kyrkja, sem hér og

þar útbreidd er í þeim ríkjum, hvar Tyrkjar og Heidíngjar ráda fyrir, sé í aumkunarlegu ásigkomulagi, þá hefur hún enn nú ei gésid sig undir þann Rómverska Biskup, þegar undantakast einstaka søfnudir. Innvortis hefur hún verid sjúk og spilt, vegna margvíslegrar hjátrúar og þvílíkra lífernis hátta, er ei sambjóda réttskickadri Guds þjónkan, jafnvel þó í henni, svo sem øllum kristilegum søfnudum, finnast kunni margir, sem í hjartans einfeldni og alvørugéfni þjóna Gudi, og eru honum þócknanlegir. Utvortis hefur hún af kristninnar óvinum undirþryckt verid. Ad sønnu haldast vid þau fimm Patríarkasæti, nefnilega: í Miklagardi, Alexandría, Jerúsalem og Philadelphía; en þar Tyrkjar hafa hin ædstu rád yfir þeim ríkjum, hvar tédir Biskups-stólar liggja, þá fara þeir optlega ad kaupum og sølum, svo sá verdur tídast í þá settur, sem mest bídur fyrir. Árid **1643** samantóku og undirskrifudu þeir 4ir Patríarkar, **Parthenius** í Miklagardi, **Jóhannicus** af Alexandría, **Macarius** í Antíóchía og **Paisius** í Jórsølum ásamt mørgum ødrum Biskupum eina almennilega Trúarjátníng fyrir þá Grisku søfnudi, sem sídar á Þíngi nockru, haldid var í Jórsølum,

í tíd Dosithei Biskups var stadfest 1672, og medtekin af þeirri Grisku kyrkju, sem vidurkénnir þaun rétta lærdóm um þá heiløgu Guddómsins þrenníng, nema hvad hún víkur frá þeim lærdómi um framgáng heilags Anda, af Syninum. Sú Griska kyrkja trúir ecki hreinsunar-eldi Papiskra; hún álítur Kristum sem þad sanna og eina kyrkjunnar høfud, og þá Papisku kyrkju sem ádgreindann sérdeilis søfnud; braud og vín útdeila Grískir í Altarisins Sacramenti; en víkja í einu og ødru frá lærdómi sinna forfedra. Helgra ákall er hjá þeim almennt, og álíkta med þeirri Papisku kyrkju, ad sjø séu Sacramentin. Fjøldi Klaustra og Múnka finnst í þeirra søfnudum, af hverjum flestir eru mjøg fákunnandi, svo einstøku menn er ad finna í þeirri andlegu stétt, sem vegna lærdóms nafnkunnugir eru, svo sem var sá merkilegi Patríark í Miklagardi Cyrillus Lucaris, sem eptir margskonar offóknir líflátinn var af Tyrkjum 1638. Þegar Pétur 1ti Keisari í Gardaríki edur Rússlandi, var setstur ad ríkjum vildi hann sínir þegnar í andlegum efnum hverki væru undirgéfnir Miklagards Biskupi, né þeim Rússiska Patríarka; hvers vegna þessi mikli Keisari tilsetti í sínum adsetürs stad Péturs-

borg eitt samqvæmi lærdra manna, er kallast Sacra Synodus, hvar yfir tilsjón hefur einhvør ríkisins Erki-biskup, ad forsjálni og réttdæmi valinkunnur; en sjálfum sér og sínum eptirkomendum í ríkis-stjórninni tilskyldi hann hin ædstu yfir-rád og úrlausn í því kyrkju sökum vidkémur. Pessi Synodus hefur vakandi auga yfir því, ad ei sé vikid frá vidteknum lærdómum og kyrkju-skicki, skal og tilkynna, hvad til lagfæríngar horfir. Pétur Keisari aftók mørg hindurvitni og hjá-trú, sem þángad til hafdi vidgeingist, en endurbætti skólana, innleiddi bóklegar mentir og adrar nytsamlegar íþróttir, baud til sín hálærdum mønnum nær allstadar ad, gaf leyfi þeim søfnudum, sem vóru af ólíkum trúarbrogdum, frelsi ad flytja Gudlega þjónustugjørd eptir hvers eins gódri samvitsku, þó med þeim athuga, ad reistar vóru naudsynlegar skordur fyrir yfirgáng hinna Papisku, ad þeir locki ei þá Rússisku undir herradæmi þess Rómversku Páfa.

Sá Armeniski søfnudur í Asía, sem ad fornu fylgdi ad nockru leiti Arii og ad nockru leiti Eutychis villum, naut fridar medan Abbas Persa Kóngur ríkti, en sídan hefur hann mætt þúngum ofsóknum, svo í þeirri

álfu heimsins eru þeir vídast undirþrycktir; en þeir sem eru í Nordurálfunni og hér og þar leggja sig eptir kaupverdslan, hafa betri kjørum ad fagna. Monophysitæ, það eru þeir, sem fylgdu ad nockruleiti Evtychis lærdómi, og álygtudu ad þar væri ein náttúra í Kristó, og ódu uppi hvad mest á hinni 6tu øld, féllu á hinni 17du øld ad nockru leiti frá lærdómi forfedra sinna til þeirra Rómversku trúarbragda, en þeirra Patríarki Ignatius 25ti*) var rekinn í útlegd, og hefur ei sídan borid mikid á þeirri litlu hjørd er hann hafdi tekid sér til umsjónar. Marónítar hafa sitt adsetur vid fjallid Líbanum, og þeir hafa géfid sig ad nockru leiti undir þann Rómverska stól, en høfdu þó sinn eginn Patríarka á næst undanfarinni øld undir kristinnum stjórnara, sem þeim Tyrkneska Keisara var skattgyldur, og fylgja þeir sínum fornum sidum. Samt telur ei Páfinn eptir sér, í von ad hans

*) Frá byrjun þeirrar 15du aldar hafa Patriarchar Monóphysitarum kallad sig Ignatios, líklegast þessvegna, þeir álita sig sem eptirkomendur hins heilaga Ignatii, sem Biskup var í Antióchia á hinni fyrstu øld. Vidlík orsøk mun vera til þess, ad Patriarkar Marónitanna kalla sig Péturs nafni, því þeir halda Pétur Postuli hafi næstur Biskup verid samastadar fyrir Ignatium.

veldi kynni á þeim stødum í Austurálfunni heldur útbreidast, ærnum peníngum ad sóa Marónítunum til fullt ýngis, og þeim til uppheldis og launa, sem þángad eru sendir, edur þadan koma til Róm. Nestóríaní finnastenn vída í Austurálfunni, milli hverra kom stór ágreiníngur á nú nærst undanfarinni øld, svo þeir eru adgreindir í þrjá flocka; af hverjum einn fylgir þeim Mosúliska Biskupi, annar þeim, sem er í stadnum Ormus, og hinn þridji kénnist vid þann heilaga Thómás, og er ad finna í Malabar, hver í fyrstu var ápjádur af Jesúítunum, medan Portúgisiskir høfdu þar yfirrád. en sídan þeir vóru þadan reknir, og Hollendskir høfdu nád til sín stadnum Cochin, njóta þeir þar fullkomins frelsis.

6. Kapítuli,

Um hid merkilegasta sem til hefur borid frá því ári 1774 til 1837.

71. Hver hafa verid forlog kristilegrar trúar seinast á þeirri lidnu øld og í upphafi þessarar?

Sá ransóknar og frelsis andi sem vaknadur var á enum næstlidnu øldum, helzt áfram

sínu striki, og drottnadi eins í þeim Papisku og Prótestantisku ríkjum. Hann kom til vegar miklu þenna strídi milli lærdra manna, því allir gátu ecki ordid á eitt sáttir í sumum trúarbragda meiníngum. Nockrir vildu hrekja, adrir forsvørudu þá af kristninni einusinni medteknu trúarlærdóma. Menn stríddu nú ecki einasta um útleggíngu Ritníngarinnar, heldur og um þad álit sem henni med rétti tilheyrdi í trúarbragda søkum, þared nockrir vildu ad skynsemi mannsins skyldi géfa sig fángna undir trúarinnar hlýdni, en adrir ad þad eina skyldi, og svo í andlegum efnum, heita rétt og satt sem skynsemi mannsins finndi svo ásigkomid, ad hún gjæti því samsinnt. Menn vildu því ad hún skyldi verda ædsti dómari í trúarbragda søkum. Nockrir tóku í þann streinginn, einkum seint á lidinni øld, ad þeir vildu sanna, ad kristin trú væri aldeilis samhljóda því sem skynsemi mannsins kénndi um andlega hluti, en leiddust jafnframt til þess ad hártoga margar greinir Ritníngarinnar sér í hag, svoleidis ad þær þecktust valla. Hinir sem gjørdu skynsemina ad ædsta dómara í trúarbragda søkum, komast líka í nógar kroggur, því þad sem einum þókti skynsemi þad

þókti ødrum óskynsemi. Þeir vóru minntir á, að í eingum manni byggi øll skynsemi, heldur hefði sinn mólann hver þeirra feingið, og bágt væri um að dæma hver molinn væri stærstur. Því mundi eins haganlegt að lesa saman úr Ritníngarinnar fjársjóðum þá andlegu speki, eins og leita hennar hjá manna skynsemi, sem hvergi finnst heil. Þó þetta stríð væri ecki alltíð sókt eða varið með þeirri gjætni og stillíngu er best sæmir lærðum mønnum, hafði þó kristin trú tøluverðann hag af því. Mørg mikilsverð sannindi bárust í tal og útdreifðust. Þeir sem ecki blinduðust af stríðsins riki, heldur stóðu fjær, tíndu þessi sannindi saman og upplýsíngin þróaðist. Menn leiddust til að ransaka betur trú sína enn áður hefði verið gjört. Nockrir létu það verða aðal ástundun síns lífs, að grenslast eptir, með hverjum orðum bæði hið Gamla- og Nýa-Testamenti mundi í fyrstunni hafa verið skrifað, því nockur orðamunur, þó hann sé ecki stór, finnst í þeim gømlu handritum sem til eru af þeim helgu bókum. Menn létu ecki hér við lenda, menn ransøkuðu og þær elðstu útleggíngar Ritníngarinnar í øllum málum, til þess að géta

þar af, vitað, hvert þessar útleggíngar væru gérðar eptir vidlíka handritum og enn eru til af Biblíunni. Af þeim mørgu sem unnið hafa að þessu torvelda og þarflega starfi, nægir hér að nefna tvo Þýska menn J. D. Michaelis sem dó 1791, og eyddi sínu lífi, mest til Gamla = Testamentisins ransóknar, og Jóhann Griesbach, sem lifði seinast á liðinni øld; þessi vann mest að því að útvega réttann texta Nýja = Testamentisins. Pareð nú allir sjá, hvað mikið er í það varið, áðurenn segja skal hvað Ritníngin vafalaust kénnir, að vita með hverjum orðum þeir helgu menn í fyrstu skráséttu Ritníngarinnar bækur, svo munu þeir finna sér skyldt að heiðra minníngu þeirra manna, sem eyddu sínu lífi til svo mikilsverdra framqvæmda.

En þó það meigi nú heita svo sem kristin trú hefði ecki allann skaða af þeim Ritum sem út komu seint á liðinni øld, um það efni er nú hefir verið á vikið, komu jafnframt nockrar ritgjørðir út, sem sýndust mundu ætla sér að steypa kristninni. Pegar nefnilega: þeir sem vildu rýra Ritníngarinnar álit þóktust hafa borið lægri hluta í sínum røksemdum, féllu nockrir

uppá þad snjallrædi ad hædast ad ollum kristinndómi í sínum ritum; blondudu þeir þá gjarnan saman bædi því Ritníngin kénnir, og þeim trúarbragda meiníngum sem vidteknar vóru svo sem einar réttar í kristnum sofnudum. Nafnkénndastur er, af þeim sem tóku í þennann streingin, lærdur franskur madur ad nafni Voltaire (Voltére) dáin 1778; þessi Papiski gáfumadur byrjadi ad géfa út bækur á únga aldri, þær vóru gáfnalega ordadar og mikid skémtilegar, sem kémur sér vel hjá þeim, sem lesa bækur einúngis sér til skémtunar, og þeim sem lifa vid hyrdir Kónganna. Sumar af þessum bókum vóru stíladar gégn trúnni, en í flestum var eitthvad vid henni hnjátad. Fyrir þetta sitt fyrirtæki var hann offóktur og margar hans Ritgjørdir dæmdar á bál í hans fødurlandi. Þetta hafdi þann venjulega ávøxt, ad menn sóktust því meir eptir ad lesa rit hans, og fáir lásu þau svo, ad þeirra greind viltist ekki á afvegu. Upp frá því ad þessi rit og margra annara sem í sama streingin tóku, útbreiddust um Nordurálfuna, fór ad minnstakosti sú ytri gudsdýrkun ad afrækjast; margir breyttu eins og þeir væru trúlausir, og sumir, þó

þeir hefðu einhverja trú; því svo er maðurinn gérður, að ecki mun það svo hægt, að vera án trúar, þó létust þeir vera trúlausir, til þess heldur að géta verið í manna tölu, því spekíngar og høfðíngar allmargir urðu heldureun ecki fráhverfir trúnni, um þær mundir. Það gérði ecki heldur lítið að verkum hversu sá mikli Preussa Kóngur Fridrik 2ar, er ríkti frá 1740 til 1786, var kristinni trú fráhverfur. Um tíma var Voltaire hans átrúnaðar goð, hann hafði kallað hann til sínnar hyrðar og veitt alla møgulega vyrðíngu; báðir løgðust á eitt, þángað til snérist uppí vinskapinn, að ríra trúarinnar veldi. Í fleirum løndum Norðurálfunnar komu út gisfullar ritgjørðir móti kristinni trú, og líka í Danmørk; móti hverjum Sjálands Biskup Balle og Stiptamtmaður Fleischer skrifuðu merkileg rit, fyrir og um seinustu aldamót, sem géra sóma þeirra minníngu. Það er meðfram talin svo sem ávøxtur þeirra rita sem gért høfðu, helzt í Frankaríki, gis að trúnni, að kristinndómur var þar um tíma með løgum aftekinn, nefnilega: í þeirri fyrri stjórnarbiltíngu frá 1793 til 1802. Með þraut gat Erki-biskupinn í París, með sínum dugnaði

fengið leyfi til þess, að nockurskonar trúarbrøgð mættu líðast í landinu, en ecki máttu þau kristin heita. En strax sem Napóleon hafði fengið æðsta vald í ríkinu, vóru þar aptur innleið þau Papisku trúarbrøgð, og jafnframt vóru øll trúarbrøgð tekin undir laganna vernd; svo allt komst aptur í sama horf sem áður. Menn hafa síðan farið hægra að því að géra lítið úr trúnni, og margir munu komnir á þá meiníngu, að eins muni þurfa løgsetta trú, eins og menn þurfa onnur løg enn náttúru løgmálið, og að mannsins náttúruljós í gudlegum efnum, muni ei øllu einhlýtara helldurenn náttúrleg tilfinníng hins rétta og ránga reynist í þeim efnum, er viðkoma viðskiptum manna innbyrðis í borgaralegu félagi. Kannské menn líka hafi hugleidt að trúin sé framar gérð fyrir mannsins hjarta helldurenn fyrir hans ígrundan.

72. Hverr hafa verið kristninnar kjør nú á seinni tímum?

Allir stjórnendur Ríkjanna hafa komið sér saman um að leyfa sínum þegnum að fylgja hverjum þeim trúarbrøgðum í útvortis gudsdýrkunum sem þeim sjálfum þækti

best ad fylgja *). Offóknir, vegna mismunandi trúar, eru því ad mestu leiti á enda, því þad telst ecki, þó heldur sé málum hallad í vissum löndum á þann trúarbragda sofnud sem minna bolmagn hefir af sér ad rétta. Einstakir menn hafa breytt trú sinni við og við, en óvíst hvört þad ætíð hefir skéd eptir bestu sannfæríngu eda hvört lífsins kríngumstædur hafa því ollad, þar um getur einginn, nema hvers eins eigin samvitska, vitni borid. Hvörgi er samt meira trúarbragda frelsi heldurenn í Vesturálfunnar nyrdri fríríkjum, því þad má heita hérumbil trúar sjálfrædi sem þar vidgengst; Ríkisstjórnin skiptir sér eckért af nockurs manns trúarbrøgdum. Kostar ecki uppá uppfrædíngu í trúnni eins og í ødrum greinum mannlegrar þeckíngar; leysir hvørjum sofnudi ad velja sér Presta, og líklega, þeim sem vilja, ad vera án Presta. Hvørnig þad gétur blessast mun tíminn sýna, en svo mikid er víst, ad séu þær sögur sannar sem þadan berast um þeinkíngar hátt manna, þá vantar mikid á ad þjódaþessara sidgjædi samsvari þeirra tímanlegu velgeingni og audlegd.

*) Leingra nær ecki þad veraldlega vald.

Páfavaldinu hefir mjøg farið hnignandi á seinni tímum; það má svo heita sem hann hafi ecki ǫllu meira eptir enn nafnið af því óttalega valdi sem forðum allflestir skulfu fyrir. Meðal margra annara gérðu Þýskalands Keisarar og Fracklands Kóngar einart Páfanum lágt undir høfði. Orðlagt er það hversu Jósepy 2ar Þýskur Keisari eptir 1784 var Páfanum erfiður; rírkaði bæði Páfavaldið og Páfans tekjur í sínum erfðaríkjum, svo að hann mátti hafa það svo búið. Meðan Napóleon stýrði Fránkaríki hafði Páfinn þar lítið að segja; 1799 dó Páfi Píus 6ti í vesøld í Valence, þángað fluttur sem fángi af Frønskum. Árið 1808 lét Napóleon taka ríkið, í Vallandi af Páfa Píus 7da og árið eptir lagði á þann úrskurð, að hann hefði fyrir sína þverúð brotið af sér það ríki Karl Mikli hafði hans formønnum lénað. En þessi Páfi var nockuð þéttlyndur og vafðist fyrir; hann óttaðist hvørki fángelsi né misþyrmíngar, er hann varð að reyna. Tímanna kríngumstæður gérðu það að verk-

um að hér hafði sá þrádasti sitt mál, því þegar það loksins tókst að fella Napóleon frá ríkjum, náði Páfinn aptur sínu ríki óskérdtu, að hverju hans eptirmenn enn nú sitja; en í annara ríkjum er vald Páfans mikið litið.

Sú gleðilega fregn má og hér meddeilast, að sá óttalegi ransóknar = réttur (*inqvisitio*), sem fyrrum var løgboðinn í fleirum Papiskum løndum, og um hvørs réttar óhæfur á Spáni, miklar søgur hafa gengið, er nú loksins undir lok liðinn, til ecki lítils fagnaðar fyrir alla menn sem elska sannsýni og mannkjærleika. Hann var með løgum afteкinn árið **1820** á Spáni. Í eingu landi hafði hann verið eins óttalegur og þar, og ótrúlegt er hvað leingi hann gat til verið á þessum svo kølludu upplýstu øldum.

Auk þess sem kristilegir Kóngar, helzt á Norðurløndum, hafa ætíð látið sér annt um að útbreiða og viðhalda kristilegri trú í þeim løndum hvar þegnar þeirra hafa sett nýlendur, hafa á seinast liðinni øld og á

þessari, Félög hafist, sem géra það sér að skyldu að útbreiða, sem víðast þeir géta yfirkomist, þekkíngu kristilegrar trúar í heiminum. Af þesshàttar félögum má hér nefna sem þau helztu: Það í Lundúnum stiftaða 1795; í Boston 1810, Basel 1816, Berlín 1823. Það fyrst nefnda, sem mun vera hið auðugasta, átti svo mikinn sjóð á rentu, 1810, að árleg renta þess reiknaðist þá 42,400 rbd. (sjá Dudlegs Analys: bls. 552). Með ærnum kostnaði annast þessi félög að efnilegir menn mentist svo í túngumálum þeirra þjóða, er þeir skulu snúa til kristni, að þeir géti orðið til þess hæfilegir, svo kosta þau uppá ferðir þeirra til þeirra landa hvar þeir skulu kénna og gjalda þeim tiltekin laun meðan þeir vinna að þessum störfum. Lærðir menn eru þannig árlega sendir til ýmsra landa, hinna veraldarpartanna, í þessum erindagjörðum, sem vinna hér að leingri eða skémri tíma, eptir sem heilsa þeirra og aðrar kríngumstæður leyfa, eða eptir því sem þeir í upphafi hafa undirgéngist. Misjafnt verður nú ágeingt

í þessu verki í heiminum, sem nærri má géta, ávexturinn hlýtur ad fara bædi eptir dugnadi þeirra sem sendir eru, og eptir kríngumstædum þeirra landa, hvørt þeir eru útgérdir med þann gledilega bodskap; svo mikid er þó áunnid ad valla er til nockur sá afkymi heimsins, ad Krists nafn sé ecki þángad komid, og á mørgum stødum hafa menn lært ad beiga sín kné fyrir því. Þess má líka hér minnast, ad nockur, enn þótt lítill, styrkur er hédan frá landi sendur, ef ecki árlega þá samt vid og vid, þeim féløgum sem hafa hafist til þessa hrósverda fyrirtækis.

Þau loflegu Biblíu Féløg sem hafist hafa á þessari 19du øld vídast hvar í Nordurálfunni, hafa líka ordid hinum fyrrnefndu féløgum ad miklu lidi, med þad slag, ad þau láta af hendi vid þá sem sendir eru til ad boda kristni útum heiminn, Biblíur og Nýa-Testamenti í túngumálum þeirra þjóda sem þeir eru sendir til ad kénna.

Þad fyrsta og markverdasta Biblíu-Félag sem til hefir ordid á þessari øld, er

það svo kallaða Enska og útlenda Biblíu-Félag. Það hófst af litlu atviki og litlum stofni, eins margt hvað er mikill vøxtur er ætladur. Árið 1804 kom Prestur frá héradinu Wales í Englandi til Lundúnaborgar. Hann lætur í ljósi við vini sína, sem hann hitti þar, að sér gérdi ecki litla hindrun í embættisverkum, að í sóknum sínum væri valla Biblíu að fá, svo sóknar fólk sitt væri henni lítið kunnugt. Þegar vinir Prestsins heyrðu þetta, vóru þeir ecki seinir til að skjóta saman peníngum og útvega tilløg vina sinna til þess að útvega Biblíur á (Valiska) túngu. En strax sem þetta var komið í gáng, hugsaðist mønnum, að víðar mundi vera ekla á Biblíum og Nýa-Testamentum heldurenn í þessari einu sókn; eins og þeim leitst það gott verk, að sjá til þess að ecki stæði þetta í vegi útbreiðslu kristilegra fræða, og hófst það merkilega Biblíu-Félag, sem færdist í fáng að sjá um það, fyrst, að engann vantaði Guðs orð sem væri undir Enskum løgum; og síðan að allir kristnir menn

gjætu fengid annadhvert keiptar. fyrir lítid verd eda géfins þær helgu bækur. Lord Theignmouth vard forseti þessa félags, og er nú nýdáinn. Med ótrúlegu kappi og kostnadi tók nú félagid til starfa, sjálft hafdi þad látid prenta Bibliúna eda part af henni árid **1821** í **132** túngumálum, og í **84** þessara túngumála hafdi hún ei ádur verid prentud. Í **7** túngumálum hafdi þad látid prenta nýa útleggíngu Bibliúbókanna, þegar medtelst Nýatestamentid, sem þad lét snúa á Hebresku fyrir Gydínga. Kostnadur sá sem þetta fyrirtæki hafdi þá kostad var ordin **7,265,988** rbdl. Silfurs. Bibliúfélaga talan í því enska ríki í Nordurálfunni var þá ordin **650**, og hjálparfélög yfir **1000**. Þetta sama markverda félag hafdi þá komid því til vegar ad fleiri enn **600** Bibliúfélög vóru tilordin í Nordurálfunni, (þar á medal hid danska og íslendska sem fyrst urdu til **1816**) og mørgum ef ei øllum þessum félögum lagdi þad enska tølúverdann peníngastyrk; en meir enn **4**um milliónum af Bibliúnum og Nýa=Testa=

mentum var þó þetta sama félag búið að útbíta, og miklu þar af géfins. Vitlega var og hér að öllu farið; félagið gérði sér að reglu að útgéfa á prent eintómann texta Ritníngarinnar án allrar útlistunar á meiníngum, svo bókin yrði því medtækilegri fyrir alla kristna og einginn gæti sagt að Guðs orð væri afbakað; formálum var slept, sömuleiðis þeim Ritníngar bókum sem kallast apocryfiskar, því þær eru hjá sumum kristnum söfnuðum í minna gyldi helduren hinar. Í öllum löndum var þessu fyrirtæki vel tekið. Kóngarnir lögðu þeim Biblíufélögum sem hófust í þeirra ríkjum töluverðann peninga styrk. (Kóngur vor géfur því íslendska árlega 60rd. Silfurs). Til þess má taka hvað stórkostlega rausn Keisarinn í Rússlandi Alexander 1ti sýndi því Biblíufélagi sem í hans ríki hófst 1812, fyrst gaf hann því 25,000 Rublur, (Rubla er hartnær Specía) og hét því árlega 10,000 Rublum. Að það hafi verið þessari rausn að þakka að hann gat brotið Napóleon á bak aptur, þá hann sama árið hafði vaðið inn í hans ríki,

(Sjá *Owen's History of The Bibl. Soc. Vol.* 2. *bl.* 247. *sq*), vil eg ei verda til ad fullyrda.

En hid enska Biblíufélag hefir enn meira unnid ad útbreidslu Biblíunnar. Pad hefir gért út menn um heims álfurnar, med fjársjódu Guds orda, og látid þessa menn géfa bædi Biblíur og Nýatestament hartnær hverjum sem vid vildi taka, og líka selja fyrir lítid verd, svo þeckíng kristilegrar trúar hefir líka beinlínis af þess tilverknadi vída útborist, og þad svosem í kirrþey, er opt hefir meiri áráungur heldurenn skörugleqasta prédikun. Medal kristinna safnada hefir þetta sama félag ordid sátta midill, því þad hefir minnt alla kristna söfnudi á, ad sama sé uppsprettan hvar af allir ausi þeckíngu sinnar trúar sem kristnir vilja heita. Jafnvel er þess gétid ad sumir Gydíngar hafi látid sig leida til kristni fremur enn ádur, eptir ad þeir gátu lesid Nýa Testamentid á Hebresku, (sjá Dudl. Anal: bl. 88 og sl). Medal Papiskra hefur og miklu verid útbýtt af Biblíum og

Nýa = Testámentum, og siálfir þeir papisku Prestar hafa ei viljad vid þad kannast, ad papiskum leikmønnum sé bannad ad lesa Ritnínguna. Papiskur Prestur í Schvaben skrifadi einum Secret. þess enska Biblíufélags 18da Oct. 1804 svo látandi: „þíngid í Trident (sem stód frá 1545 til 1563) hefir qvedid svo ad ordi: *indiscriminata lectio sacræ Scripturæ interdicta est.* Þessi ord hafa allir upplýstir papistar svo skilid, ad ecki meigi fá almenníngi í hendur án mismunar allar bækur Biblíunnar, og þad einkanlega vegna sumra bóka Gamla Testamentisins. Þetta hafa þeir geistlegu í Þýdskalandi ei nockurntíma álitid skuldbindandi fyrir alla; en hjátrúarfullir og fávísir papistar hafa látid sér annt um ad útbreida þá villu, ad leikmønnum sé bannad ad lesa Biblíuna. Margir geistlegir mæla samt fram med Biblíunnar og einkum Nýa Testamentisins lestri, og róa þar ad øllum árum ad Ritníngin verdi lesin af sem flestum.“ Eínginn medal Papiskra hefir samt meir ad því unnid ad frama Biblíunnar brúkun hjá

papiſkum í Þýdſkalandi, heldurenn *Dr.* Leander von Eſs í Darmſtadt, ſá ſami ſem bædi hjá papiſkum og Lútherſkum hefir fengid á ſig mikid ord fyrir útleggíngu Nýa Téſtamentiſins á Þýdſku.

Framhald Biſkupa æfanna,

(ſjá blſ. 299).

I) Í Skálholts Stifti.

12) Hannes Finnsſon fæddur 8da Maii 1739. Árid 1775 var hann kalladur Dómkyrkju preſtur til Skálholts, og af Konúngi jafnframt útnefndur Stiftprófaſtur í Skálholts Stifti, tók hann ſídan med Kóngsleifi Preſtvígſlu í Kaupmannahøfn þann 22an Martii 1776; á næſta ári var hann 12ta Martii af Konúngi ſkickadur Biſkupinum í Skálholts Stifti *Dr.* Finni Jónsſyni til adſtodar í embættinu, og ad verda hans Eptirmadur; tók hann ſvo ſama ár Biſkupsvígſlu þann 11ta Maii. Árid 1790 vard hann *Doctor Theologiæ.* Deydi 4da Auguſt 1796.

13) Geir Jónsson Vídalín fæddur 27da Octóber 1761. Var af Biskupi Hannesi Finnssyni kalladur, og af Konúngi stadfestur Dómkyrkjuprestur til Reykjavíkur 1791, vígdist 11ta September sama ár. Hann 10da Maii 1797 var hann skickadur Biskup yfir Skálholts Stifti, vígdist ad Hólum þann 30 Júli sama ár, og var sídar þann 2an October 1801 allranádugast settur Biskup yfir öllu Íslandi. Hann 28da Octóber 1817 var hann af Konúngi útnefndur Riddari af Dannebrogen, en deydi hann 20 September 1823.

14) Steingrímur Jónsson fæddur 14da Augústi 1769, var hann 26ta April 1805 af Konúngi skickadur Lector Theologiæ og efstur Kénnari vid Latínu Skólann á Bessastödum, þar næst þann 16da Febrúar 1810 Sóknar prestur til Odda á Rángárvöllum, þángad vígdist hann þann 21ta Apríl ári sídar, og vard Prófastur í Rángárþíngi 23ja Janúarii 1812. Hann 12 Maii 1824 var hann skickadur Biskup yfir Íslandi, og tók hann Biskupsvígslu í Kaupmannahöfn 2an

dag Jóla sama ár. Árið 1828 1ta Nóvember fèck hann af Kouúngi nafnbót: Riddari af Dannebrogen, og 1836 28da Octóber, Dannebrogsmand.

2) Í Hóla Stifti.
(sjá bls. 304).

11) Jón Teitsson fæddur 8da Agúst 1716, var fyrst Prestur í Straudal 1740 og frá því 1743 einninn Prófastur í Barðastrandar Sýslu, þaraeptir fèck hann Gaulverjarbæar og Stockseyrar kall 1755, og Árness Sýslu Prófastsdæmi 1775. Hann sigldi til Kaupmannahafnar 1779, vígdist Biskup til Hóla 7da Maii 1780, kom þángað 23ja September sama ár. Deydi þann 16da Nóvember 1781. Hans æfisaga er prentuð á Hólum 1782.

12) Árni Þórarinsson fæddur 19da Agúst 1741, vígdist Prestur til Seltjarnarnes þínga 2an Júlii 1769 og varð Prófastur í Kjalarnes þíngi 1781, sama ár var honum veitt Odda prestakall í Rángárvalla Sýslu, hvert hann flutti sig 1782;

fékk hann þá samsumars Konúnglega skipan að koma til Kaupmannahafnar, og sigldi þó ei fyrri enn um haustið **1783.** Vígðist Biskup til Hóla 2an dag Páska **1784,** og komst þángað þann 24da Augúst sama ár. Deyði 5ta Júlí **1787.** Hans æfisaga er prentuð í Leirárgørðum **1800.**

13) Sigurður Steffánsson fæddur **1744** á Høskuldsstøðum, var Conrector á Hólum **5** ár frá **1768** til **1773,** hann vígðist Prestur til Møðruvallaklaustur kalls í Eyjafjarðar Sýslu, þareptir fékk hann Helgafell **1781** og varð Prófastur ári síðar í Snæfellsness og Hnappadals Sýslum. Hann vígðist í Kaupmannahøfn Biskup til Hóla, og var þar síðastur Biskupa. Vígði hann árið **1797** á Hólum Geir Jónsson Vídalín Biskup í Skálholts Stifti, síðar yfir øllu Íslandi. Deyði 24da Maii **1798.** Verðúng eður æfisaga hans er prentuð á Hólum **1799.**

73. Hefir nockur markverd umbreyting gérst hér í landi á þessum seinustu árum hvad kristilega kyrkju áhrærir.

Ecki nema það skyldi svo meiga heita þegar, rétt eptir seinustu aldamót, Biskupsstóll sá sem var á Hólum og Skólin þar, nidurlagdist, eda sameinadist vid Skálholts Stól og Skóla*); þókti einn Biskupsstóll og einn Skóli meiga duga fyrir Ísland eptir landsins fólksfjølda; menn héldu líka þessi umbreyting mundi spara kostnad, þó eg ætli það hafi farid ødruvísi. Þessari tilbreytni vard samfara sala þeirra fasteigna sem lágu undir hverutveggja þennann Biskupsstól, og var andvirdi þeirra inntekid í Kóngsins fjárhyrdslu, en Kóngur géfur aptur laun Biskupnum og kostar Skólahaldid. Þegar jardir, þær sem Hólastóll átti vóru seldar, mistu mørg prestakøll nordanlands tøluverdann part af inntekt sinni, ad svo mikluleiti sem þeim høfdu goldist leigur af sinnum Stóls jørdunum, sem ei gátu eptir það feng-

*) Er nockrum árum ádur hafdi verid fluttur í Reykjavík nl: 1785.

ist, að jarðirnar vóru seldar og hefur híngað til eingin leiðrétting þar á feingist, svo fúslega sem flestir menn viðurkénna, að prestaköllin höfðu ecki af miklu að missa.

Tvø félög hafa verið stiptuð á Íslandi á þessum árum til eblingar Upplýsíngar og Guðrækni. Hið fyrra sem hóst nockru fyrir aldamótin stýrði meðan það var til, *Conferenceráð Dr.* M. Stephensen, lærður dugnaðarmaður; það félag gaf út ei að eins húslestra bækur heldur og aðrar, miðaudi til almennilegrar mentunar og siðbóta. En það félag gat ecki leingi staðið, því bækurnar vóru ecki svo eptir almenníngs gèði að fyrirtæki þettað gjæti svarað reikníngi. En ecki gat sá, sem fyrir útgáfu bókanna stóð, fengið af sér að láta prenta það útgeíngilegasta, þegar hann ecki undireins áleit það, hið uppbyggilegasta.

Hið annað félag kallaði sig hið evangeliska smá bókafélag; þess ritgjørðir miða til þess að ebla guðrækilegt sinnislag; það skal utanlands frá hafa feingið tøluverðann peninga styrk til prentunar sinna ritgjørða er það útbítir géfins, eða lætur sérhvern

ráda hvad hann gefur fyrir þær og trúi eg mørgum verdi, ad láta heldur lítid enn mikid af hendi rakna. Á seinni árum er, ad eg ætla, lítid af þessu félagi útgefid. Presturinn á Modrufelli Síra Jón Jónsson er og hefur verid þess forstødumadur.

Prentvilla:

Bls. 115 línu 1tu: Vibætir les: Vidbætir.

